

Henkilökohtaistumisesta muutosten vaatimiseen

Väkivaltaa kokeneen naisen kohtaamisen merkityksiä
yhteiskunnallisille toimijoille

Elina Björninen, 0194217
Pro gradu-tutkielma
Syksy 2014
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Henkilökohtaistumisesta muutosten vaatimiseen. Väkivaltaa kokeneen naisen kohtaamisen merkityksiä yhteiskunnallisille toimijoille.

Tekijä: Elina Björninen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ_X_ Sivulaudaturtyö__ Licensiaatintyö__

Sivumäärä: 122 + 3

Vuosi: 2014

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin väkivaltaa kokeneiden naisten kohtaamisen ja kokemustiedon saamia merkityksiä yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmasta. Yhteiskunnalliset toimijat edustivat tutkielmassa palvelujärjestelmän eri viranomaistahoja. Tutkielma liittyy Ensi- ja turvakotien liiton jo päättyneeseen Miina-projektiin (2008–2012). Tutkimus rajautui projektin aikana Mikkelisissä VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry:n toiminnassa toteutettuun Salonki-malliin. Salongin tarkoituksena on ollut jakaa kokemustietoa yhteiskunnallisille toimijoille. Toimintamallia ovat olleet luomassa yli 70-vuotiaat naiset, joilla on kokemus yli 50-vuoden mittaisesta väkivaltaisesta avioliitosta. Tutkimuskysymykset olivat: Mitä kohtaaminen väkivaltaa kokeneiden naisen kanssa merkitsee yhteiskunnallisille toimijoille sekä millaisia merkityksiä yhteiskunnalliset toimijat antavat kokemusasiantuntijoiden tiedolle.

Tutkielma on laadullinen sosiaalityön tutkielma. Aineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta ja yhdestä avoimesta haastattelusta. Aineisto analysoitiin yhdistäen aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmiä. Analyysissä jäsennettiin Salonkiin liittyvien kokemusten merkityksiä sosiaalityön kriittisen teorian viitekehityksessä tiedon ja vallan näkökulmista. Väkivaltaa tarkasteltiin ihmisoikeuskysymyksenä sekä ilmiönä, johon sisältyy henkilökohtaisten kokemusten lisäksi sosiaalinen, yhteiskunnallinen ja rakenteisiin kytkeytyvä ulottuvuus.

Analyysin perustella voidaan todeta, että kohtaaminen Salongissa on ollut yhteiskunnallisille toimijoille sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti merkittävä kokemus. Salonki-tapaamiset merkityksellistyvät yhteiskunnallisille toimijoille henkilökohtaiseksi tulleina ja tunnekokemuksia herättäneinä kohtaamisina. Väkivaltailmiöön liittyvien uudenlaisten näkökulmien avautumisesta on seurannut ammatillisten tiedon vahvistuminen. Salongista syntyneet merkityksenannot ovat mahdollistuneet väkivaltaa kokeneiden naisten henkilökohtaisten prosessien ja vertaistuen avulla.

Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että kokemustieto täydentää professionaalista tietoa. Kokemukseen perustuva tieto tekee mahdolliseksi ilmiöiden syvemmän ymmärtämisen. Salongissa jaettu kokemustieto osoittaa, että ikäihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta on näkymätön sosiaalinen ongelma. Palvelujärjestelmän toimijoiden väkivaltaan liittyvä puheeksi ottamattomuuden kulttuuri tuottaa asiakkaita, jotka jäävät näkymättömiksi. Salonki-toimintamalli on esimerkki työtavasta, jossa kokemustietoa voidaan jakaa ja tuoda yhteiskunnallisten toimijoiden tietoisuuteen.

Asiasanat: yhteiskunnallinen toimija, ikäihmisten kaltoinkohtelu, kokemustieto, valta, sosiaalinen asianajo, asiakaslähtöisyys, väkivaltatyön kehittäminen

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Tutkielman kontekstuaalisia ja teoreettisia paikantumisia	6
2.1 Väkivaltaerityinen työ ja Salonki-malli tutkielman kontekstina	6
2.2 Oma esiymmärrys tutkielman taustalla	15
2.3 Teoreettiset näkökulmat tutkielmaa tarkentamassa	19
3 Tutkielman teon prosessi	25
3.1 Tutkimustehtävän hahmottuminen ja rajaus	25
3.2 Tutkimusmenetelmien valinta	28
3.3 Aineisto ja sen kerääminen	29
3.4 Aineiston analyysi	36
3.5 Eettiset kysymykset ja tutkimukselliset pohdinnan paikat	42
4 Salonki väkivaltailmiön eri ulottuvuuksista kertomassa	48
4.1 Kohtaaminen henkilökohtaistumisena	48
4.2 Piilotettu väkivalta ikäihmisten elämässä	55
4.3 Nyt ymmärrän myös sitä, miksi et ole lähtenyt	62
5 Kokemusasiantuntijan tieto palvelujärjestelmän peilinä	74
5.1 Kokemustieto ammatillisen tiedon täydentäjänä	75
5.2 Autetuksi tuleminen ja moniammatillinen yhteistyö	84
5.3 Vertaistuki kokemustietoa vahvistamassa ja välittämässä	92
6 Lopuksi	100
Lähteet	114
Liitteet	124
Liite 1: Saatekirje haastatteluun tulijalle	124
Liite 2: Haastattelurunko	125

1 Johdanto

Aikojen muuttuminen haastaa sosiaalityötä alati muuttumaan, uudistumaan ja löytämään paikkaansa vastatakseen kulloisenkin ajan ihmisten avun tarpeisiin. 2000-luvulla sosiaalityön kehittämisen yksi juonne on liittynyt uusien toimintamallien kehittämiseen asiakkaiden kanssa. Asiakkaan osallisuus ja asiantuntijuus sekä asiakaslähtöiset palvelut ja niiden kehittäminen ovat sosiaalityön teemoja, joista käytyihin keskusteluihin osallistun tutkielmassani. Näissä keskusteluissa asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden yhteisesti jaettu tieto nostetaan merkittäväksi tiedon tuottamisen tavaksi. (Beresford & Croft 2004; Glasby & Beresford 2006; Carr 2007; Niskala 2008; McLaughling 2009; Toikko 2012; Hokkanen ym. 2014.)

Pro gradu-tutkielmani on saanut aiheensa yli 70-vuotiaiden väkivaltaa kokeneiden naisten kertomuksista. Nämä naiset voisivat olla päähenkilöitä myös sosiaalityöstä kirjoitetuissa tarinoissa. Katseilta piilossa oleva ja piilotettu perheen sisäinen väkivalta on yksi sosiaalityössä ja muissa auttamisen käytännöissä kohdattava ongelma. Se loukkaa ihmisoikeuksia ja vaarantaa ihmisten terveyttä ja hyvinvointia. Koti, joka useimmille symbolisoi turvaa, luottamusta, rauhaa ja rakkauden kokemista, on monelle suomalaiselle, erityisesti naiselle, vaarallisin paikka elää. (Ks. Esim. Husso 2003; Sosiaali- ja terveysministeriö 2008.)

Väkivalta yksilön elämäkokemukseen sijoittuvana ilmiönä haastaa ympärillä olevia ihmisiä, yhteisöjä, yhteiskuntaa sekä auttamiskäytäntöjä. Väkivallassa on läsnä pahan kosketus, joka eri aikoihin, kulttuureihin, lakeihin ja arvoihin peilattuna saa näkökulmasta riippuen omanlaisensa tulkinnan. Parisuhteen kontekstissa väkivalta on pahan läsnäoloa suhteessa, johon liitämme usein ajatuksia enemmän hyvästä kuin pahasta. (Hurtig & Laitinen 2006, 12–13.) Väkivalta sosiaalityössä kohdattavana ilmiönä tekee konkreettiseksi sen, että ongelmien ratkaisemisessa tarvitaan niin yksilö-, yhteisö- kuin yhteiskuntatasojen tunnistamista sekä niiden yhteisvaikutusten ymmärtämistä (Hurtig ym. 2014, 250–251).

Väkivalta eri muodoissaan on osa suomalaisen yhteiskunnan historiaa. Sotien jälkeisessä yhteiskunnassa, kulttuurissa ja ihmisten elämäntarinoissa on piirteitä, jotka kertovat sotien läpi eläneiden ihmisten kokemasta väkivallasta sekä turvattomuuden ja menetyksen kokemuk-
sista. (Kivimäki 2013, 15.) Väkivaltaa koskevissa kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että suomalaiset eivät ole sen väkivaltaisempia kuin muissakaan teollistuneissa maissa asuvat ihmiset. Suomessa ei kuitenkaan puututa väkivaltaan samalla tavoin kuin muualla. Tämän vuoksi suomalaiset loistavat henkirikostilastoissa, väkivallasta johtuvissa korkeissa kuolleisuuslu-
vuissa ja pitkittyneissä väkivaltakierteissä. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 46.) Määrällisesti suuri henkirikosten määrä nimetään yhdeksi Suomea kuvaavaksi väkivallan erityispiirteeksi myös Oikeusministeriön Kansallisessa ohjelmassa väkivallan vähentämiseksi (2005, 3).

Aikojen muuttumisesta huolimatta väkivaltaa pidetään yhä tuntemattomana ja vaikeasti hal-
tuun otettavana ongelmana. Väkivallalla on perheissä pitkälle ulottuvat seuraukset niin ihmis-
ten terveydelle kuin toimintakyvyillekin. Väkivalta on ilmiönä maailmanlaajuinen, kaikkia yh-
teiskuntaluokkia koskettava, sukupolvia ylittävä ja usein kätkeyty salaisuus, josta koituu yh-
teiskunnille huomattavia kustannuksia vuosittain. Suomessa vuosille 2012–2015 ajoitettu kan-
sallinen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelma, Kaste, on asettanut yhdeksi toimin-
nan tavoitteeksi lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisen. Kaste-ohjelman yhdeksi toimen-
piteeksi on määritelty osaamisen lisääminen väkivallan ehkäisemiseksi. Kunnille osoitetuissa
suosituksissa lähisuhdeväkivaltaa kokeneille ikäihmisille kohdennettujen palvelujen paranta-
minen nostetaan yhdeksi kehittämisen kohteeksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008; 2012,
9.)

Tutkielmani aiheen valintaan ovat vaikuttaneet niin omat kiinnostukseni kuin ammatilliset ta-
voitteet. Ensimmäinen pysähtyminen väkivaltateeman ympärille oli kandidaatin tutkielman
yhteydessä. Silloin perehdyin suomalaisiin perhe- ja parisuhdeväkivaltatutkimuksiin ja tarkas-
telin sitä, mitä selityksiä miehet antavat omalle väkivaltaisuudelleen. Väkivaltateeman moni-
selitteisyys ja paradoksaalisuus sekä väkivaltakokemuksiin liittyvät selviytymiskeinot kiinno-
sivat minua. Olen kiinnostunut väkivaltaa kokeneen ihmisen ja yhteiskunnan välisestä kohtaa-
misesta ja siitä, millä tavoin kohtaaminen paikantuu suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan
sekä ajan ja paikan tuottamaan todellisuuteen (ks. Laitinen 2004).

1990-luvulta alkaen Suomessa yleistynyt väkivaltatutkimus on ollut tuomassa väkivaltaan liittyviä kokemuksia kuuluville ja tekemässä niitä näkyväksi. Tutkielmani kiinnittyy näiden väkivaltailmiöön liittyvien tutkimusten teemoihin. Tutkielmani paikantuu kolmannella sektorilla tehtävään väkivaltaerityiseen työhön. rajautuu Ensi- ja turvakotien liiton vuosina 2008–2012 toteutetussa Miina-projektissa kehitettyyn Salonki-malliin. Tutkielmallani tuotan tietoa jo olemassa olevasta toimintamallista sekä sen merkityksistä viranomaistyöhön. Tämä näkökulma on tuomassa uutta tietoa väkivaltatutkimusten kenttään, koska väkivaltatyöhön eri tavoin osallistuneiden yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmia ei ole tutkimuksissa paljoakaan tarkasteltu. (Ks. Hurtig 2013, 114.)

Tutkielman aineisto koostuu yhteiskunnallisten toimijoiden haastatteluista. Yhteiskunnallinen toimija- käsitteellä tarkoitan tutkielmaani osallistuneita työntekijöitä, jotka edustavat palvelujärjestelmän eri organisaatioita ja viranomaistahoja: sairaalan sosiaalityötä, poliisia, kriminaalihuoltolaitosta, ammattikorkeakoulua sekä kansaneduslaitosta. Kokemusasiantuntijat ovat tutkielmassani väkivaltaa kokeneita naisia, jotka ovat jakaneet väkivaltakokemuksiaan Salongissa haastattelemilleni yhteiskunnallisille toimijoille. Ymmärrän kokemusasiantuntijuuden yhdeksi sosiaalityön tiedon tuottamiseksi, jossa henkilökohtainen kokemus antaa tietoa ja uusia näkökulmia ilmiöiden ymmärtämiseen. Kokemustietoa voidaan hyödyntää väkivaltatyön käytännöissä ja kehittämistyössä. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 430.)

Kokemusasiantuntijoiden tietoa on hyödynnetty sosiaaliseksi enemmän mielenterveys-työssä, jossa asiakkaat on nostettu tasaveroisiksi toimijoiksi. Asiakkaat ovat keskeinen kehittäjäryhmä palvelujen kehittämisessä. Heillä on henkilökohtaista kokemusta ilmiöstä ja asiakkuudesta. Asiakkaat tuovat kehittämistyöhön palvelujen käyttäjän näkökulman. Palvelujen käyttäjistä tulee ”kokemusasiantuntijoita ammatillisten asiantuntijoiden rinnalle” (Toikko 2012, 161.). Kokemusasiantuntijuudesta puhuttaessa korostetaan ihmisen henkilökohtaista tietoa, josta on tullut vapauttavaa ja vaikuttavaa tietoa. Kokemusasiantuntijuus sisältää ajatuksen työntekijä-asiakassuhteesta, jossa yksi asiantuntijuuden muoto syntyy asiakkaan henkilökohtaisesta kokemuksesta. Kokemusasiantuntija voi olla myös ihminen, joka olisi tarvinnut palveluja, mutta ei ole saanut niitä. Kokemusasiantuntijuudella parhaimmillaan tuetaan ammattilaisten osaamista ja kehitetään palvelujärjestelmää. (McLaughling 2009; Hokkanen 2014;

ks. myös Beresford 2000, 493.) Asiakkaiden kokemusten tunnustaminen ei ole sosiaalialalla uutta, vaan se liittyy esimerkiksi empowermentin eli valtaistumisen, valtaistamisen ja voimaantumisen ympärillä käytyyn keskusteluun (Toikko 2011, 105).

Asiakkaiden uudenaikaisesta asemoitumisesta ja osallistumisesta keskustellaan myös sosiaalityössä. Palvelujen kehittämisessä korostetaan asiakaslähtöisyyttä ja kuitenkin samaan aikaan kirjoitetaan siitä, että palvelujen saatavuus ja niiden sisältö eivät vastaa asiakkaiden tarpeisiin. (esim. Toikko 2012, 148; Pohjola 2010, 53). Tämä näkyy myös väkivaltatyössä (ks. esim. Ojuri 2004). Uusien yhteyksien löytäminen asiakkaiden ja työntekijöiden välillä on yksi avaintekijä sosiaalityön kehittämisessä (Beresford & Croft 2004). Kehityssuunta asiakkuuskeskustelussa on asiakkaan subjektiaseman vahvistaminen sekä mahdollistava palvelukulttuuri, jossa työntekijän valta pyritään käyttämään asiakkaan hyväksi. Asiakkaan subjektiaseman vahvistaminen ei ole yksinkertaista ja se edellyttää asiakkaan huomioimista asiantuntijana omassa asiassaan. (Pohjola 2010, 55–58.) Sosiaalialalla asiakaslähtöisyyden, kumppanuuden, valtaistamisen, voimaantumisen ja toisen tiedon kuuntelemisen korostamisella on ollut tavoitteena muuttaa asiakkaiden holhoamiseen ja kontrolloimiseen pyrkivää työskentelyä (Niemi 2013, 52).

Tutkielmani liittyy keskusteluun väkivaltailmiön jäsentämisestä ja väkivaltatyön kehittämisestä (ks. Laitinen & Nikupeteri 2013, 429). Osallistun keskusteluun yksilön, ryhmien ja yhteisöjen välisistä yhteiskunnallisista ja sosiaalisista suhteista, joissa ”sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus syntyy, uudistuu ja hävitetään” (Hokkanen 2013, 55). Sosiaalityön yksi tehtävä on osallistua vallitsevien epäoikeudenmukaisien suhteiden poistamiseen, ehkäisemiseen ja näkyväksi tekemiseen. Eettiset ja moraaliset ulottuvuudet ovat toisiinsa kietoutuneita ja samalla toisiaan muovaavia. Näistä näkökulmista katsottuna väkivalta asettuu tutkielmassani ihmisoi-keuskysymykseksi. Asiakkaiden auttaminen ja oikeudenmukaisuuden edistäminen tapahtuu yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa se on rakentunut auttamisen instituutioiksi, erilaisiksi liikkeiksi ja yhteisölliseksi toiminnaksi (Hokkanen 2014, 15). Auttamisen käytäntöihin kietoutuvat tiedon, vallan ja etiikan ulottuvuudet (Juhila 2009, 50–51).

Tutkielmani teoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalityön kriittisten teorioiden näkökulmista, jossa toisen tiedon käsite sekä tiedon ja vallan kysymykset ovat keskeisiä. Kriittisen teorian näkökulmat mahdollistavat tutkielmassani toisin katsomisen. Tarkastelen toisin tekemistä sosiaalityössä, jossa keskipisteenä on ihminen oikeuksineen. (Ks. Hokkanen 2014; Laitinen & Pohjola 2010; Saarenpää 2010.) Lähestyn sosiaalityötä ja sosiaalityön käytännöissä rakennettua tietoa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvana. Keskeisenä elementtinä ymmärryksessäni on sosiaalinen kontekstuaalinen konstruktivismi, jonka ydinajatuksena on inhimillisen todellisuuden rakentuminen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmisten välisissä kohtaamisissa, kulttuurin ja historian merkitysten läpäisemänä. (Berger & Luckmann 1994; Raatikainen 2004.)

Tutkielmani rakentuu kuudesta pääluvusta. Johdannon jälkeen toisessa luvussa tarkastelen tutkielmani kontekstia ja paikantumista sekä teoreettisia näkökulmia. Toisessa luvussa Salonki-mallin kuvaus pohjautuu kirjallisuuden lisäksi kontekstoivaan asiantuntijahaastatteluun, jonka olen tehnyt haastattelemalla Salongin toimintaa luomassa ollut VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry:n toiminnanjohtaja Sirkku Mehtolaa. Kolmannessa luvussa kuvaan tutkimuksen teon prosessin ja pohdin siihen liittyneitä eettisiä näkökulmia. Neljäs ja viides luku ovat haastatteluaineistoni analyysilukuja. Viimeisessä, kuudennessa luvussa esitän tutkielmani tulokset ja johtopäätökset.

2 Tutkielman kontekstuaalisia ja teoreettisia paikantumisia

2.1 Väkivaltaerityinen työ ja Salonki-malli tutkielman kontekstina

Tutkielmani kontekstina on väkivaltaerityinen työ, jolla väkivaltaa kokeneita ja väkivallan tekijöitä autetaan. Työllä pyritään myös väkivallan ehkäisemiseen ja väkivaltatietoisuuden edistämiseen. Väkivaltailmiöön puuttuminen kansallisella tasolla vei Suomessa pitkään. Trauman käsite ammatillisena jäsenystapana väkivallan ymmärtämisessä auttamiskäytäntöihin tuotiin Suomeen vasta 90-luvun puolivälin jälkeen. Muissa sotia läpi käyneissä länsimaissa keskustelu väkivallan ja sodan äärimmäisten olosuhteiden aiheuttamien traumojen käsittelystä aloitettiin jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen. (Ronkainen 2008, 392.) Perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa säätelevä lainsäädäntö Suomessa oli puutteellista 1990-luvulle asti, jolloin raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin ja pahoinpitelyrikos asetettiin virallisen syytteen alaiseksi. (Ruohonen 2006, 9, 14.)

2000-lukua on kutsuttu perhe- ja lähisuhdeväkivaltaohjelmien aikakaudeksi, jolloin väkivaltakysymysten hallinnointi ja väkivaltapalvelujen toteuttamisvastuu on hajautettu eri ministeriöihin. Kansallisella tasolla tapahtunut väkivallan ehkäisytyö on ollut koordinoimatonta ja heikosti resursoitua. Väkivallan ehkäisyyn kohdistuvat toimenpiteet on tähän asti toteutettu eri ohjelmien ja hankkeiden kautta. (Ojuri 2013; Ronkainen 2008, 391; Sosiaali- ja Terveysministeriö 2008.) Suomesta puuttui pitkään väkivallan ehkäisyyn kohdistuva kansallinen toimintaohjelma ja strategia. YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan 1325 (2000) perustuva ”Naiset, rauha ja turvallisuus”-toimenpideohjelma vuosille 2012–2016 ajoittuvana julkaistiin vuonna 2012. Toimenpideohjelman tavoitteena on naisten turvallisuuteen liittyvien kysymysten tarkastelu ja niiden parantaminen Suomessa. (Ulkoasiainministeriö 2012.) Väkivallan ehkäisyyn keskittynyt työ on pitkään painottunut yksittäisten toimijoiden tehtäväksi. Kolmannen sektorin ja kansalaisjärjestöjen rooli on ollut tässä työssä merkittävä. (Ruohonen 2006, 15; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2008, 12–15.)

Perhe- ja lähisuhdeväkivalta usein yksityisissä tiloissa tapahtuvana ja parisuhteeseen liittyvänä ongelmana on ilmiö, jota kohdataan useiden eri instituutioiden työssä. Suvi Keskinen (2005, 92–93) on jakanut väkivaltatyötä tekevät palvelujärjestelmän eri instituutiot yleisiä palveluja tarjoaviin sekä väkivaltaspesifeihin organisaatioihin. Yleisiä palveluja tarjoavat organisaatiot ovat esimerkiksi poliisi, terveydenhuolto ja sosiaalitoimi. Poliisin ja oikeuslaitoksen työhön kuuluvat väkivallan teot ja niiden rikosoikeudellinen puoli. Terveydenhuollon työhön kuuluvat väkivallan seurauksena syntyneet vammat ja mielenterveystyössä työestetään väkivallan aiheuttamia psyykkisiä oireita. Sosiaalitoimessa väkivaltaa kohdataan akuuteissa perheväkivaltatilanteissa tai väkivalta seurauksineen tulee ilmi ihmisten elämässä eri muodoissaan. Näissä yleisiä palveluja tarjoavissa organisaatioissa väkivalta on yksi ongelma-alue muiden työhön liittyvien tehtävien joukossa. Väkivaltaspesifit organisaatiot puolestaan keskittyvät työssään väkivaltaa kokeneiden ja väkivaltaa tehneiden kanssa työskentelyyn. Näitä ovat esimerkiksi turvakodit, erilaiset palvelut väkivaltaa käyttäneille miehille ja eri järjestöjen ja yhdistysten tekemä työ, joista yhteen tutkimukseni tarkemmin kiinnittyy. (Keskinen 2005, 92–93.) Kutsun tutkielmassani väkivaltaspesifien organisaatioiden tekemää työtä väkivaltaerityiseksi työksi. Tutkielmaani osallistuneet yhteiskunnalliset toimijat edustavat väkivaltatyön kentällä yleisiä palveluja tarjoavia organisaatioita.

Ensi- ja turvakotien liitto jäsenyhdistyksineen on Suomessa kolmannen sektorin järjestötoimija, jossa tehdään väkivaltaerityistä työtä. Toimintaa on kehitetty kansainvälisten suositusten sekä kansallisten väkivaltapalvelujen kehittämisvaateiden myötä. Vuosina 1998–2001 toteutetun Kriisistä selviytymiseen- projektin keskeisiä tuloksia olivat naisen väkivallasta selviytymiseen liittyvän tuen pitkäaikainen tarpeellisuus ja näkymättömiin rakenteisiin vaikuttamisen sekä palvelujen kehittämisen tarve. Projektin tuloksina todettiin, että väkivaltatyön viitekehystä tulee laajentaa traumanäkökulman ulkopuolelle. Projektin tuottamaan kysymykseen ”mitä muuta olemme kuin traumamme?” lähdettiin etsimään ja löytämään vastauksia Miina-projektissa (Ojuri 2013, 9.).

Miina – väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukemisen kehittämisprojekti toteutettiin Ensi- ja turvakotien liiton koordinoimana vuosina 2008–2012. Se oli Raha-automatyyhdistyksen rahoittama väkivaltatyön kehittämishanke ja se toteutettiin kolmessa

liiton jäsenyhdistyksessä: Pienperheyhdistys ry:ssä Helsingissä, Oulun Ensi- ja turvakoti ry:ssä sekä VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry:ssä Mikkelissä. Projektin tavoitteena oli väkivaltaa kokeneiden tukeminen, heidän osallisuutensa ja voimaantumisen sekä kokemusasiantuntijuutensa vahvistaminen. Hankkeen tavoitteissa yksilön, ryhmän ja yhteiskunnan tasot pyrittiin saamaan keskusteluun keskenään. Hankkeessa kehitettiin myös asetettuja tavoitteita palvelevia työmenetelmiä. Yhteiskunnallista ja poliittista vaikuttamista väkivaltatyössä haluttiin vahvistaa. Projektin sisällä olleet eri paikkakunnilla toteutetut osahankkeet mahdollistivat hankkeen tavoitteiden painottamisen niiden toimintaympäristöjen tarpeiden mukaan. (Ojuri 2013, 6.)

Miina-projektissa teoria ja käytäntö sekä tieto ja toiminta nähtiin välttämättömäksi saattaa dialogiin keskenään. Teoriatiedon ja sen myötä tulevan käsitteistön nähtiin olevan kehittämisen ja arvioinnin kannalta merkittävässä roolissa. Teoreettisena viitekehyksenä projektissa oli sosiokulttuurinen innostaminen, joka on tullut Suomeen yhtenä ei-alistavien käytäntöjen muotona (Kivipelto 2006, 62). Näiden teoreettinen tausta on kriittisissä teorioissa. Miina-projektin toiminnan lähtökohtana oli käsitys ihmisestä dynaamisena toimijana. Tämän ymmärryksen mukaisesti ihminen nähdään yksilönä, joka kaipaa dialogista yhteisöllisyyttä ja sekä ihmisuhteita, joissa jakaminen, toivo ja välittäminen ovat läsnä. Projektissa keskeisiä käsitteitä olivat vertaisuus, osallistuminen, osallisuus, vaikuttaminen, voimaantuminen, valtaistuminen ja valtaistaminen sekä kokemusasiantuntijuus. (Ojuri 2013, 11.)

Innostaminen perustuu käsitykseen ihmisestä ja yhteiskunnasta, jotka ovat vuorovaikutussuhteessa keskenään. Innostaminen sanana tarkoittaa elämän ja hengen antamista sekä suhteeseen asettumista, jonka tarkoituksena on motivoida ihmisiä toimimaan yhteisön ja yhteiskunnan hyväksi. Toiminnan lähtökohtana on ihmisten arki. Ihminen nähdään pohjimmiltaan yhteisöllisenä. Innostamisessa ihmisenä oleminen merkityksellistyy oman elämän horisontin etsimiseen ja löytämiseen. Ihmisen kaipuu yhteisöllisyyteen ja johonkin kuulumiseen mahdollistaa sen, että ihminen pystyy ymmärtämään myös toisen ihmisen elämän horisonttia. Ihmisen elämäntilanne, johon vaikuttavat historialliset, paikalliset ja ajalliset tekijät, voivat asettaa hänet alistettuun asemaan. Oman elämän horisontin löytämisen kautta ihmisen nähdään voivan

vapautua alistetusta asemastaan ja voimaantua myös itse toimimaan. (Kurki 2000, 23–30, 201; 2011, 42.)

Innostamisen ajatellaan olevan tapa elävöittää ihmisten herkistymisen ja itsensä toteuttamisen prosessia. Sosiaalisen kommunikaation edistämällä sekä subjekti-subjekti-suhteiden luomisella pyritään parantamaan ihmisten elämänlaatua. Samanaikaisesti tavoitteena on ihmisten tietoisuuden lisääminen omasta roolistaan yhteisössään sekä yhteiskunnassaan. Ihmisten oman toiminnan nähdään toteutuvan laajemmassa kontekstissa, johon on mahdollista vaikuttaa. (Kurki 2000, 19–20.)

Miina-projektiin sovellettuna sosiokulttuurinen innostaminen tulkittiin ajattelutapana, joka lähestyy yksilöitä sekä ryhmiä heidän osallistumistaan ja kykyjään vahvistaen sekä tukien heitä itsenäiseen toimintaan ja vastuun ottamiseen. Sen katsottiin mahdollistavan projektityössä uusien ajattelutapojen ja uudenlaisen tiedon luomisen, joka ravistelee myös työntekijöitä. Työntekijöiden rooli on ollut innostaa, välittää tietoa sekä koordinoita toimintaa. Innostamisen ajatus ohjenuorana mahdollisti työntekijöiden kysymyksen ”minä kysyn teiltä, miten minun pitää tehdä, miten ymmärtää?” (Ojuri 2013, 11). Hankeraportissa tämän mahdollistamisen politiikan nähtiin olevan menestystekijä niin työntekijöiden kuin asiakkaiden näkökulmista. (Mt., 11–12; ks. myös Kurki 2000).

Mikkelin VIOLassa Miina-hankkeeseen määriteltiin kolme toisiinsa liittyvää tavoitetta sosiokulttuurisen innostamisen hengessä. Vertaisryhmätoiminnan kehittämisen tavoitteena oli naisten oman tiedon vahvistaminen. Kansalaistoiminnan ja eri yhdistysten ja järjestöjen välisen yhteistyön tavoitteena oli luoda kansalaisista lähtöisin olevia malleja väkivallan ehkäisyyn. Mikkelin Miinassa näiden tavoitteiden lisäksi kokemusasiantuntijuuden kehittäminen oli erittäin merkittävää. Kokemusasiantuntijuuden kehittämiseen liittyivät myös yhteiskunnallisen ja poliittisen vaikuttamistoiminnan kehittämisen tavoitteet. (Ojuri 2013, 7.) Näkemys kokemusasiantuntijuuden merkityksestä väkivaltatyössä oli ollut VIOLAn toiminnassa mukana jo aikaisemmin ryhmätoiminnassa, työn kehittämisessä sekä väkivaltatietoisuuden lisäämisessä. Henkilökohtaiseen kokemukseen perustuvan tiedon nähtiin rakentavan ja tuottavan uusia näkökulmia asiakkaiden kanssa työskentelevien työntekijöiden työhön.

Tutkielmani tarkentuu VIOLAssa Miina-projektin aikana luotuun Salonki-malliin ja kokemuksiin siitä. Ryhmätoiminta iäkkäille naisille alkoi asiakkaiden pyynnöstä. Pitkään väkivaltaisessa suhteessa eläneet naiset halusivat tavata vertaisiaan ja jakaa kokemuksiaan heidän kanssaan. Selviytymiskokemusten vahvistaminen on ollut ryhmän toiminnassa tärkeää siitä huolimatta, että suhde väkivaltaisen puolison kanssa ei ole päättynyt. Ryhmän jäsenien arkeen liittyvät taidot sekä käsitöiden tekeminen, kirjoittaminen tai runonlausunta olivat toiminnassa tärkeässä roolissa. Ryhmä osallistui myös voimauttavan valokuvauksen prosessiin. Myöhemmässä vaiheessa he ovat toimineet kokemuskouluttajina eri oppilaitoksissa ja koulutustilaisuuksissa. (Mehtola 2013, 39–40.) Ikääntyneiden ryhmästä sai alkunsa toiminta, jota alettiin myöhemmässä vaiheessa kutsua Salongiksi. Sitä olivat luomassa VIOLAn työntekijän kanssa yli 70-vuotiaat Miinan muorit, joilla on oma kokemus noin 50-vuoden mittaisesta väkivaltaisesta avioliitosta.

Salonki- nimi toiminnalle on annettu kahden suomalaisen naisvaikuttajan, Minna Canthin ja Miina Sillanpään, mukaan. Minna Canth oli ensimmäinen suomen kielellä kirjoittanut naiskirjailija- ja toimittaja, jonka kirjoituksissa otetaan kantaa naisten aseman parantamiseen. Teksteissä on nostettu esiin myös naiseen kohdistuva väkivalta. Canth piti omana aikanaan salonkeja, joihin hän kutsui yhteiskunnallisesti vaikuttavia henkilöitä käymään keskustelua eri teemoihin sekä yhteiskunnallisiin epäkohtiin liittyen. Canthin salonkien johdosta tehtiin useita valtiopäiväaloitteita. Miina Sillanpää ensimmäisenä naisministerinä Suomessa ajoi niin ikään naisten asemaa ja oli perustamassa ensikotitoimintaa, jonka rinnalle on rakennettu myöhemmin myös turvakotiverkosto suojaksi perheväkivallan uhreille. Näiden esikuvien tapaan Salonkien tavoitteeksi muotoutui kantaottavan keskustelun käyminen perheväkivallasta sekä vaikuttamiseen pyrkiminen palveluihin tai lainsäädäntöä koskeviin epäkohtiin liittyen. (Mehtola 2013, 45–46.) Salonki-mallin muotoutumista haastattelemani toiminnanjohtaja Sirkku Mehtola kuvaa seuraavasti:

Mulle tuli nää vanhat naiset asiakkaaks. Ja ne heti oli kiinnostunu tämmösestä vertaisryhmästä. Ja se oli jotenki niin rankkaa se 50 vuotta sitä väkivaltaa, että siinä niinku mielti sitä aika paljon sitä, et mikä se on se orientaatio siinä työssä. Että onko se sitä, että me lähetään niinkun puhumaan niistä isoista ja pienistä traumoista, mitä siellä on elämän varrella sattunu, ja siinähan riittää tietenkä puhetta. Mutta jos mieltii, et se elämä on kääntyny jo niinku sille loppusuoralle, 70 vuotta on takana niin edessä ei ole yhtä paljon, niin onko se kenenkään kannalta mielekästä

jäää siihen, että käydään niinku niitä traumaattisia tapahtumia lävitte vai lähetääkö me miettiin semmosta, mitä siellä tulevaisuudessa on ja mitkä on ne voimavarat ja miten sille mitä on tapahtunu, niin minkälaisia merkityksiä sille voi antaa. (Mehtola)

Naisten toiveesta toimintaa lähdettiin suuntaamaan tulevaisuuteen. Menneiden vuosikymmenten väkivaltakokemusten läpi käyminen olisi ollut lisäämässä ahdistusta ja viemässä kykyä löytää myönteisiä ja vaihtoehtoisia näkökulmia omalle elämäntarinalleen. Toiminta mahdollisti menneeseen katsomisen, vaikka suunta pidettiin eteenpäin menevänä. (Mehtola 2013, 39.) Haastattelemani työntekijän oman reflektion, asiakkaiden kokemusten kuulemisen sekä työorientaation pohdinnan tuloksena lähdettiin rakentamaan toimintamallia, jossa väkivaltakokemuksille lähdettiin etsimään uusia merkityksiä. Salonkien toimintaan muodostui tietty rakenne, jossa toiminnan valmistelutyöllä on keskeinen merkitys. Palvelujärjestelmästä avun hakeminen ja negatiiviset kokemukset kohtaamisista viranomaisten kanssa ovat aiheuttaneet naisissa turhautumista, jonka käsitteleminen on ollut osa Salonki-toiminnan valmistelua. (Mehtola 2013, 46.)

Siinä oli paljon siinä puheessa heidän kanssaan niin katkeruutta ja sitä niin, että et kun ei ollu hakenu apua ja jos oli hakenu apua, niin miten oli tullu kohdatuks ja ne oli aika karmeita tarinoita. Siis todella rankkoja tarinoita, - . Siinä oli semmosta epäluottamusta ja turhautumista ja semmosta yksinäisyyttä siinä, et mitenkä niinku ylipäätänsä näistä asioista pystyis puhumaan ja mitenkä niinku ihmiset sais apua ja hirveen paljon me niinku kelattiin niitä juttuja. Et mikä olis se tapa ja – sit, en mä muista mistä se sit tuli, et okei, et kutsutaan ihmisiä kuuleen. (Mehtola)

Salongin valmistelutyössä turhautumisen tunteet on ”pilkottu osatekijöihin ja käännetty muutospuheeksi” (Mehtola 2013, 46). Muutospuheen taustalla on ollut pyrkimys sen ymmärtämiseen, että usein turhautuminen on molemminpuolista: apua hakeva ja avun tarjoaja eivät ymmärrä eivätkä kohtaa toisiaan. Tunteiden käsittelyn lisäksi valmisteluihin on kuulunut myös aiheen tarkentaminen, josta Salonkiin kutsutun vieraan kanssa halutaan keskustella. Tämän jälkeen on päätetty, kenet halutaan kutsua vieraaksi keskustelemaan ja kuulemaan. Vieraaksi on kutsuttu eri organisaatioista yksi henkilö kerrallaan. Tarkoituksena on ollut mahdollistaa henkilökohtainen kohtaaminen, jossa ei tarvitsisi mennä ammatillisen roolin taakse. Salonki vieraina ovat olleet muun muassa rikostutkija, terveydenhuollon edustaja, kansanedustaja sekä muita toimijoita eri sektoreilta. Mehtola kuvaa ajatuksia Salonki-toiminnan muotoutumisesta seuraavasti:

Se oli niinku se ajatus, että sinne pitää tulla yksin ja jotenki avoimin mielin. Ja mä luulen niin, että se oli niinku näille naisille ihan hirveen tärkeä, et sinne tuli ihminen yksin, että sillä ei ollu mitään semmosta sotavarustusta mukana, kollegoita lauma tai jotaki. Ja he niinkun kuuli sen, että se mitä he kerto, niin se menee siihen ihmiseen, että se ei niinku torju sitä tai selitä pois sitä. Ja he mietti monta kertaa ennakkoon, et mitä he haluaa viestiä ja mitä kokemuksia on ja miten vois toimia toisin ja – ei silleen että olis valmiita ratkaisuja, vaan että miten vois yhdessä voitaa miettiä.

Yhteisestä päätöksestä katse suunnattiin tulevaan ja voimavarat löytyivät Salongin naisten omasta elämänhistoriasta sekä vertaiskokemuksista. Merkittävä osa Salonki-toimintaa on ollut keskustelujen lomassa käsillä tekeminen askarrellen tai käsitöiden merkeissä. Salongin naisten taitavuus ja luovuus on nähty yhtenä voimavarana väkivallasta selviytymisessä.

Mä muistan, et ku oli se ensimmäinen ryhmätapaaminen, niin se eka kerralle oli se yks niistä naisista leiponu kakun. Hän tuli sen kakun kanssa sinne, hän ei ollu koskaan tavannu muita ja hän toi sen kakun ja sit tuota se jotenki innosti muita, et ai sä osaat tän ja sitte että alko niinku tulla sitä, että, et minkä kaiken avulla he on selvinny. Niin siel oli näit kakkuja ja sit tämmöistä taidetekstiiliä, taidekäsitöitä ja runonlausuntaa ja vaikka mitä. Et siitä se jotenki sitte alko kutoutua yhteen se paletti ja sen takia me tehtiin näitä joitakin näitä projekteja. Että joihinkin Salonkeihin liitty nämä taidetekstiilit ja sitten niitä annettiin lahjaks joillekin tai myytiin joillekin Salonki-vieraille. (Mehtola)

Salonki-toiminnassa kohtaamiset tapahtuivat kahvittelun ja kädentaitojen äärellä. Salonkivieraan kanssa on keskusteltu väkivallan vaikutuksista perheen elämään ja kerrottu palvelujen sekä avun tarpeista. Vieras on omalta puoleltaan kertonut omasta työstään ja mahdollisuuksista vaikuttaa asioiden edistämiseen. Salongissa on mahdollistunut vuorovaikutussuhde, jossa on rakennettu uutta sisältöä väkivaltailmiöön ja keskusteltu palveluista. (Mehtola 2013, 46.) Salonkiin kutsuttujen vieraiden ja kokemusasiantuntijoiden tapaaminen on luonut tilan väkivaltaa kokeneiden tiedon kuulemiselle. Mehtola kuvaa sitä seuraavasti:

Suurin osa väestöstä ei ymmärrä tai ei oo koskaan niinkun tullu kosketuksiin semmosten asioiden kanssa ja kun joskus se ovi aukenee, niin niin ne ei voi oikeen enää vetäytyä pois. Et ne pääsee näkemään semmosta maailmaa ja sellasii asioita, joita he ajatteli että ei ole olemassa-kaan ja se ei jätä enää samallalaila rauhaan kuin joskus ennen olis voinu tapahtua, että jos he kuulee jossain virastossa väkivallasta, niin se olis voinu jäähä jotenki ulkokohtaseksi.

Salonki-rakenteen avulla on pyritty löytämään vaikuttamisen kanavia väkivaltaa kokeneille. Tavoitteena on ollut myös viranomaisten sitouttaminen väkivallan vastaiseen toimintaan.

Malli on ”luonut vaikuttamisen vahvistamisen näkökulmasta kriittisen peilin ammatillis-hallinnollisille toimintamalleille ja palvelujärjestelmille” (Ojuri 2011, 49–50). Salonki-malli on tuottanut ihmisten yksityiseen elämään verhoutuviin ihmisoikeusloukkauksiin ja väkivaltakokemuksiin yhteiskunnallista ja poliittista ulottuvuutta. (Mt.) Salongin toteuttamiseen osallistuneiden työntekijöiden roolia kokemusasiantuntijoiden ja tapaamisiin kutsuttujen vieraiden koolle kutsujana kuvataan erilaisia kanavia avaavana. Työntekijöiden oma työkokemus sekä erilaisten verkostojen ja yhteistyötahojen tunteminen nähtiin mahdollisuutena lähestyä muilla tahoilla toimivia työntekijöitä.

Kai se on niinku semmonen mahdollistaja, et pitkään itte ollu asiakastyössä ja pitkään niinku ollu myös niinkun sanotaan niinku monella tasolla niinku rakenteissa niin ehkä se oli jotenki sille väyliä avaavaa, ettei ollu ittelläkään niinku semmosta ajatusta, että minä täältä nyt järjestöstä yritän kutsua jotakin kylään ja tulkaa nyt hyvänen aika vaan jotenki niin, että koin myös itte semmosta ihan tasavertaisuutta, että mulla on tämmönen asia ja kutsuisin käymään. (Mehtola)

VIOLA väkivaltaerityistä tekevänä järjestönä loi puitteet lähestyä eri tahoja ja oli taustalla Salonki-rakenteen luomisessa. VIOLAssa tapahtuneen ikääntyneiden naisten ryhmän kanssa työskentelyn nähtiin olevan mahdollisuus työstää kokemuksiin perustuvaa tunnepohjaista kokemusta väkivallasta kokemusasiantuntijatiedoksi. Väkivaltaan liittyvät voimakkaat kokemukset on ryhmässä työstetty ja purettu niin, että tunteiden taso on yhdistynyt ajatusten ja elämäntarinoiden tasolle.

Et me on oltu tämmönen niinkun välittäjäorganisaatio siinä, että siinä on niinkun ne semmoset niinkun syyttämisen asetelmat jää pois. Ku ihmisillä on mahdollisuus työstää sitä asiaa ryhmässä jonkun ulkopuolisen kanssa, et mitä halutaan vaikuttaa ja mihin halutaan vaikuttaa, jotenki niinkun päästä niinku tunnetasolta myös niinkun ajattelun tasolle. Tunteet herättää paljon niinkun erilaisia biologisiakin reaktioita meissä. Ja tottahan ne on siinä läsnä, mut et sitten ku lähdetään ihan niinku yksityiskohtaisesti ajattelemaan sitä rakennetta, niin siitä tulee jotenki semmonen, joka on helpompi sitten sen vastaanottajankin kuulla. Et sielt tulee jotakin, siinä tulee niinku sitä ihmisen aitoo tarinaa ja sitä tunnetta, mutta myös sitä niin, että hei mitä me voitais yhdessä jotenki niinkun ajatella. (Mehtola)

Salongin toimintamallissa työskentelyä pyritään kehittämään asiakkaiden näkökulmasta. Kokemusasiantuntijuutta on hyödynnetty esimerkiksi vammaisliikkeissä sekä mielenterveys- ja päihdetyössä. Salongin kanssa vastaavia tavoitteita on Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamis-

keskuksen asiakaskahvilatoiminnassa, jonka yhtenä tarkoituksena on ollut löytää väyliä asiakkaiden ja eri viranomaisten ajatusten jakamiseen. Kehittäjä-asiakastoiminnassa on pyritty kansalaisista lähtevään palveluiden suunnitteluun ja tuottamiseen. (Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2014.) Myös lastensuojelun erityisosaamisen keskuksen, Pesäpuu ry:n, Ikkuna omaan elämään- projektiin on otettu kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria palvelujen kehittäjiksi. He ovat muodostaneet Selviytyjät- ryhmän, jonka tehtävä on tuoda esiin kysymyksiä, joita nuoret elämässään kohtaavat ja tuoda niitä työntekijöiden ja päättäjien tietoon. Ryhmä on tarjonnut väylän myös vertaiskokemusten jakamiselle. (Pesäpuu 2014.)

Kansainvälisesti tarkastellen Salongin kaltaisen toimintamuodon kanssa yhtymäkohtia löytyy Gill Hagen (2005) artikkelista sekä Joshua M. Pricen (2012) teoksesta. Hague (2005) kirjoittaa Englannissa kolmella eri paikkakunnalla järjestetyistä väkivallasta selviytyneiden foorumeista. Foorumien tavoitteena on ollut väkivallasta selviytyneiden osallistaminen päätöksentekoon sekä palveluiden kehittämiseen. Ensimmäinen väkivallasta selviytyjien foorumi toimi 1990-luvun lopulla, jonka seurauksena samantyyppinen toiminta on levinnyt myös muualle Englantiin. Price (2012) puolestaan kirjoittaa teoksessaan Duluthissa Yhdysvalloissa 1970-luvun lopulla aloitetusta lähisuhdeväkivaltaan liittyneestä projektista, jonka aloittajia olivat väkivaltaa kokeneet ja väkivallasta ilman turvakoteja tai tukipalveluja selviytyneet naiset. Naiset kokosivat ryhmän, jossa he alkoivat keskustella ja kehittää vastatoimia väkivaltaan, jota olivat kokeneet. Naiset aloittivat myös koulutukseen tähtäävän kampanjan, jonka tarkoituksena oli tuottaa lähiympäristölle tietoa lähisuhdeväkivallasta. Myöhemmässä vaiheessa toiminnan koulutuksellisiin tarpeisiin luotiin erilaisia työkaluja, joista esimerkiksi Paulo Freiren kriittisen pedagogiikan pohjalta kehitetty Vallan ja Kontrollin Pyörä (Power and Control Wheel) on laajalti levinnyt ja eri kielille käännetty. Kriittisen tietoisuuden lisäämisen avulla naisille on mahdollistettu henkilökohtaisten väkivaltakokemusten tarkastelu laajemmassa yhteiskunnallisen hallinnan ja vallan prosesseissa. (Mt., 24–27.)

2.2 Oma esiymmärrys tutkielman taustalla

Lähtiessäni tekemään tutkielmaani, tulin ensimmäisenä haastetuksi oman esiymmärrykseni äärelle. Oma ymmärrykseni todellisuudesta, sosiaalityöstä sekä tutkimuksen kontekstista ovat olleet ohjaamassa niitä valintoja, joita olen tutkielmani eri vaiheissa tehnyt ja miten olen päätenyt niistä kirjoittamaan. Nämä sitoumukset ja niistä tietoisena oleminen ovat ymmärtääkseni lähtökohtia eettisesti kestäväälle tutkimusprosessille. Tutkielmani lähtökohta on inhimillisen todellisuuden monimutkaisuus. Pertti Alasuutari (1996, 14) puhuukin tutkijan sosiologisesta mielikuvituksesta, joka on pyrkimystä päästä tutkimuksen keinoin joihinkin päätelmiin siitä mysteeristä, joka liittyy tutkielman aiheeseen. Tutkielmani kehukset koostuvat ontologisista, todellisuuden olemukseen liittyvistä oletuksista ja epistemologisista, tietoon liittyvistä sitoumuksista tutkielmani taustalla.

Ymmärrän maailmaa ja todellisuutta realistisesti. Tutkielmani on yksi näkökulma tutkimaani todellisuuteen; toisenlaisilla tutkimuksellisilla valinnoilla toteutettuna sen tulokset voisivat olla erilaiset. Näin ymmärrettynä tutkielmani tavoite on kuvata ja ymmärtää todellisuutta ja sen saamia merkityksiä oman tutkielmani näkökulmien puitteissa. (Raatikainen 2004.) Ymmärrän ihmisen olevan fyysis-psykkis-sosiaalinen kokonaisuus, jossa ihmisille kuuluu kutsu ihmisyyteen ja täydempään inhimillistymiseen. Ihmisen elämä perustuu vahvasti velvoittavaan etiikkaan, jossa jokaiselle ihmiselle tulee pyrkiä takaamaan tasavertaiset mahdollisuudet kehittyä oman elämänsä subjektiksi ja siinä kehittää ihmisyyttään eri tavoin. Ymmärryksessäni sorto on freireläisittäin tilanne, jossa joku estää toisen pyrkimyksen tulla ihmiseksi. (Freire 2005, 25.) Ajattelen, että väkivalta on yksi esimerkki tällaisesta tilanteesta.

Moraalirealismin mukaisesti ymmärrän väkivallan olevan väärin ja pahan toteutumista ihmisten elämässä (Puolimatka 2002, 15). Minulle parisuhdeväkivalta on sukupuolittunut, parisuhteen dynamiikkaan kytkeytyvä sosiaalinen ongelma, joka epäinhimillistää sekä kokijan että tekijän. Sukupuolittuneisuuden näkökulma tarkoittaa väkivallan katsomista sukupuolierityisenä kysymyksenä, jossa väkivalta merkityksellistyy eri tavoin väkivallan eri osapuolille. Väkivalta on osa sukupuolten keskinäistä ja epäsymmetristä valtasuhdetta. Väkivallan katsominen valtasuhteiden kautta merkitsee sitä, että naisten ja miesten erilaisia väkivaltakokemuksia on

helpompi ymmärtää. (Nyqvist 2004, 101.) Tällä en tarkoita teoistaan vastuun ottamisen välttämistä tai väkivallan neutralointia. Pyrin välttämään yksipuolista kategorisointia, jossa olisi jonkun puolelle asettumisen tai stereotypisoinnin riski. Parisuhdeväkivallan kohteen ulkoinen määrittely kaventaa usein kokijan omaa näkökulmaa ja kokemuksia (Husso 2003, 55).

Väkivalta ihmisten henkilökohtaisena ja intiimeissä tiloissa tapahtuvana kokemuksena sitoo ymmärrystäni subjektiiviseen todellisuus- ja tietokäsitykseen (ks. Laitinen 2004). Tutkielmani metodologinen kehys on kontekstuaalinen sosiaalinen konstruktionismi: olen kiinnostunut tutkielmassani ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tuotetusta tiedosta ja todellisuudesta niin kuin se ilmenee heidän omassa kokemuksessaan ja heidän tulkitsemanaan. Keskeistä konstruktionismissa on kielen merkitys todellisuuden rakentamisessa ja merkitysten välittäjänä. Kielen avulla kokemukset ja merkitykset on mahdollista jakaa ja säilyttää myös sukupolvelta toiselle. Ymmärrän, että ihmiset tuottavat todellisuuttaan omalla ajattelullaan ja toiminnallaan. (Häkli 1999, 133–136; myös Laitinen 2004.)

Tiedon rakentumiseen liittyen sitoudun tutkielmassani sosiaaliseen konstruktionismiin, jossa ympäröivän yhteisön ja kulttuurin merkitystä todellisuuden ja arkielämän ilmiöitä koskevan tiedon luomisessa alleviivataan (Hacking 2009, 46). Ihmisten keskinäinen ja henkilökohtainen todellisuus rakentuu kielen ja puheen avulla tuotettujen merkitysten kautta, vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Tietoa luodaan, rakennetaan ja muutetaan sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja prosesseissa, joissa se saa myös merkityksensä. Asioiden tarkoituksia ei löydetä vaan ne rakennetaan. Asioista muodostetut mielipiteet ja näkemykset ovat historiallisesti ja kulttuurisesti erityisiä, minkä vuoksi niitä voidaan yleistää. (Burr 1995, 2-5; Crotty 1998, 42–43; Raatikainen 2004, 61; Gergen 2009, 3.)

Kontekstuaalisuus näyttäytyy tutkielmassani ymmärryksenä siitä, että vaikka ymmärrän haastateltavieni ihmisten todellisuuskäsitysten olevan vuorovaikutuksessa syntyneitä ja kulttuurisesti muuttuvia, niille on löydettävissä ihmisen biologiseen olemukseen ja ympäristön rakenteisiin, kulttuuriin ja historiaan palautuvat rajat (ks. esim. Heiskala 2000, 199). Inhimilliseen todellisuuteen kuuluu se todellisuus kokonaisuudessaan, jonka me ihmiset kohtaamme ja ko-

emme (Alasuutari 2007, 14). Tämä todellisuus ei ole ainoastaan sanoja, ajatuksia tai kohtaamisia. Rakenteet, instituutiot ja ihminen yhteiskunnassa ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään. Merja Laitinen (2004, 54) kirjoittaa tutkimusaineiston ylittämistä, jossa aineiston tulkinta ei palaudu pelkästään kieleen, vaan kieli nähdään osana kulttuurisia ja historiallisia kehyksiä.

Tutkielman kirjoittajana osallistun omalta osaltani tiedon tuottamiseen ja ympäröivän todellisuuden rakentamiseen. Valitsemani tavat kirjoittaa aiheestani rakentavat kuvaa kohtaamisista, väkivallasta, väkivaltaerityisestä työstä sekä palvelujen kehittämismahdollisuuksista. Ymmärrän kirjoittavani oman konstruktion myös haastateltavieni kertomista kokemuksista ja niiden merkityksistä. Yksi tutkielmani lähtökohta on oma tutkielman tekijän näkökulmasta konstruoitu todellisuus, jossa kaikki tieto näyttäytyy kontekstisidonnaisena ja konstruoituna. Valitsemani käsitteet ohjaavat katsomista ja tulkitsemista. (Granfelt 1998, 22)

Tutkielmani aihe liittyy väkivaltaa kokeneiden ja väkivallan tekijöiden auttamiseen. Auttamistyössä ihmisten eri elämismaailmat, roolit ja odotukset kohtaavat. Kohtaamisessa ihmisten omat todellisuudet tulevat peilatuiksi, tulkituiksi, ymmärretyiksi tai sivuutetuiksi. Kielen avulla todellisuutta tuotetaan väkivallan eri konteksteissa myös auttamistyössä. Kohtaamisen yhteiskunnallinen ympäristö, kulttuuri sekä ihmisten ympärillä olevat yhteisöt vaikuttavat omalta osaltaan siihen, millä tavoin ihminen asioita kokee ja millä tavoin hänellä on mahdollisuus tulla tiedetyksi (Laitinen & Nikupeteri 2013, 432). Omassa ymmärryksessäni auttamistyön kohtaamiset todellistuvat inhimillisen elämän näyttämöllä, jossa kulttuurin, yhteiskunnan ja yhteisön vaikutuksen lisäksi näen olevan läsnä hyvän ja pahan säikeitä (Pohjola 2006).

Otan tutkielmassani hyvästä ja pahasta käytyyn keskusteluun osaa siltä osin, että näen tärkeäksi kontekstualisoida hyvän rinnalla myös paha osana sosiaalisia ja poliittisia mekanismeja. Minua kiinnostaa pahaan liittyvien ääripäiden keskellä oleva alue, jossa keskustellaan rakenteellisesti käsitettävästä pahasta, jonka nähdään piiloutuvan hyvinvointivaltion hyvää tarkoitaviin käytäntöihin ja auttamisen instituutioihin. (Utriainen & Honkasalo 2004, 25, 30.) Hyvinvointipalvelujen kohtaamistilanteissa ollaan tekemisissä hyvän ja pahan teemojen kanssa. Auttamistyössä tavoitteena on hyvän tuottaminen ja ihmisten hyvinvoinnin lisääminen. Näin

on myös sosiaalityön kohdalla. Sosiaalityö perustuu ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden edistämiseen. Sosiaalityön ideologisina sitoumuksina ovat kansainvälisesti ja kansallisesti hyväksytyt perus- ja ihmisoikeudet. (Pohjola 2006, 42.) Tämä sosiaalityön arvopohja on myös tutkielmani teoreettisen viitekehyksen, kriittisen sosiaalityön peruslähtökohta, jota vasten vallitsevia käytäntöjä, ajattelutapoja ja toimintamalleja peilataan (Karvinen-Niinikoski 2010, 249).

Ideologiset sitoumukset, eettiset periaatteet ja halu tehdä hyvää eivät poista hyvän ja pahan läsnäoloa auttamistyössä. Idealistiset käsitykset auttamistyöstä ovat ”kukonaskeleen päässä demonisista käytännöistä, koska vaarana on samaistua totaalisesti sanoilla rakennettuun idealistiseen kuvaan maailmasta kykenemättä näkemään, mitä todellisuudessa tapahtuu” (Lindqvist 2006, 177). Pahan kieltäminen on kuin kuoleman kieltämistä elämästä; pahinta se on silloin, kun se verhoutuu hyvään tai vaietaan näkymättömiin, ihmistyön systeemeihin ja yhteiskunnan rakenteisiin (Matinlompola 2006, 41). Paha on suhteellista eikä se palaudu yksinkertaisiin selitysmalleihin (Hurtig & Laitinen 2006, 8). Ihmisten elämässä moraalinen pahuus toteutuu epäoikeudenmukaisuutena, ihmisarvon loukkaamisena tai heitteillejättönä (Lindqvist 2006, 174). Perhe- ja lähisuhdeväkivalta ilmiönä, ihmisten kokemuksina ja elettyinä elämänä ovat yksi esimerkki pahan säikeistä ihmisten elämässä ja auttamistyön arjessa.

Ihmisten elämään pahan kokemuksia tuottavien ilmiöiden lisäksi rinnalla paha voi olla läsnä auttamistilanteissa ilmeinä, eleinä, huomaamatta jättämisinä tai ohitetuksi tulemisen kokemuksina. Auttamistyössä ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa on mukana koko inhimillisyyden kirjo, jossa tietyssä roolissa oleminen ei vapauta pahan mahdollisuudesta tai oikeuta pelkästään hyvän toteuttamisen ja edistämisen rooliin. Auttamissuhteeseen liittyvä vuorovaikutus sisältää kuitenkin erityispiirteitä ihmisten välillä; valta, rakenteellisesti määrittävät toiminnan reunaehdot sekä valinnat ovat vuorovaikutuksessa väistämättä mukana. (Pohjola 2006, 43.)

Tutkielmassani en halua mystifioida pahaa, vaan enemmänkin näen sen teemana kuuluvan auttamiskäytäntöihin samalla tavoin kuin hyvän tekeminen auttamistyöhön liitetään (Hurtig & Laitinen 2006, 8). Petteri Niemi (2013, 34) pohtii valtaa käsittelevässä artikkelissaan, että

palvelujärjestelmän pahan säikeiden tunnistaminen voisi auttaa eettisesti kestävästä palvelukulttuurin rakentamisesta. Väkivaltateemaan liittyvässä tutkimusaiheessa hyvän ja pahan säikeiden tunnistamista välttämällä sulkin omasta mielestäni tutkielman tekijänä yhden oleellisen näkökulman tutkimaani ilmiöön. Väkivaltailmiön ja väkivaltakokemusten kohtaamiseen liittyvät kysymykset ”halusta ja haluttomuudesta kuulla ja tietää pahuudesta” (Laitinen & Nikupeteri 2013, 432). Salongissa käydyissä keskusteluissa väkivaltakokemusten kuuleminen on ollut yhdeltä merkitykseltään asettumista sellaisten kokemusten äärelle, jotka kertovat myös hyvän ja pahan paradokseista.

Näistä näkökulmista yhteen kooten tutkielmani rakentuu esiymmärryksestä, jossa ihmiset rakentavat ympäröivää todellisuutta vuorovaikutussuhteissa. Kieli on tapa konkretisoida sekä välittää tietoa, jolla todellisuutta rakennetaan ja muutetaan. Väkivaltaan, väkivallan kokemukseen sekä auttamisen mahdollisuuksiin liittyvä tieto rakentuu ja sitä välitetään sosiaalisissa suhteissa ja ihmisten kohtaamisissa. Näen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa olevan mahdollisuuden muutokseen. Ymmärryksen mukaan ihmisten keskinäisen vuorovaikutuksen ja ympäröivän todellisuuden yhtenä elementtinä on hyvän ja pahan jännitteinen kenttä. Auttamisen tavoitteena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen ja apua tarvitsevien autetuksi tuleminen. Tämä näkökulma haastaa ottamaan kantaa, katsomaan toisin ja asettumaan ihmisen kokoiselle paikalle.

2.3 Teoreettiset näkökulmat tutkielmaa tarkentamassa

Pro gradu-tutkielmani on yhteiskuntatieteellinen sosiaalityön tutkielma. Sosiaalityön yhteiskuntatieteellinen orientaatio tarkoittaa näkökulmaa, jossa marginaaleihin kiinnittymisen kautta huomio kiinnitetään ihmisten, yhteisöjen, rakenteiden sekä yhteiskunnallisten organisaatioiden suhteisiin ja näissä suhteissa syntyviin ilmiöihin (Hokkanen 2010, 316). Asiakkaiden ja työntekijöiden väliseen kohtaamiseen liittyvien teemojen käsittely ei tämän näkökulman

mukaisesti rajaudu ainoastaan yksilön kanssa työskentelyn tarkasteluun ja sen analysoimiseen. Sosiaalityön ammatilliseen orientaatioon kuuluu tietoisuus ja kriittinen asenne yhteiskunnassamme vakiintuneita tapoja, rakenteita sekä vallitsevia totuuksia kohtaan. Sosiaalityötä sekä ihmisten arkea ovat muovaamassa myös muut yhteiskunnalliset toimijat. Näissä suhteiden verkostoissa yksilön ongelmat paikantuvat osaksi yhteiskunnallisia ja institutionaalisia rakenteita (Laitinen & Pohjola 2010, 7). Sosiaalityöhön liittyvä yhteiskuntaan kiinnittyvä ajattelu liittyy sosiaalityön kriittiseen traditioon, jossa korostetaan rakenteiden tarkastelun rinnalla myös oman toiminnan tarkastelun tärkeyttä. Tutkielmassani lähisuuhdeväkivaltailmiöön liittyvän teeman kautta yhteiskuntaan orientoituminen tarkoittaa yksilöllisten tilanteiden ja erityispiirteiden rinnalla yhteisön tasolla tapahtuvien ilmiöiden ja niiden selitysten tarkastelua (ks. Hokkanen 2010, 316).

Tutkielmani teoreettiset näkökulmat rakentuvat kriittisen sosiaalityön teorian teemoista. Sosiaalityön kriittisen ajattelun anti tutkielmassani on mahdollisuus sitoutua modernin ajattelun universaalisuuteen ja postmodernin ajattelun relatiivisuuteen. Modernistinen ajattelu tulee tutkielmassani ymmärretyksi ihmisoikeuksiin ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen sitoutumisena. Postmodernissa ajattelussa sitoudun dialogisiin toimintatapoihin uudenlaisten käytäntöjen muodostamisen perustana. Uusien käytäntöjen luomisessa ei voida ohittaa niiden ihmisen näkökulmaa, jotka päivittäin käyttävät palveluja tai joilla on kokemusta palveluista tai ilmiöstä, johon liittyviä palveluja kehitetään. (Ife 1999, 219–222; ks. myös Niskala 2008.)

Kriittisessä teoriassa ihminen nähdään ympäröivien rakenteiden kanssa vuorovaikutuksessa olevana yksilönä. Yksilön henkilökohtainen toimijuus määrittyy yhdeksi osaksi muutoksen tavoittelua. Muutoksen tavoitteena on sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen. Tiedon lisäämisellä nähdään olevan merkityksellinen rooli koettujen epäkohtien poistamisessa. Kriittinen teoria näkökulmana tutkielmassani mahdollistaa rakenteellisen sarron elementtien esiin nostamisen sekä totuttujen ja yleisesti hyväksytyjen toimintatapojen uudelleen tarkastelun. (Fook 2002; Healy 2005, 175–176; Kivipelto 2006, 57.) Kun kriittisessä sosiaalityössä tilanteita tulkitaan sosiaalisessa kontekstissaan sekä vallan ulottuvuuksien kautta, siihen liittyy myös yhtymäkohtia empowermentiksi kutsuttuun ilmiöön (Hokkanen 2010, 325).

Kriittisen sosiaalityön orientaatiot on jaettu eri pääsuuntauksiin, joista tutkielmani näkökulma kiinnittyy tiedon ja vallan monimerkityksellisyyttä sekä kriittistä refleksiivisyyttä korostavaan ajatteluun. Käytännöstä nouseva tieto ja tiedontuotanto ovat tutkielmassani keskeisessä roolissa. (Karvinen-Niinikoski 2010, 252.) Postmodernin hengen mukaisesti tarkastelen tutkielmassani perinteisen yhteiskunta-analyysin sijaan paikallisesti muotoutuvaa tietoa, asiantuntijuutta ja valtasuhteita, jotka ovat keskeisiä teemoja uudessa kriittisessä sosiaalityössä (Fook 2002, 16). Neuvotteleva asiantuntijuus, tietämisen tapojen moninaisuus ja tiedon tuottaminen kumppanuussuhteessa asiakkaiden kanssa asettuvat vaihtoehtoiksi oikeassa olemiselle ja totuuden tietämiselle. Postmodernit tulkinnat sosiaalityössä kiinnittävät huomiota yhteiskunnan muutokseen, jonka nähdään luovan muutostarpeita sosiaalityölle sekä sosiaalityön asiantuntijuudelle. (Karvinen-Niinikoski 2010, 136.)

Asiakkaiden kanssa työskentelyssä valta on aina läsnä. Valta on rakenteellisesti jäsenettyä, mutta yksilöllisesti koettua (Fook 2002). Erilaiset vallan rakenteet säätelevät asiakkaan roolia mahdollistaen tai rajoittaen sitä, millä tavoin asiakas voi ottaa osaa ja toimia oman asiansa edistämiseksi tai tulla kuulluksi omassa asiassaan. Valtasuhteet vaikuttavat olennaisesti kokemusasiantuntijuutta ja käyttäjälähtöisiä palveluja koskeviin kysymyksiin. Ne ovat määrittämässä sitä, millä tavoin asiakkaat voivat osallistua ja vaikuttaa muutokseen. On todettu, että perinteisissä ideologioissa ja vakiintuneissa rakenteissa vallan jakaminen voi olla vaikeaa. (Carr 2007, 267.)

Suomen kaltaisissa jälkimoderneissa yhteiskunnissa valta operoi tavoilla, joita ei ole helppo tiedostaa eikä havaita (Niemi 2013, 32). Valta ymmärretään usein kielteisenä tai alistavana. Tämän vuoksi vallan positiiviset ulottuvuudet jäävät usein vähemmälle huomiolle. (Pohjola & Laitinen 2010, 314.) Valta on monitahoista: ”poliittista, taloudellista, kulttuurista, tiedollista, fyysistä tai henkistä” (Hokkanen 2010, 325). Jerry Tew (2006) kirjoittaa artikkelissaan vallan ja vallattomuuden ymmärtämisestä rakentaessaan sosiaalityöhön mallia valtaistavista käytännöistä. Hän on sitä mieltä, että sosiaalityössä on oleellista ymmärtää valta moniulotteisena käsitteenä; rajoittavana ja mahdollistavana. (myös Laitinen & Pohjola 2010, 10.) Vallan käsi-

tettä on eri teksteissä määritelty muun muassa ylivalta (power over), toimintavaltana (power to), jaettuna valta (power with / power together), tai yhteistoiminnallisena valta (co-operative power). (Tew 2006, 33–38; Hokkanen 2010, 315, 325–327.).

Jan Fook (2002, 52) nojaa vallan määritelmässään Michael Foucaultin ymmärrykseen vallankäytöstä ja vallan kokemuksesta; vallan ei nähdä olevan olemukseltaan hierarkkista eikä sitä paikanneta instituutioihin tai rakenteisiin, jolloin valta näyttäytyisi vain tiettyjen ihmisten etuoikeutena. Valta on monitahoista. Kirsi Juhila (2009, 50) kirjoittaa Foucaultin produktiivisen vallan tematiikasta, jossa valta määritellään suhteiden verkostoksi. Valtaa ei omisteta vaan sitä luodaan ja määritellään toimijoiden välisessä sisäisessä vuorovaikutussuhteessa. Valtaa käyttämällä voidaan kieltää ja rajoittaa tai luoda sekä muuttaa. Yhdistäessään valtansa enemmän ja vähemmän valtaa omaavat ihmiset voivat luoda tilanteita, joissa kaikki valtaistuvat. (Fook, mt.; Helen 1994, 275–277; Juhila 2009.) Vallan käyttö Foucaultin ajattelun mukaisesti mahdollistaa vallan käytön myös niiden ryhmien toimesta, joilla perinteisesti ei ole ajateltu olevan valtaa. Foucaultin jäsenyykset vallasta haastavat työntekijät näkemään asiakkaiden vallan käytön mahdollisuudet ja sen, että myös asiakkaat käyttävät valtaa. (Healy 2005, 203.)

Juhilan (2009, 56) mukaan Foucaultin luonnehdinnat vallasta sopivat sosiaalityön vuorovaikutussuhteisiin. Työntekijän ja asiakkaan roolit toteutuvat valtasuhteiden verkostoissa, joihin myös asiakas on osallinen. Vaikka asiakassuhteeseen liittyy erityispiirteensä vallan jatkuva epäsymmetrisyys, se ei poista suhteen osapuolten osallisuutta valtasuhteisiin. (Mt.) Edellä avaamani jäsenyykset vallasta sekä erilaiset vallan muodot eivät sulje toisiaan pois, vaan voivat seurata toisiaan tai olla samanaikaisesti läsnä. Sitoudun ajatukseen dynaamisesta ja produktiivisesta vallasta, jossa ylhäältä alaspäin sekä alhaalta ylöspäin rakentuva valta eri muotoineen mahdollistuu suhteiden verkostossa. Valta voi näin ymmärrettynä olla samassa tilanteessa sekä rajoittavaa että mahdollistavaa. (Ks. Tew, 2006.)

Postmoderni kriittinen ajattelu tutkielmassani kyseenalaistaa ammatillisen tiedon ainoana oikeana tietona. Tieto ja valta kytkeytyvät tutkielmani teoreettisessa viitekehyksessä toisiinsa. Sillä ryhmällä, joka päättää siitä miten asiat nähdään, on myös valta kontrolloida sitä, miten asiat ovat (Fook 2002, 37). Tieto on näin ajateltuna myös valtaa ja mahdollistaa vallan käytön.

Ammatillisen ja kokemukseen perustuvan asiantuntijuuden suhdetta voidaan jäsentää eri asiantuntijuuksiin kiinnittyvän tiedon kautta. Asiantuntijuudessa on mukana kokemuksellinen tieto, jota myös asiantuntijat tarvitsevat työssään. Tiedolla nähdään olevan keskeinen rooli kokemusasiantuntijuuden rakentumisessa. Väkivaltatyössä kokemusasiantuntijuus muotoutuu tuottamalla ja jakamalla tietoa asiakkaiden omista väkivaltakokemuksista. Erilaiset tiedot ja tietämisen tavat mahdollistuvat vuorovaikutteisissa suhteissa. (Laitinen ja Nikupeteri 2013, 432.)

Salonki- toimintamallin lähtökohta on ollut naisten henkilökohtaiseen kokemukseen perustuva toinen tieto ensisijaisena tietona. Tässä asetelmassa yhteiskunnallisten toimijoiden tieto asettuu toisen tiedon asemaan. Virallinen, instituutioissa ylläpidetty tieto tuotetaan etäällä ihmisistä. Sitä tietoa ovat luomassa professionaaliset ja byrokraattiset järjestelmät, tilastot ja yleistävät tutkimukset. Virallisen tiedon tuottamisessa tukeudutaan usein yleiskatsaukselliseen tietoon pikemminkin kuin yksityiskohtaiseen ja kokemukseen perustuvaan tietoon. Virallisen tiedon rinnalla toinen tieto määritellään tiedoksi, joka on ”yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta, ihmettelevää, paljastavaa ja pohdiskelevaa” (Hänninen ym. 2005, 3). Yhteiskunnallisten toimijoiden toinen tieto tuo instituutioissa ylläpidetyn virallisen tiedon rinnalle toisenlaista näkökulmaa, jonka saamista merkityksistä olen työssäni kiinnostunut. Ymmärrän työssäni toisen tiedon ”täydentäväksi ja korjaavaksikin vaihtoehdoksi instituutioiden ’viralliselle tietämiselle’ eritoten vaikeassa sosiaalisessa asemassa olevien ihmisten tilanteista” (Bardy 2005, 151).

Myös Anna Metterin (2012, 55) tutkimuksessa suoraan kasvokkaista asiakastyötä tekevilta työntekijöiltä saatava tieto määritty toisen tiedon asemaan suhteessa vakiintuneisiin hallintojärjestelmiin ja tiedon tuottamismekanismeihin. Toinen tieto näkökulmana tuottaa hänen mukaansa ihmistä lähellä olevaa ja kokemukseen perustuvaa tietoa siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja millaisissa tilanteissa ihmiset elävät (Metteri 2012, 55). Asta Niskalan (2008, 31) tutkimuksen tavoitteena oli sosiaalityön prosessin mallintamisen kautta kyseenalaistaa instituutioiden virallista tietoa. Näin tutkimuksen yhdeksi tavoitteeksi määrittyi korjaavan, täydentävän ja vaihtoehdoisen tiedon etsiminen. Niskala (mt.) viitatessaan toisen tiedon käsitteeseen, määrittelee sen tarkoittavan myös paikallista, tilannesidonnaista tietoa.

Toinen tieto on tutkielmassani paikallista ja yhteiskunnallisten toimijoiden Salonki-tapaamisiin liittyvää tietoa. Sillä tavoitetaan sitä tietoa väkivallasta ja sen kohtaamisesta eri hallintojärjestelmissä, joka haastattelemillani yhteiskunnallisilla toimijoilla on (ks. Metteri 2012; Niskala 2008). Salonkiin kiinnittyen tavoitteenani on toista tietoa tarkastelemalla rakentaa ymmärrystä siitä, millaisia tulkintoja väkivaltaa kokeneiden kokemustieto saa ja millaisia merkityksiä sille annetaan yhteiskunnallisten toimijoiden sanoittamana. (Ks. Metteri 2012).

3 Tutkielman teon prosessi

3.1 Tutkimustehtävän hahmottuminen ja rajaus

Suomessa väkivaltaan liittyvät teemat ovat olleet tutkimuksen kohteena 1990-luvulta lähtien. Tutkimusta pari- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä teemoista ovat tehneet väkivaltaa kokeneiden näkökulmasta muun muassa Sirkka Perttu (1995), Auli Ojuri (2001, 2004), Marita Husso (2003) sekä Aune Flinck (2006). 1990-luvun alussa Sirkka Perttu (1995) raportoi tutkimukseensa ikääntyviin kohdistuvasta väkivallasta. Raportissaan Perttu toteaa, että perheväkivalta iäkkäiden ongelmana on jäänyt vähemmälle huomiolle ja perheväkivaltakysymyksiä lähestytään usein nuorempien ikäryhmien näkökulmasta. Ikäihmisiin kohdistuvasta väkivallasta ei Pertun tutkimusten jälkeen ole tehty kattavaa tutkimusta. Ikääntyneiden väkivaltaan liittyen monissa kirjoituksissa ja artikkeleissa käytetään käsitettä vanhusten kaltoinkohtelu, jonka alle ymmärretään kuuluvan fyysinen, psyykinen tai henkinen väkivalta, seksuaalinen sekä taloudellinen hyväksikäyttö ja hoidon laiminlyönti joko kotona tai laitoshoidossa (esim. Isola & Backman 2004; Tenkanen 2007).

Pertun (1995) sekä Ojurin (2004) tutkimusten yleisenä piirteenä on väkivaltaa kokeneen ihmisen uhriutumisen ja särkyvyys. Väkivallan seurausten huomioimiseen liittyy välttelyä ja kokemusten ohittamista, joka tuottaa väkivallan kokijalle toimijuuden vaatimuksen. (Ronkainen 2008, 392.) Suvi Keskinen (2005), Vuokko Nietola (2011) sekä Raija Lindqvist (2009) ovat tutkimuksissaan tarkastelleet väkivaltaa eri viranomaisten näkökulmasta. Keskinen (2012) tarkastelee myöhemmässä kirjoituksessaan väkivaltaa monikulttuurisuuteen liittyvien teemojen kautta. Terhi Laineen (2005) tutkimus käsittelee turvakotityön käytäntöjä ja niissä muotoutuvaa asiantuntijuutta. Leo Nyqvist (mm. 2001; 2008) on kirjoittanut ammattilaisten välisestä yhteistyöstä väkivaltatyössä ja sen kehittämisessä. Nyqvist (2001) toteaa perheväkivallan ehkäisemiseksi järjestettyjen toimenpiteiden olleen vaatimattomia suhteessa siihen, miten vakava sosiaalipoliittinen ongelma väkivalta perheissä todellisuudessa on.

Tutkielmani aihe alkoi muotoutua omasta kiinnostuksestani perhe- ja lähisuhdeväkivaltatemaatiikkaan. Tutkielman aihepiiriä ehdotettiin minulle. Väkivallan kokijuuteen ja väkivaltaa kohtaavien eri palvelujärjestelmän ammattilaisten työhön liittyvissä tutkimuksissa ja artikkeleissa (esim. Husso 2003; Nyqvist 2001; Ojuri 2004; Tenkanen 2007) todetaan toistuvasti, että väkivaltaa kokeneet eivät ole kokeneet tulleeensa autetuiksi eri auttajatahoissa eikä heidän kokemuksiaan ole otettu huomioon. Tämä tutkimustulosten toisiaan vahvistava ja toistava tulos on kiinnostanut minua. Sähköpostien vaihtojen ja puhelinkeskustelujen jälkeen aihe paikantui Mikkelin VIOLAan ja rajautui Salonki-malliin. Tutkielmani tarkoituksena on tuottaa jälkikäteistietoa, jota on mahdollista hyödyntää väkivaltaerityisen työn kehittämisessä.

Tutkielmani näkökulman valinta ja aiheen rajaus ovat lopputulemia eettisistä valinnoista (ks. Pohjola 2003b, 59) ja toisaalta niihin on vaikuttanut oma kiinnostukseni. Vaihtoehtoni näkökulmissani olivat väkivallan kokijan ja yhteiskunnallisen toimijan välillä. Ymmärsin kokemusasiantuntijoiden kanssa työskennelleen VIOLAn toiminnanjohtajan kanssa käymäni keskustelun perusteella, että kokemusasiantuntijat ovat paljon esillä eri tahoilla jakamassa kokemuksiaan. Miinan Salonki toimintamallina on ollut ainutlaatuinen kokemusasiantuntijoiden toimintamuoto, jonka tarkoituksena on ollut yhteiskunnallinen vaikuttaminen. (Ks. Laitinen & Nikupeteri 2013.)

Valitsin yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulman tutkielmaani. Tutkimustiedon tarpeellisuus yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmasta nousi esiin keskusteluissamme ja siitä löysimme tutkimisen arvoisen aiheen. Salonki-toimintaan osallistuneiden viranomaisten tai yhteistyötahojen kokemuksia ei ole kerätty. Tämän lisäksi kiinnostuin kuulemaan Salonkiin osallistuneiden yhteiskunnallisten toimijoiden kokemuksia, sillä Salongista on ollut monia konkreettisia seurauksia.

Salongissa työskennellyt työntekijä on kerännyt ryhmän jäseniltä palautetta tapaamisista. Palautteissa on ryhmäläisten näkökulmasta noussut esille uusien merkitysten syntyminen omalle väkivaltakokemukselle ja elämäntarinalle. Salongin naiset ovat kokeneet, että Salonkiin kutsutut vieraat ovat olleet kiinnostuneita heidän kokemuksistaan. Tapaamisten perusteella heille on syntynyt kokemus siitä, että Salonkiin kutsutut vieraat ovat halunneet kuulla ryhmäläisten

selviytymistarinoita sekä sitä, miten heidän asemassaan olevia ihmisiä olisi hyvä tukea ja auttaa. (Ojuri 2013, 33.) Salonki- tapaamisista on syntynyt tämän lisäksi konkreettisia tekoja. Salongissa vierailut poliisi antoi oman puhelinnumeronsa Salongin naisten käyttöön, Mikkelissä syntyi valtuustoaloite turvakodin perustamiseksi, Salonki oli esillä tiedotusvälineissä ja lainsäädäntöön liittyvät epäkohdat ovat tulleet päättäjien tietoon. Salonki-toiminnan seurauksena kansanedustaja teki lakialoitteen vainon kriminalisoinnista ja tämä laki on tullut voimaan vuoden 2014 alusta alkaen. Myös lapsen asema perheväkivaltilanteessa on nostettu keskusteluun ja lapsen oikeussubjektin asemasta perheväkivaltilanteessa on tekeillä lakialoite. (Ojuri 2013, 34.)

Väkivaltaerityisen työn kehittämisessä palvelujen käyttäjien kuuleminen on merkityksellistä. Väkivaltaa kokeneiden äänen kuuluville saattaminen on ollut Salongin yksi tavoite. Salongista syntyneiden konkreettisten toimenpiteiden vuoksi esiyimmärykseni on se, että Salongilla on ollut jonkinlaista merkitystä. Tutkimusta, jossa Salongin merkityksiä olisi tarkasteltu Salonkiin kutsuttujen näkökulmasta, ei ole tehty. Tutkielmassani pyrin vastaamaan tutkimustiedon puutteeseen liittyen siihen, miten väkivaltaa kokeneiden kuuleminen merkityksellistyy yhteiskunnallisten toimijoiden puheessa ja onko sillä merkitystä heidän työlleen. Saadulla tiedolla palvelujen kehittämiseen saadaan väkivaltatyöhön ja väkivallan ehkäisemiseen eri tavoin osallistuvien yhteiskunnallisten toimijoiden ääni ja kokemus.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä kohtaaminen väkivaltaa kokeneiden naisen kanssa merkitsee yhteiskunnallisille toimijoille?
2. Millaisia merkityksiä yhteiskunnalliset toimijat antavat kokemusasiantuntijoiden tiedolle?

3.2 Tutkimusmenetelmien valinta

Tutkielmassani menetelmälliset valinnat ovat muotoutuneet tutkimustehtäväni mukaan. Hankkeisiin kiinnittyvissä tutkimusasetelmissa kvalitatiivista, laadullista tutkimusta pidetään yhtenä hyvänä ratkaisuna (ks. Takala 2010, 21). Laadullisella tutkimuksella pyritään tuomaan esiin tutkimuksen kohteina olevien toimijoiden näkökulmia ja tulkintoja. Laadullinen haastateluaineisto tarjoaa rajatun, aikaan ja paikkaan sidoksissa olevan näkökulman tutkittavaan aiheeseen (Granfelt 2013, 225). Tutkielmani tehtävä on tutkia ja ymmärtää sitä, mitä merkityksiä kohtaamistilanteelle annetaan ja millä tavoin kohtaaminen merkityksellistyy yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmasta. Tutkielmani aihetta koskevien rajausten seurauksena päädyin laadullisen tutkimuksen valintaan määrällisen sijasta. Laadullista tutkimusta luonnehtii prosessinomaisuus, jossa kerättävään aineistoon liittyvät näkökulmat ja tulkinnat kehittyvät prosessin aikana.

Tutkielmani tiedollinen intressi on ymmärtämiseen pyrkivä eli hermeneuttinen. Ymmärtämiseen pyrkivän ihmistieteen lähtökohtana on ajatus siitä, että inhimillistä toimijaa on tutkittava tämän omasta näkökulmasta (Raatikainen 2004, 86). Tutkielmassani hermeneuttisuus tarkoittaa yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta sekä ilmiöiden merkitysten oivaltamista. Tavoitteenani on tehdä tunnettu asia tiedetyksi ja nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, ”mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu” (Laine 2010, 33). Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkitysten oivaltamista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35). Tutkimustehtäväni on pyrkiä ymmärtämään Salonki- tapaamisten merkityksiä. Kiinnittyminen kontekstuaalisen sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen tutkimustraditioon merkitsee sitä, että ymmärrän haastateltavieni olevan luomassa todellisuutta Salongista omien kontekstiansa läpäisemän ymmärryksen kautta (Häkli 1999, 63–68).

Tutkimuksessa, jossa sovelletaan laadullisia tutkimusmenetelmiä, ”tarkastellaan merkitysten maailmaa, joka on ihmisten välinen ja sosiaalinen” (Vilka 2005, 97). Merkitykset voivat todellistua suhteina tai merkitysten kokonaisuutena, jotka voivat tulla näkyväksi esimerkiksi toimintana, ajatuksina, tiettyjen tavoitteiden asettamisena tai yhteiskunnan rakenteina. (Mt.) Tutkimuksessani keskityn vuorovaikutteisessa kohtaamisessa syntyneiden kokemusten saamiin

merkityksiin. Tämä on nähdäkseni vahvistamassa tutkimukseni laadullista luonnetta. Yhdistän tutkimukseni tehtävän aristoteeliseen perinteeseen, jossa inhimillinen toiminta ymmärretään subjektiivisena ja subjektiivisten aikomusten ja tavoitteiden ajatellaan tuottavan ihmisen toiminnan (Tuomi & Sarajävi 2009, 28–29).

Kun tutkitaan merkityksiä, ollaan kysymässä jonkin asian mieltä ja selvittämässä ihmisten omakohtaisia merkityksenantoja. Kysymysten herääminen on ensimmäinen vaihe tulkintojen rakentamisessa. Tutkimusprosessin edetessä ja esiymmärryksen laajentuessa ja syvetessä tutkimusongelmat muuntuvat ja tarkentuvat (Moilanen & Räihä 2010, 51). Uudet näkökulmat saavat tutkijan tarkastelemaan asioita uudesta näkökulmasta ja etsimään uusia merkityksiä. Kun merkitysrakenteita lähdetään tulkitsemaan, tutkimustulos ei ole se, mitä informantit kertovat. Lausumat ovat enemmänkin vihjeitä jostakin, joka tutkijan tulee selvittää ja tarkoituksena olisi päästä havaintojen taakse. (Mt. 47–58.) Yhteiskunnallinen todellisuus rakennetaan subjektien asettamista merkityssuhteista. Niiden tietäminen edellyttää Pertti Tötön (1983, 84) sanoittamana kommunikaatiosuhdetta tutkimuksen kohteeseen. Havainto ja teoreettinen ajattelu eivät riitä yhteiskunnallisen todellisuuden tietämiseen, vaan tarvitaan myös ymmärtämistä. (Mt.)

3.3 Aineisto ja sen kerääminen

Tutkielmani aineiston olen kerännyt haastatteluilla. Eri yhteistyötahoja edustavien viranomaisten haastattelu on yksi tapa kerätä toista tietoa sisältävää tutkimusaineistoa (Törrönen 2005). Haastateltavani olivat kiireisiä, joten päädyin valitsemaan metodikseni teemahaastattelun. Edeltä valittujen teemojen pohjalle rakennetun haastattelun ajattelin olevan aikataulun kannalta parhain ratkaisu. Ajattelin teemahaastattelun luovan rungon haastattelulle ja suuntaavan keskustelua teemoihin, joiden oletin olevan relevantteja tutkielman aiheen kannalta. Teemahaastattelussa olennaisia ovat haastateltavien omat tulkinnat asioista. Haastateltavat voivat itse valita, mitä asioita ja millä tavoin he kertovat valituista teemoista. (Tuomi

& Sarajärvi 2009, 45–49.) Koin teemahaastattelun turvalliseksi ratkaisuksi, koska tuntemattomasta aiheesta ajattelin sen antavan jäsenystä ja runkoa haastatteluun ja edempänä aineiston analyysiä varten.

Tulkitsen haastatteluun liittyvien epistemologisten ja ontologisten taustalla olevien ymmärrysten vastaavan hyvin pitkälti omia tutkielmaani ohjaavia sitoumuksia (ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 16). Ymmärrän menetelmällisten valintojen liittyvän tutkielman tekijän omaan käsitykseen todellisuudesta, ihmisestä, ihmisen ja todellisuuden välisestä suhteesta sekä tiedon luonteesta. Haastattelussa tutkimusmetodina tunnustetaan sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti kielen merkitys ja rooli todellisuutta tuottavana symbolina. Haastatteluissa todellisuutta rakennetaan vuorovaikutuksessa. Näin ollen yhtä totuutta on mahdotonta tavoittaa eikä tutkimuksella pyritäkään siihen. Tutkielmassani tutkin ja sanoitan merkityksiä sekä kontekstoin tutkimusasetelman tuottamaa tietoa. (Mt., 16–18.)

Oletan haastattelemani ihmisten kertoneen haastattelussa itselleen merkityksellisistä asioista pyrkien tulemaan ymmärretyiksi (Granfelt 1998, 16). Perimmäisen ja ristiriidattoman todellisuuden tavoittelu ei ole ollut tarkoitukseni. Tutkielmani ei kuitenkaan sellaisenaan voi olla vain areena tuoda haastateltavieni kokemuksia esiin, vaan tarkoitukseni on käsitteellistämisen kautta haastateltavieni kokemusten laajentaminen yleisemmälle tasolle. (Ks. Granfelt 1998, 16.) Tutkielman tekijänä olen osa tutkimaani todellisuutta ja tutkimusprosessia. Oleelliset kysymykset tutkimuksessa liittyvät muun muassa vallan ja tiedon kontekstuaalisuuteen. Ne korostavat arvojen merkityksellisyyttä tutkimuksen tekemisessä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 16–18.)

Tekemiäni haastatteluja voidaan luonnehtia asiantuntijahaastatteluiksi. Olen kiinnostunut haastattelemani yhteiskunnallisten toimijoiden Salonki-tapaamisiin liittyvästä tiedosta ja sen merkityksistä. Heidän työnsä tai asemansa ei ollut minulle syy heidän haastatteluunsa, vaikka kontekstuaalisen konstruktionismin mukaisesti ymmärsin heidän puhuvan juuri kontekstiensa läpäisemästä todellisuudesta. Yhteiskunnalliset toimijat valikoituivat haastateltavikseni sen vuoksi, että olen olettanut, että heitä haastatteleamalla saan kokoon tutkielmani kannalta

oleellista tietoa kokemusasiantuntijoiden kohtaamisesta. Tämän vuoksi haastateltavani valikoituivat yhteiskunnallisista toimijoista, joiden Salongille antamat merkitykset ja tulkinnat ovat tutkimukseni keskiössä. Tällaista tietoa en olisi saanut haastattelemalla joitain muita henkilöitä. Tekemilläni asiantuntijahaastatteluilla on tutkielmassani keskeinen merkitys, sillä tutkielmani kohteena olevasta Salongista on saatavilla vähän aikaisempaa aineistoa eikä sitä ole tästä näkökulmasta aikaisemmin tutkittu. Pysin asiantuntijahaastatteluilla pääasiassa saamaan aineistoa Salongin ja kokemusasiantuntijan kohtaamisen saamista merkityksistä kuin keräämään faktatietoa tapahtuman kulusta. (Alastalo & Åkerman 2010, 372–390.)

Tein yhteensä kuusi teemahaastattelua. Koska tutkimastani aiheesta on vähän aikaisempaa tutkimusta ja kirjoitettua tietoa, olen kerännyt Salonkia kontekstoivaa aineistoa yhdellä avoimella haastattelulla. Ymmärrän tämän valinnan kontekstuaalisena ja osaltaan kulttuurisena sensitiivisyytenä tutkimuksen teossa (ks. Pohjola 2003b, 55–56). Kontekstoivaan haastatteluun sovelsin avoimen haastattelun metodia, jossa keskustelu rakentui Salonki-toiminnan ympärille. Haastattelu oli enemmän ilmiökeskeinen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 76). Haastattelut kestivät 40–65 minuuttia. Kahta haastateltavaani lukuun ottamatta haastattelemani yhteiskunnalliset toimijat työskentelivät eri organisaatioissa. Kaikilla heillä on erilainen korkeakoulutusta. Yhdistävänä tekijänä aineistossani haastateltavien kesken on, että kaikki haastateltavistani ovat naisia ja heillä on pitkä työura takanaan edustamissaan organisaatioissa. Salonkiin osallistuessaan haastattelemani yhteiskunnalliset toimijat työskentelivät poliisilaitoksella rikostutkijana, kriminaalihuoltolaitoksella esimiestehtävissä, keskussairaalalla sosiaalityöntekijänä, ammattikorkeakoululla terveydenhuollon lehtorina ja kansanedustajana, joka toimii myös kaupunginvaltuutetun tehtävässä. Yksi haastateltavistani työskenteli haastatteluhetkellä eri tehtävässä kuin Salonkiin osallistuessaan.

Haastattelut järjestyivät nopeasti. Miina-projektissa työskennellyt Mikkelin VIOLAn toiminnanjohtaja antoi korvaamattoman tuen ja avun haastattelujen järjestäjänä. Hänen kauttaan järjestyivät haastatteluun osallistuvat sekä puitteet haastattelujen tekemiselle. Ennen haastattelutilannetta lähetin haastatteluun lupautuneille sähköpostin, jonka liitteenä oli saatekirje (ks. liite 1). Useiden haastateltavieni kanssa vaihdoimme heidän aloitteestaan vielä sähköpostia ennen haastattelua, jossa sovimme muun muassa heille sopivan haastattelupaikan. Tein

kaikki haastattelut Mikkelin VIOLAn tiloissa, vaikka haastatteluun osallistuville annettiin mahdollisuus haastattelujen tekemiseen myös heidän itse määrittelemässään paikassa.

Kokosin väljän haastattelurungon pyrkien kysymään yksinkertaisia kysymyksiä koskien haastateltavieni omia kokemuksia, näkemyksiä ja muistikuvia Salongista. Haastatteluni teemat eivät siis muotoutuneet yksinomaan teorian pohjalta. Käytin haastatteluissa tukena ennalta miettimääni temaattista jäsenystä, jossa teoreettisen viitekehyksen rooli oli kohdentaa niitä kysymyksiä, joiden kautta pyrin tavoittamaan haastateltavieni näkökulmia. Rakensin haastattelurungon prosessinäkökulmasta, jossa prosessin muodostivat ennen-aikana-jälkeen näkökulmat. Ajallinen näkökulma muodosti haastattelun rungon, joissa teemat näyttäytyivät näkökulmina Salongin tarkasteluun (ks. liite 2).

Pohjola (2007, 19) puhuu tutkimuksen tekemisestä sammutetuin lyhdyin viitaten tapoihin, joilla tutkimusta tehdään ja tietoa kerätään, esimerkiksi rehellisyyden ja avoimuuden puutteeseen aineiston hankintavaiheessa. Haastattelutilanteessa toin tutkielmani tarkoituksen ja aineiston käytön haastateltavilleni tiettäväksi. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2008, 20.) Ennen haastattelun aloittamista kysyin, olivatko haastatteluuni osallistuneet saaneet saatekirjeet, ymmärtäneet sen ja onko heillä kysyttävää tutkimukseen liittyen. Varmistin vielä sopiiko haastattelun nauhoittaminen.

Asiantuntijahaastattelulle on tyypillistä, että haastatteluaineiston keruu ja sen analyysi tapahtuu lomittain ja osin samanaikaisesti. Asiantuntijahaastatteluissa usein räätälöidään haastattelurunko sen mukaan, ketä haastatellaan. Haastattelut edellyttävät pohjatyön tekemistä ja perehtymistä haastateltavan taustoihin etukäteen. Asiantuntija-asemassa olevat henkilöt ovat tottuneet esittämään asioitaan ammattikuntansa edustajana. Tämän vuoksi puhe voi olla hyvin yleisellä tasolla kulkevaa ja ympäripyöreää. (Alastalo & Åkerman 2010, 378–379.) Tämän vuoksi tehtäväni oli haastattelutilanteessa osata kysyä tarkentavia kysymyksiä, olla herkkä haastattelun kuluessa esiin tuleville teemoille sekä tarttua keskustelun aikana esiin tuleviin muutaman sanan mittaisiin vihjeisiin.

Haastattelun yhtenä etuna pidetään joustavuutta. Haastattelumenetelmän joustavuus oli merkittävä etu haastatteluja tehdessäni; minulla oli mahdollisuus tarkentaa, tarkistaa ymmärsinkö oikein ja käydä keskustelua haastateltavieni kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Teemahaastattelurunko ja omaa jännitystäni helpottamaan luomani kysymykset koin haastatteluissa auttaviksi. Salonkiin osallistumisesta oli monien kohdalla neljästä kuuteen vuotta, jonka vuoksi en voinut olettaa yksityiskohtaista muistamista haastattelutilanteessa. Tehtäväni ja haasteeni oli haastattelussa sellaisten kysymysten esittämisen, joiden ajattelin auttavan muistamista ja Salongin tapahtumien mieleen palauttamista.

Toiminnallisella ja subjektiivisella sensitiivisyydellä viitataan siihen, millä tavalla tutkija kohtaa haastateltavansa ja toisaalta sitä, millä tavalla sekä tutkija että tutkimukseen osallistuva asetuvat subjekteiksi tutkimuksessa (Pohjola 2003b, 57). Haastatteluja ajatellessani koin rehellisesti sanoen pienuutta ja osaamattomuutta. Junamatkalla haastatteluja tekemään menessäni ja suunnitellessani haastattelurunkoa pohdin paljon sitä, millä tavoin luon suhdetta haastateltaviini ja millainen suhde minulla on ylipäätään mahdollista luoda. Koin haastattelutilanteen olevan erilainen, koska opiskelijana haastattelin pitkän uran tehneitä yhteiskunnallisia toimijoita. Haastattelussa vahva tiedollinen asema oli haastatteluun osallistuneilla heidän virka-asemansa sekä asiantuntemuksensa vuoksi. Minun tehtäväni ei niinkään ollut antaa ääntä ja tilaa haastatteluun osallistuville niin kuin asetelman yleensä haastattelutilanteissa ajatellaan olevan. (Ks. Tienari ym. 2005, 103.)

Haastateltavieni kiireisyys vaikutti omalta osaltaan haastattelujen tekemiseen. Kiireisyys todentui minulle, kun ensimmäisessä teemahaastattelussa haastateltavani ensimmäinen kysymys oli, miten pitkään haastattelussa menee aikaa ja minulle esitettiin toivomus siitä, että haastattelu tulisi saada mahdollisimman pikaisesti tehtyä. Jokaisen haastateltavani kohdalla pyrin huomioimaan heidän aikataulunsa ja kunnioittamaan haastateltavieni aikaa ottamalla haastattelun alussa puheeksi haastattelun keston elleivät he ehtineet sitä itse tehdä. Kaikki haastateltavistani eivät olleet ehtineet tutustua edeltä lähettämääni saatekirjeeseen, minkä tulkitsin ajan puutteesta johtuvaksi enkä niinkään piittaamattomuudeksi.

Haastattelujen aikana oma asemani haastattelijana ja heidän asiantuntija- asemansa näyttäytyivät haastateltavieni puheessa. Kun haastateltavani puhuivat jostain alaansa liittyvästä asiasta, he usein kysyivät minulta tai osoittivat epäsuoran kysymyksen esimerkiksi ajatuksella: en tiedä minkä verran tiedät tästä asiasta tai tunnet meidän työtämme. Vaikka olin haastatteluja varten perehtynyt etukäteen haastateltavieni työnkuvaan ja räätälöinyt haastattelukysymykset, koin haastattelujen haasteeksi kokemattomuuteni ja toisaalta näin pyrkimyksen tietämiseen haittaavan objektiivisuutta ja tuottavan uusia ennakkokäsityksiä tutkimukseeni liittyen. Toisaalta jonkinlaisen tasa-arvoisen aseman luominen oli tarpeellista, koska aikaa oli rajallisesti ja minun tehtäväni oli viedä keskustelua eteenpäin, nostaa esiin teemoja tai pysähtyä joidenkin asioiden äärelle herättäen keskustelua niiden pohjalta. (Tienari, ym. 2005, 103–105.)

Yksi haastattelu poikkesi muista siinä, että heti haastattelun alussa haastateltavani ehdotti, että tilanteessa olisi läsnä myös VIOLAn toiminnanjohtaja, joka sattui olemaan samassa tilassa haastattelun alkamishetkellä. Koska ehdotus tuli haastateltavalta itseltään, en osannut ajatella mitään syytä siihen, miksei se olisi mahdollista. Haastattelu toteutui lopulta niin, että toiminnanjohtaja tuli haastattelutilanteeseen noin 10 min haastattelun alkamisen jälkeen. Haastattelu muotoutui keskustelevaksi, jossa toiminnanjohtaja otti luontevan, refleктоivan ja keskustelevan roolin. Tämä oli helpottamassa omaa rooliani ja omalta osaltaan rikasti aineistoa. Haastattelussa tuli esiin näkökulmia, joiden uskon jääneen keskustelematta ilman toiminnanjohtajan läsnäoloa.

Yhteisyyden luominen haastattelutilanteissa haastateltavan ja haastattelijan välille ja siinä onnistuminen lienee aina lopulta subjektiivinen kokemus. Asiantuntijahaastattelujen luonne toi siihen omassa kokemuksessani omanlaisensa haasteen. Ammatillisuusmuurin ylittäminen on yksi asiantuntijahaastattelun haasteista. Muurin ylittämisen nähdään edellyttävän luottavaisen haastatteluilmapiirin syntymistä ja täsmällisiä, yksityiskohtaisia kysymyksiä. Taustatöiden tekeminen tai samanlaisen ammatillisen eetoksen jakaminen tilanteessa auttavat muurin ylittämisessä. (Alastalo & Åkerman 2010, 384.) Oman kokemukseni mukaan haastattelut olivat keskustelunomaisia (ks. Tienari ym. 2005).

Haastattelut muotoutuivat teemahaastattelun ja syvähaastattelun välimaastoon, jota kuvaa avoimuus. Teemojen kautta rakennettu haastattelu muotoutui hyvin pitkälti haastateltavien mukaan. Kaikissa haastatteluissa samat teemat käytiin läpi, mutta ne painottuivat eri tavalla. Riippuen haastateltavastani, kysymykset aihepiireihin liittyen vaihtelivat. Näin ollen haastattelut olivat hyvin erilaisia. Keskeisiä keskustelua suuntaavia ajatuksia oli haastateltavien asioille antamat merkitykset sekä se, millaisia tulkintoja haastateltavat itse niille antoivat (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48).

Marja Alastalo ja Maria Åkerman (2010) muistuttavat saatavan tiedon läpitulkinallisuudesta, jolla tarkoitetaan haastateltavien pyrkimystä tuottaa mahdollisimman kaunis kuva omasta toiminnasta tai tarvetta selittää asioita parhain päin. Erityisesti viranhaltijoiden, joiden työtä määrittävät vahvat ohjesäännöt tai ammatillinen etiikka, ajatellaan helposti tuottavan kuvaa siitä, miten asiat sujuvat niin kuin pitää ja jättävät toisen puolen kertomatta. (Mt.) Tekemiäni haastattelujen perusteella on vaikeaa lähteä arvioimaan sitä, miten totta haastateltavani minulle haastattelussa puhuivat. Tutkielmani lähtökohtana on haastateltavieni puhe sellaisenaan eikä sen analysointi, onko haastattelussa luotu idealistista kuvaa vai ei (ks. Laine 2005, 48). Vaikka haastattelin tutkielmaani asiantuntijoita, sitoudun sosiaalisen konstruktionismin mukaiseen ajatukseen siitä, että haastattelussa tuotettava tieto on syntynyt haastattelutilanteessa, vaikkakin se on kontekstuaalista. Haastatteluissa tuotettu tieto on ollut haastateltavieni kokemuksellisesti tosi. He olivat pohtivia ja reflektoivat Salongissa esiin tulleita asioita myös oman työnsä ja työyhteisönsä sekä yhteiskunnallisten tilanteiden ja rakenteiden näkökulmasta. Reflektoinnit eivät jääneet vain henkilökohtaiselle tasolle. Tulkitsen sen kertovan jotain siitä, millainen kokemus Salonki on ollut ja millä tavoin haastateltavani haluavat asioista kertoa.

Haastattelumatka oli oman esiyymmärrykseni kannalta tutkimusprosessissani merkittävä ajanjakso. Sen lisäksi, että sain haastatella yhteiskunnallisia toimijoita ja tehdä kontekstoivan haastattelun, koin oppineeni paljon aiheesta, jonka äärelle olin asettumassa. Pois lähtiessäni olin rikkaampi sekä kokemuksellisesti että tiedollisesti. Haastattelumatkani lopulla minulle järjestyi mahdollisuus tavata Salongissa kokemusasiantuntijoina olleita rouvia, joiden kokemuksista

ja heidän kohtaamisestaan olin kuullut haastateltavieni yhteiskunnallisten toimijoiden kertomana. En nauhoittanut tapaamista, mutta tein siitä kirjallisia muistiinpanoja jälkikäteen kuvaamaan keskustelemiamme asioita sekä muistikuvia. Tämän lisäksi sain luettavakseni diasarjan, jota Salongin naiset käyttävät käydessään kouluttamassa oppilaitoksissa ja muissa tilaisuuksissa. Tutkimuspäiväkirjani lehdille olen tallentanut niin ikään matkaani sekä haastattelujeni kulkua ja kokemuksiani niistä. Kontekstoivaa haastattelua, muistiinpanoja rouvien tapaamisesta, tutkimuspäiväkirjaani sekä diasarjaa olen käyttänyt tutkielmassani täydentävän aineiston roolissa (ks. Laitinen 2004). Kontekstoivaa avointa haastattelua olen käyttänyt toisessa luvussa, jossa rakennan kontekstia väkivaltaerityisestä työstä ja Salonki-mallista.

Palattuani haastattelumatkalta, litteroin aineiston loppuun sanasta sanaan. En kiinnittänyt huomiota äänenpainoihin tai muihin kieliseikkoihin, mutta hiljaiset hetket olen merkinnyt litteraatioon viivoilla sanojen välillä. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 88 sivua rivivälillä 1 ja kirjasinkoolla 12. Analyysistäni poimituissa haastattelusitaateissa erotan haastateltavani toisistaan heidän virkanimikkeidensä mukaan. Samassa roolissa Salongin aikana työskennelleet haastateltavani erotan sitaateista numeroilla. Mikäli käytän aineistositaatteja, jossa olen mukana haastattelijana, erotun tekstistä kirjaimilla EB.

3.4 Aineiston analyysi

Litteroinnin myötä koin olevani niin sisällä aineistossani, että minusta tuntui mahdottomalta saada siihen minkäänlaista analyttistä otetta. Sisäistä ajatusmaailmaani kuvasi kaoottisuus. Kaikki haastattelut tuntuivat erilaisilta ja ne herättivät minussa monenlaisia keskenään ristiriitaisiakin ajatuksia. Päädyin ottamaan etäisyyttä aineistoon. Granfelt (1998, 29) kuvaa kontaktin menettämistä aineistoon jälkeenpäin ajatellen tärkeäksi: se mahdollisti tunteiden ja ajattelun yhdistämisen sekä enemmän konstruktionismiin painottuvan otteen analyysissä. Koen itselleni käyneen samoin. Etäämmälle meneminen auttoi lähemmäs tulemistä. Oma tutkielman tekijän ääneni vahvistui tutkielmaani osallistuneiden haastateltavieni äänen rinnalla. Olin

liiksi jähmettynyt miettimään sitä, ovatko asiat tosiasiasa niin kuin niitä ymmärrän. Jukka Törrönen (2005, 33) kehottaakin tutkijaa asettumaan ”ennemminkin asioiden, tilanteiden ja ihmisten väliin kuin samaistumaan niihin ja alkaen puhua heidän äänillään”. Hänen mukaansa on tärkeää mennä kentälle ja lähelle kohdetta, ymmärtää esiin tulevia kokemuksia ja pyrkiä asettumaan haastateltavien asemaan, mutta yhtä tärkeää on tulla kentältä pois.

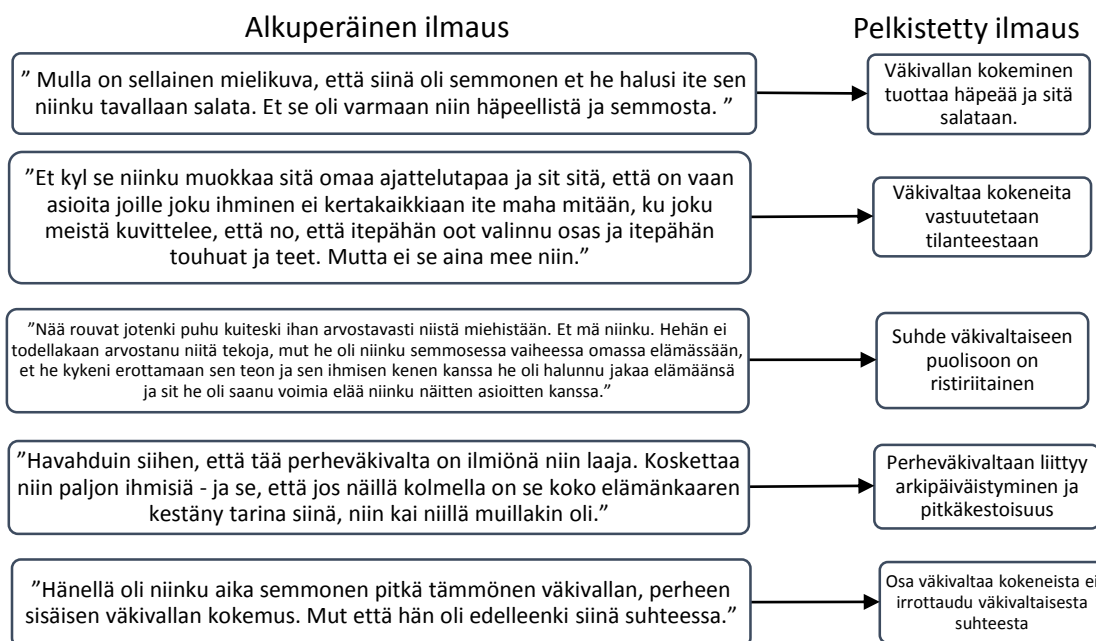
Hermeneuttisella tutkimuksella onkin kaksitasoinen rakenne, jossa perustaso muodostuu tutkittavan kokemuksesta ja tutkijan esiymmärryksestä ja toisella tasolla tapahtuu tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Haastateltava kuvaa ensimmäistä tasoa mahdollisimman luontevasti jakaen kokemustaan ja ymmärrystään. Toisella tasolla tutkijan tehtävä on pyrkiä refleктоimaan, muodostamaan teemoja ja käsitteellistämään merkityksiä, joita haastateltava kuvaa. Tutkimuksen teko alkaa spontaanin ymmärryksen kyseenalaistamisella, jossa kriittisen asenteen ja reflektiivisyyden nähdään auttavan tutkimukselliselle tasolle pääsyssä. Tästä alkaa tien etsiminen toisen ”toiseuteen”, jossa etsimme toisen omaa ja erityislaatuista suhdetta tutkimamme asiaan (Laine 2010, 32–34.). Analyysin alussa olin jähmettynyt haastateltavieni kokemukseen ja omaan esiymmärrykseeni. Etäisyyden ottaminen auttoi toiselle tasolle menemisessä. Aloin nähdä asioiden välisiä yhteyksiä sekä hahmottaa kokonaisempaa kuvaa aineistostani.

Yksi tapa lähteä analysoimaan aineistoa on lähestyä sitä maailmoina, ”jotka sisältävät tutkijalle vieraita kokemuksia, näkökulmia ja ääniä” (Törrönen 2005, 26). Lähdin katsomaan aineistoani kokonaisuutena. Ajattelin, että analyysini lähtökohta on mahdollisuus tavoittaa haastattelussa tuotetun puheen avulla tietoa siitä todellisuudesta, jota haastateltavani puheellaan Salongista rakentavat. Puhe on yksi osa tavoitettavasta todellisuudesta. Paljon jää puheen ja sen myötä analyysin ulkopuolelle. Analysoitavana oleva tekstiksi litteroitu puhe on jo itsessään tulkintaa. (Ks. Laine 2005, 45.) Hermeneuttisuus tutkimuksessa tarkoittaa ymmärryksen hakemista ja aineiston näkemistä tekstinä, joka ei ole ainoastaan merkkejä, vaan niillä nähdään olevan syvällisempi ja laajempi merkityksensä (Crotty 1998, 91).

Aineiston käsittelyssä olen yhdistänyt aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmiä (Eskola 2010, 182–183; Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–112, 117–118). Analyysin

pelkistämisen- ja ryhmittelyvaiheessa on ollut aineistolähtöisen analyysin elementit. Teoriaohjaavuus oli aineiston analyysiä aloittaessani sitä, että kiinnitin tekstissä huomiota yhteiskunnallisten toimijoiden omien henkilökohtaisten kokemusten kuvausten lisäksi kriittisen sosiaalityön teorian näkökulmasta siihen, millä tavoin rakenteet ja instituutiot heidän puheissaan ilmenevät. Aineiston analyysi on ollut prosessi, jossa olen työstänyt analyysiä eteenpäin jakamalla aineistoa tiettyjen teemojen alle, rakentaen Salongin kuvauksista prosesseja sekä lähestyen aineistoa eri näkökulmista helpottaakseni uusien näkökulmien rakentamista. (Ks. Laitinen & Nikupeteri, 2013.)

Laadullisen aineiston analyysiä voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi, joista ensimmäinen on aineiston redusointi eli pelkistäminen, toinen vaihe on klusterointi eli ryhmittely ja kolmantena abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Aloitin aineiston analyysin teemoittelevalla lähiluvulla (Metteri 2012, 67), jossa tavoitteenani oli aineiston pelkistäminen. Tavoitteenani oli ensimmäisessä vaiheessa löytää tekstien sisällölliset pääpiirteet (Moilanen & Rähä 2010, 55). Tämän jälkeen aloin perehtyä teemoihin käymällä niitä läpi yksitellen ensin alleviivaamalla ja merkitsemällä sivun reunaan ajatuksia, joita kirjoitin ylös pelkistettyinä ilmauksina.

Kuvio 1: Esimerkki aineiston pelkistämisestä

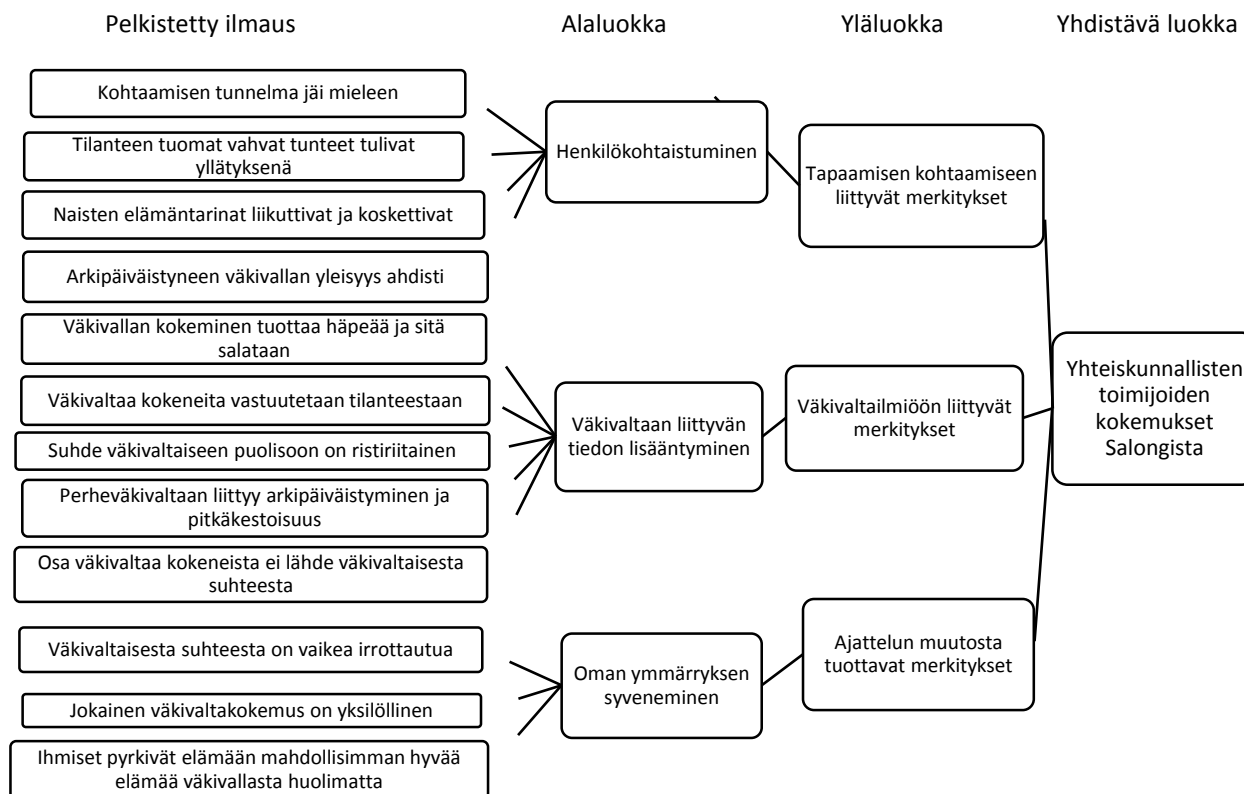
Alun teemoittelun ja aineiston pelkistämisen jälkeen aineisto näyttäytyi minulle monisyisenä. Koin sen haltuun ottamisen olevan haastavaa. Päädyin käyttämään aineiston analyysiohjelmaa, jonka ajattelin olevan työkalu aineiston parempaan hallintaan (Rantala 2010, 108). Siirsin koko aineiston laadullisen aineiston Atlas.ti- analysointiohjelmaan. Käytin ohjelmaa apunani aineiston luokittelussa ja jäsentelyssä, jossa nimesin haastattelut uudelleen pyrkien hahmottamaan sitä eri tasojen, yksilötason merkitysten, ryhmätason merkitysten, yhteiskunnan ja rakenteiden kautta määrittyvien merkitysten kautta. Tämä lähestymistapa nousi kriittisten teorioiden näkökulmasta. Tutkimustehtävän kannalta oleellisten tekstikatkelmien valitsemista, merkitsemistä ja nimeämistä analyysiohjelman avulla käytetään termiä koodaus (ks. Jolanki & Karhunen 2010, 399). Ennen koodaamisen aloittamista mietin, millä perustein teen koodauksen ja mitä pyrin sen avulla erottamaan aineistosta. Koodaus on jo osa aineiston tulkintaa. Vaikka analyysissä käytetään analyysiohjelmaa, ei tutkija pysty lähestymään aineistoa puhtaasti ilman etukäteisolettamuksia, vaan aineistoa lähestytään aina jonkin näkökulman kautta. (Jolanki & Karhunen 2010, 399.)

Järjestelin ja luokittelin aineistoa koodaten niitä eri laatikkoihin (Rantala 2010, 108). Nimesin laatikoita sanoilla, esimerkiksi yhteiskunnallinen toimija – laatikkoon sisältyivät sellaiset ilmaukset haastatteluista, jotka viittasivat haastateltavaan itseensä ja rakenne- laatikko sisälsi kaikki ne katkelmat haastatteluista, joissa haastateltavani ilmaisi puhetta rakenteisiin liittyvistä asioista. Osan koodeista mietin etukäteen ja osan niistä loin analyysin edetessä. Teorian pohjalta nousseiden koodien lisäksi nimesin myös laatikoita, jotka nousivat suoraan aineistosta analyysin aikana; ne sisälsivät tunteisiin liittyviä ilmauksia tai puhetta kokemusasiantuntijoista tai heidän tiedostaan. Koodasin jokaisen haastattelun erikseen, minkä jälkeen kokosin jokaisesta haastattelusta kootut laatikot samaan tiedostoon. (Ks. Jolanki & Karhunen 2010, 399.) Tämän jälkeen tulostin yhdistetyt tiedostot ja luin niitä teema kerrallaan

Aineistosta koodatut laatikot eivät ole ainoastaan aineiston järjestelyä, vaan myös omia tulkintojani siitä, mikä on tutkimustehtäväni kannalta oleellista. Käyttämäni analyysiohjelma mahdollisti samojen ilmausten sijoittamisen moneen laatikkoon ja näin tein monen haastattelun kohdalla. Tehtyäni koodauksen, jatkoin analyysiprosessiani ilman analyysiohjelman

apua. Aloin lukea aineistoa laatikoittain. Pyrin ymmärtämään sitä, mitä eri laatikoissa olevat sisällöt sekä monissa laatikoissa esiintyvät samat ilmaukset tarkoittavat analyysini ja tulosten kannalta. Tässä vaiheessa valintojen tekeminen ja oma tutkijan valtani aineiston käsittelyn yhteydessä korostui. Aineistostani nousi esiin monia sellaisia teemoja, joiden hahmottamisessa aineiston koodaamisesta oli apua. Koodaamisen myötä aineistosta jäi pois sellaisia asioita, jotka jälkikäteen jätin vähemmälle huomiolle analyysissäni. Koodauksen avulla analyysissä vähemmälle huomiolle jääneiden aineisto-otteiden rooli aineiston kokonaisuutta ajatellen selkeytyi. Analyysiohjelma auttoi havaitsemaan sitä, mikä on aineistossani tyypillistä ja mikä harvinaista (Jolanki & Karhunen 2010, 406).

Koodaamalla sain aineistooni selkeyttä. Tämän vaihe jäsentyy ryhmittelyä analyysiprosessissani. Ryhmittelyn avulla aineisto oli pilkottu pieniin yksiköihin, joista aloin muodostaa suurempia kokonaisuuksia. Viimeisessä analyysivaiheessa pyrin konstruktionismin ajatuksen mukaisesti tekemään tilaa aineistolle ja niille asioille, jotka sieltä nousevat. Kokosin koodauslaatikoiden sisältöjä suurempien kokonaisuuksien alle, jotka kuvastavat niitä henkilökohtaisia merkityksiä, joita haastateltavani nostavat esiin liittyen Salonkiin ja teemoihin sen ympärillä. Analyysini loppuvaihe on ollut ryhmiteltyjen näkökulmien jäsentämistä (Törrönen 2005, 26,31). Jäsentämisen avulla olen pyrkinyt hahmottamaan kokonaiskuvan Salonkiin liittyvistä merkityksistä. Jäsensin aineiston kahteen pääkategoriaan, jotka aineiston analyysin mukaan nousevat näkökulmiksi Salongin kokemuksista nouseviin merkityksenantoihin. Nämä pääkategoriat muodostavat tutkielmani empiiriset luvut.

Kuvio 2: Esimerkki Salonkiin liittyvien kokemusten merkitysten ryhmittelystä

Samasta aineistosta on löydettävissä monenlaisia merkityksiä. Erilaisten merkitystenantojen mahdollisuus ei tarkoita analyysissä tehtävän tulkinnan mielivaltaisuutta, vaan sitä että asioilla ei nähdä olevan merkitystä itsessään. (Moilanen & Räihä 2010, 52.) Haaste merkitysten tutkimisessa on se, että ne syntyvät asioiden keskinäisissä suhteissa. Tutkijan erilaiset oletukset ja intressit tuottavat erilaisia tulkintoja. Merkitysten kuvaamisessa tulee nojautua mahdollisimman paljon aineistoon ja sitä seuraavassa syventämisvaiheessa tarvitaan teoreettista syventämistä. (Mt., 53.) Esiymmärryksen ja ennakkokäsityksen ovat olleet tässä mielessä merkittävässä osassa tutkielman tekemisessä. Yhteiskuntaan suuntautuva katse ja kriittisen teorian näkökulmat ovat edellyttäneet oman tutkijan vastuuni pohtimista läpi analyysin sekä analyytistä otetta aineiston analyysissä tilannekuvausten rinnalla. (Laitinen & Pohjola 2010, 17.)

Suhteeni aineistooni on ollut ristiriitainen sen analyysin haastavuuden vuoksi. Tutkielman tekijä voi tarvella parhaankin aineiston taltuttamalla toiseuden analyysissään samuudeksi. Tutkijoiden oman aseman häivyttämässä on vaarana tutkijan auktoriteettiaseman lakkauttaminen, jolloin tutkija asemoituu enemmänkin tiedon välittäjän rooliin. Toisaalta tutkija voi analyysillään romantisoida huono-osaisuutta. Tällöin aineiston analysoinnin vaara on huono-osaisen elämän kuvaaminen kärsimysnäytelmänä, jonka tulkitaan kertovan liian suoraviivaisesti esimerkiksi ympäröivän yhteiskunnan välinpitämättömyydestä. Törrönen muistuttaakin, että tutkimuksen juonellinen järjestys ei synny itsestään, vaan tutkijan toimesta. Tutkijan auktoriteettiasema tekstin kertojan roolissa on hänen mukaansa toiselle tiedolle välttämättömyys. Vastapuheen tuottamiseksi Törrönen kutsuu tavoitetta, jossa hyvän aineistoanalyysin avulla voidaan tuottaa tietoa, joka horjuttaa ja muuntaa totuttuja huono-osaisuuteen liitettyjä ymmärryksiä. (Törrönen 2005, 25, 32–33.)

3.5 Eettiset kysymykset ja tutkimukselliset pohdinnan paikat

Sosiaalityön tutkimuksen yksi tehtävä on huono-osaisuuteen liittyvien kysymysten esille nostaminen. Tutkielmien tekemisessä ihmisarvon kunnioittaminen, välittäminen ja sosiaalinen vastuu korostuvat. Tutkimuksen yhtenä hyveenä pidetään pyrkimystä tuottaa tutkimukseen osallistuville hyvää ja edistää heidän asemaansa. Tutkimuksen tekemisessä eettinen tarkastelu tulee koskea koko tutkimusprosessia. Tutkimukselle asetettavien tehtävien katsotaan liittyvän tutkimukseen tiedolliseen arvoon sekä siihen, millä tavoilla ja valinnoilla tutkimusta toteutetaan. Konkreettisina kysymyksinä tutkimusprosessissa ovat muun muassa kysymykset siitä, kenelle tietoa tuotetaan, mistä lähtökohdista tutkimusta tehdään ja kuka tutkimuksen tiedosta hyötyy. Tähän sisältyvät aiheen ja teoreettiseen viitekehykseen liittyvät valinnat, rajaus sekä tutkimuskysymykset. Tutkimuksen edetessä tulevat kysymykseen tiedon hankkimiseen liittyvät eettiset näkökulmat, joissa huomioidaan tutkijan suhde tutkimuskohteeseen ja tutkittaviin sekä aineiston hankkimisen prosessiin liittyvät näkökulmat. Tiedon tulkitsemisen etiikan näkökulmasta aineiston analysointiin ja tulkintaan liittyvät kysymykset ovat keskeisiä.

Tutkimuksen valmistumisen jälkeen tiedon julkistamisen, käyttämisen sekä sosiaalisen vastuun etiikka nousevat merkityksellisiksi. (Pohjola 2003a; 2007, 11.)

Koska sosiaalityön tutkimuksen yksi keskeisimmistä tehtävistä on tuoda vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta näkyväksi, keskeiseksi eettiseksi kysymykseksi asettuu se, millaista kuvaa tästä todellisuudesta luodaan tutkielmassa (Granfelt 1998, 18–19). Se, millaisia käsitteitä tutkimukseen valitaan, se, mitä kysytään ja millaisia sanoja tutkimukseen osallistuvista ihmisistä käytetään, antaa tutkimukselle erilaisia merkityksiä. Valituilla käsitteillä on seurauksia myös tutkimusprosessin vaiheisiin. Ne määrittelevät ja tuottavat tutkittavaa todellisuutta. (Pohjola 2003b, 61–63.) Tästä johtuen käsitteiden valinta sekä näkökulmat tutkielmani taustalla ovat olleet itselleni pitkällisen pohdinnan paikka. Käsitteiden valinnassa olen pyrkinyt pois ongelmälähtöisyydestä. Tutkielmani kohdalla erityisesti toiseuden kohtaamiseen liittyvät teemat ovat olleet mielessäni. Toiseuden kohtaamisessa haasteena on tasa-arvoisen dialogin syntyminen sekä kyky asioiden moniulotteiseen hahmottamiseen. Tutkielman tekijän täytyy asettaa myös itsensä peliin. Tutkimuksellisten valintojen näkökulmasta tutkijalla ”on valta ja mahdollisuus ylentää toiseus, mutta myös alentaa se” (Joona 2003, 122.).

Tutkielmassani kutsun yhteiskunnallisten toimijoiden tietoa toiseksi tiedoksi. Olen pohtinut, asetanko heidän tietonsa jollain negatiivisella tavalla alisteiseen asemaan suhteessa viralliseen tietoon. Rakennanko valinnallani todellisuutta, jossa haastateltavieni tieto niin sanotun virallisen, kansalaisista ja asiakkaista etäällä tuotetun tiedon rinnalla määrittyy toissijaiseksi huonossa mielessä. Perustelen käsitevalintaani sillä, että olen halunnut erottaa yhteiskunnallisten toimijoiden tiedon virallisesta tiedosta ja myös kokemusasiantuntijan tiedosta. Ajatuseni eivät liity niinkään siihen, että pyrkisin asettamaan eri tiedon lajeja laadullisesti eriarvoiseen asemaan. Tarkoitukseni on antaa tila erilaisille tiedoille. Salonkiin liittyvää toista tietoa ei ole tutkittu yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulmasta ja tarkoitukseni on vastata tämän tutkimustiedon puutteeseen.

Olen miettinyt haastateltavieni kaksoisroolia tutkielmassani. Asiantuntijahaastatteluissa anonyymiteettikysymykset on punnittava samalla tavoin kuin yksityishenkilöitäkin koskien (Tiittula & Ruusuvoori 2005, 17–18). Haastateltavani osallistuivat tutkielmaani viranomaisroolinsa

vuoksi ja samalla he olivat haastattelutilanteessa kokevina, tuntevina ja inhimillisinä ihmisinä samalla tavoin kuin yksityishenkilöt tutkimushaastatteluissa ovat. Haastattelutilanteissa väkivaltaa kokeneiden Salongin rouvien kohtaamisen muistelu toi haastateltavilleni monenlaisia ajatuksia ja tunteita mieleen. Yhteiskunnallisen toimijan ja yksityishenkilön roolit ovat aineistossani läsnä yhtäaikaisesti. Haastateltavieni kaksoisroolista johtuen haastateltavieni anonymiteetti ja sen suojaamiseen liittyvät kysymykset ovat erityisesti mietityttäneet minua. Tutkielmanprosessissa kaksoisroolien merkitys on korostunut valitessani näkökulmia, joiden kautta lähestyn aineistoa ja lopulta millä tavoin identifioin käyttämäni aineistositaatit.

Päädyin käyttämään haastattelusitaateissa haastateltavieni virkanimikkeitä. Perustelen päätöstäni sillä, että virkanimikkeiden esittäminen mahdollistaa aineistositaattien ymmärtämisen konteksteissaan. Haastateltavani valikoituivat tutkielmaani yhteiskunnallisen toimijuutensa vuoksi. Tekemälläni valinnalla olen pyrkinyt kunnioittamaan haastatteluuni osallistuvien tietoa ja antamaan heille oikeuden omaan tietoonsa. Lähetin haastateltavilleni aineistoanalyysiä luettavaksi haastattelusitaatteineen ja kysyin heidän mielipidettään tapaan, jolla identifioin ne. Ehdottamani ratkaisu sopi heille kaikille.

Projektiin liittyvissä tutkielmissa tutkija asemoituu osaksi prosessia. Tutkielmani tehtävä on tuottaa jälkikäteistietoa Miina-hankeeseen liittyneestä Salonki-mallista. Tästä sidoksesta seuraa tutkielman tekemiselle eettisiä kysymyksiä (Pohjola 2007, 22–23). Tutkielmani projektiin liittyvä konteksti on vaikuttanut tutkielmani asetelmaan sekä esimerkiksi haastateltavieni valikoitumiseen. Kun en ole itse osallistunut kaikkien haastateltavieni valintaan, joudun tutkijana asettamaan itselleni kysymyksen siitä, mitä se tarkoittaa aineiston laadun ja sen tuottaman tiedon kannalta. Loppujen lopuksi oma roolini tutkielman tekijänä ja tutkimukselliset valintani punnitaan tutkimuksen riippumattomuutena. Konstruktionistinen lähtökohta tutkielmassani on sen kysymistä, kuka hyötyy tutkielmastani ja sen tuottamasta tiedosta ja kenen asialla olen rakentamassa tietynlaista todellisuutta tutkielmani kautta (Häkli 1999, 158).

Aineistoni riippumattomuuden näkökulmasta punnittuna en näe, että haastateltavien pyytäminen puolestani olisi tuottanut tutkimusasetelmaa, jossa asetelman avulla olisi pyritty tuottamaan vain tietynlaista tietoa. Yhteiskunnalliset toimijat ovat valikoituneet Salonkiin heidän

viranomaisroolinsa vuoksi ja heidän valinta Salonkivieraiksi on tapahtunut vuosia ennen kuin haastattelin heitä. Salongin kokemusasiantuntijat ovat keskenään päättäneet, ketä he haluat kutsua tapaamiseen. Haastateltavillani on erilaiset koulutustaustat, he työskentelevät eri tehtävissä ja edustavat eri organisaatioita. Haastateltavien pyytäminen puolestani ole ollut vaikuttamassa siihen, millaisia haastattelut olivat ja mitä näkökulmia niissä tuotiin esiin. Kuitenkin vuosia jälkikäteen kerätty tieto Salongista vaikuttaa kohtaamisen saamiin tulkintoihin (ks. Hänninen 2005, 331). Jos aineisto olisi kerätty heti Salonki-tapaamisten jälkeen, oletan että aineisto olisi ollut erilainen.

Tutkielmani paikantuminen kolmannella sektorilla tehtävään väkivaltatyöhön ja haastateltavieni valikoituminen VIOLAn kautta tuottaa tietoa, joka ei kuitenkaan ole riippumaton kontekstistaan. Miina-hankkeeseen ja Salonki-malliin liittyen tutkielmani aineisto on aikaan ja paikkaan sidottu. Tämä voi tarkoittaa, että haastateltavani luovat todellisuudesta myönteistä kuvaa, joka toisesta näkökulmasta katsottuna ei välttämättä näyttäytyisi yhtä myönteisessä valossa. Haastattelemani yhteiskunnalliset toimijat ovat VIOLAn ulkopuolisia työntekijöitä, mutta he ovat tehneet yhteistyötä VIOLAn kanssa myös aikaisemmin. Aineistoni tuottaa tietoa, jonka heikkous on se, ettei sitä voida kovin laajalti yleistää ja se on vain yksi rajattu näkökulma tutkimaani aiheeseen. Tämän lisäksi henkilöiden välisiin suhteisiin niin VIOLAn yhteistyökumppaneiden kuin Salongin kokemusasiantuntijoiden välillä voi liittyä tahto nähdä asioita myönteisessä valossa. Kuten haastateltavanikin sanoivat; kun tällainen ovi väkivaltaa kokeneiden elämään on kerran avattu, sitä ei oikein enää voi sulkea. (Ks. myös Hokkanen ym. 2014.)

Kriittisen teorian pohjalta rakennettu tutkielmani teoreettinen viitekehys on eettinen valinta ja kannanotto. En näe, että kantaa ottaminen on ristiriidassa tieteen ihanteiden tai tunnusmerkkien kanssa (ks. Hurtig & Laitinen 2003, 89). Hurtig ja Laitinen (2003, 106) tuovat esiin tapoja hahmottaa tutkimusaiheita, joissa ei oteta kantaa ilmiöihin eikä osoiteta niihin liittyviä epäkohtia. Heidän mielestään tällaiset asemoitumiset tutkimuksen tekemisessä eivät ole eettisesti relevantteja, vaikka olisivatkin tutkimuksen tekemisen eri vaiheissa perusteltuja. Pohdin, mitä kantaa ottavuus tutkielmassani tarkoittaa toiseuden näkökulmasta – ylennänkö vai alennänkö sitä? Hankkiudunko tutkimuksellisilla valinnoillani tietoisesti asemaan, jossa pyrin olemaan neutraali ja tuottamaan vain toteavaa tutkimusta, jolla ei sinällään ole muuta kuin

todellisuutta uusintava merkitys. Pohdin, mitä kerron ja mitä jätän kertomatta valinnoillani (Hurtig & Laitinen 2003, 106). Tutkimuksella on todellisuutta tuottava luonne joka tapauksessa oli se sitten todellisuutta toistava tai siihen kantaa ottava ja sitä muuttamaan pyrkivä. Tietoisuus tästä on eettisen tutkimuksen tekemisen lähtökohta. Tutkielman tekijältä edellytetään tutkimuksen vaiheisiin perustuvien valintojen reflektointia ja esiin tuomista sekä niiden perustelua (Rolin 2002, 103).

Olen kirjoittanut tutkielmani aiheen ympärillä hyvän ja pahan tematiikasta liittyen auttamistyön käytäntöihin sekä väkivaltailmiöön. Ymmärrän sen olevan voimakas ja latautunut käsitepari, jolla osallistun todellisuuden rakentamiseen ja sen määrittämiseen. Näen kuitenkin hyvän ja pahan näkemisen ja tunnistamisen merkityksellisenä osana jokaisen ihmisen todellisuutta. Sitoudun niihin näkökulmiin, joissa korostetaan sosiaalisten ongelmien moninaisuutta ja niiden kohdistuvien tulkintojen problemaattisuutta (Pösö 2006, 110). Tämän en ajattele kuitenkaan tarkoittavan hyvän ja pahan pois selittämistä ja neutraloinnin vaatimusta. Välttelemällä käsitteiden käyttöä ja asioiden nimeämistä, on Tarja Pösön (mt.) mukaan vaarana, että vaikeisiin asioihin liittyvät ymmärrykset nousevat erilaisista normituksista ja menetelmistä. Itse ajattelen, että vaarana on myös ihmisen aidon kokemuksen sivuuttaminen ja ihmisen epäinhimillistäminen - jopa vastuuttaminen tai vastuusta vapauttaminen.

Tutkielman seuraamukseen liittyvä etiikka on Pohjolan (2007, 25) mukaan merkittävä asia, koska tutkimuksen kohteena on yhteiskunnallinen todellisuus ja inhimillinen elämä. Sosiaali-tieteissä tutkimus on kiinnittynyt usein käytännön toimintoihin ja perustutkimusten tuottamaa tietoa voidaan käyttää myös yhteiskunnallisissa tarkoituksissa. Käytännön hyödyllisyys tunnustetaan tutkimukselle arvokkaaksi asiaksi. (Pohjola 2003a, 6.) Omassa tutkielmassani yhteiskunnallinen paikantuneisuus näyttäytyy muun muassa väkivaltaerityisen työn toimintaympäristöön kiinnittymisenä. Tutkielmallani liityn myös tämän hetken keskusteluun väkivaltaerityisestä työstä ja sen kehittämisestä.

Aloittaessani tutkielmani tekemistä mietin tutkielman seurauksia paljon sen vuoksi, että ilmiö johon tutkimus liittyy, on sensitiivinen. Mietin sitä, millä tavoin Salongin tutkiminen vaikuttaa

niihin väkivaltaa kokeneisiin, jotka ovat olleet sitä luomassa. Koska en tiennyt tarkemmin kontekstista, pelkäsin jopa vaarantavani edelleen heidän fyysistä turvallisuuttaan kiinnittämällä huomiota siihen, että he ovat Salonkiin luomalla pyrkineet tuomaan ilmiötä näkyväksi ja antaneet sille kasvot. Osa peloistani osoittautuivat haastattelumatkani jälkeen aiheettomiksi, sillä väkivaltaa kokeneet kokemusasiantuntijat olivat tunnettuja eivätkä vain Salongissa kokemuksiaan jakaneita.

4 Salonki väkivaltailmiön eri ulottuvuuksista kertomassa

4.1 Kohtaaminen henkilökohtaistumisena

Kokemusasiantuntijan tapaaminen Salongissa näyttäytyy aineiston perusteella henkilökohtaiseksi tulleen kohtaamisena. Aineistossa haastattemieni yhteiskunnallisten toimijoiden työrooliin liittyvä puhe ja henkilökohtaisiksi nimeämäni pohdinnat ovat limittäin kulkevia ja osittain ne sekoittuvat toisiinsa. Haastateltavieni toimijoiden Salonkiin liittyvät odotukset ja ennakkotieto on liittynyt heidän viranomaisrooliinsa, jonka vuoksi he kertovat tulleen kutsuiksi tapaamiseen.

EB: No miten sitte ku sinut kutsuttiin Salonkiin niin mikä sinun ymmärrys siitä oli, että miksi sinut tänne pyydettiin?

Kansanedustaja, kaupunginvaltuutettu: No varmaankin siks, että ku mä olen poliittinen päättäjä kunnassa ja valtakunnassa, niin ehkä se silmien avaaminen oli se tarkoitus, minkä nää järjestäjät varmaanki koki asialliseksi, että mahdollisimman moni tietenki päättävässä asemassa oleva ihminen tietää minkälaista joittenki ihmisten elämä voi olla.

EB: niin. Minkälainen se oli se tapaaminen sitte konkreettisesti ku tulit tänne?

Kansanedustaja, kaupunginvaltuutettu: Sinne Salonkiin?

EB: Niin.

Kansanedustaja, kaupunginvaltuutettu: No siinä oli muutamia vanhempia rouvia ja sitte henkilökunnan puolesta yksi tais olla. Ja tais olla joku muukin. Siinä sitten käytiin läpi, nää rouvat kävi avoimesti läpi elämäntarinaansa ja heidän perhehelvetistään mitä olivat kokeneet ja edelleenkin kokevat. Siinä tais olla kolme naista, kaikki olivat vanhempia naisia ja kaikki kertoivat suoraan minkälaista kidutusta se oli heillä se avioliitto. Ja olihan se hirveetä kuunneltavaa.

He haluavat kertoa niinku sen oman kokemuksensa siitä, minkälaista heidän elämä on – sen väkivallan kanssa oli ja ennen kaikkea sitä, minkälaista kohtaamista he on eri viranomaisissa saaneet, tukea ja apua saaneet. Että tämmönen mielikuva mulla ainaki jos nyt muistan oikein. Kyllä, koska heillä on ollu semmosta kokemusta, että ei - läheskään aina oltu heitä kuultu eikä oltu kysytty, mitä on tapahtunu eikä mitenkään puututtu vaikka he olis siitä sanonukin. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Väkivallan kanssa eletty elämä ja halu siitä nousevan kokemuksiin perustuvan tiedon jakamiselle nähtiin olleen syy tapaamiselle. Salongin tavoitteena ymmärrettiin olevan sen, että mahdollisimman moni tietäisi millaista elämä väkivallan kanssa on ollut tai voi olla. Salongin rousvien kerrottiin myös välittäneen omakohtaisia kokemuksiaan kohtaamisista eri instituutioissa ja rakenteissa, joita Salonkiin kutsutut edustivat. Tulkintani mukaan tapaamisen yhdeksi tavoitteeksi määrittäytyi sosiaalisen kivun jakaminen, joka on syntynyt sivuutetuiksi tulemisen kokemuksista yhteiskunnallisten instituutioiden puitteissa (ks. Honkasalo 2004, 41). Kokemusasiantuntijuus muotoutuu väkivaltaa kokeneen naisen ja työntekijän tiedon, osaamisen ja kokemuksen kohtaamisissa. Nämä kohtaamiset edellyttävät rajapintojen rikkomista. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 449.) Salongissa yksityinen asia tuotiin julkiseksi. Asiantuntijatieto ja kokemustieto kutsuttiin keskustelemaan keskenään. Kokemusasiantuntijoiden kertomisen halu merkityksellistyy sellaisen tiedon välittämisenä, jonka avulla naisten kokemustieto saa omanlaisensa kontekstin yhteiskunnallisissa toimijoissa.

Vaikka moni haastateltavistani kertoi olevansa väkivaltaa kokeneiden kanssa tekemisissä työnsä kautta, kukaan ei ollut aikaisemmin osallistunut tämän kaltaiseen tapaamiseen. Herkistymisellä sosiokulttuurisen innostamisen termein kuvaten viitataan omaa arkeaan elävien ihmisten herättelemiseen ja heidän tietoisuutensa koskettamiseen. Yksi innostamisen pääavoitteista on ”herättää henkiin elämää siellä, missä sitä ei ole” luomalla liikettä ja myös huolestuneisuutta (Kurki 2000, 23). Erytisesti yhdelle haastateltavistani Salongin kohtaaminen merkityksellistyy uudenlaisen maailman avautumisena. Salonki näyttäytyy haastateltavani puheessa kriittisenä tapahtumana, joka on ollut käännekohta hänen ajattelussaan synnyttäen kriittisen reflektion prosessin (ks. Fook 2002, 99). Väkivaltakokemukset tulivat Salongissa eri tavalla henkilökohtaiseksi kuin iltapäivälehtien lööpeistä luettuna.

Musta tuntuu et se on vähän samanlainen kokemus ku jollekin, joka menee jonnekin kehitysmaahan, joka saa siellä semmosen valaistumisen, että hetkinen, että näinkin jotkut elää. Siitä huolimatta ne voi ja ne pyrkii elämään mahdollisimman hyvää elämää. Että on vaan niin erilaisia tapoja elää sitä elämää. Että onhan siinä semmonen ymmärryksen laajentuminen se ehkä suurin ansio. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Soveltaen Salongin asetelmaan ajatusta ammatillisuusmuurin ylittämisen haasteesta (Alastalo & Åkerman 2010, 385), tulkitsen Salongissa tapahtuneen ammatillisuusmuurien ylittymistä.

Vuosienkin jälkeen tapaamisen saa haastateltavien puheessa henkilökohtaiseksi tulemiseen liittyvän merkityksen, joka ilmenee haastattelutilanteessa tunteina ja tunteiden sävyttäminä kuvauksina. Salongin saamaa yhtä merkitysulottuvuutta kuvaa kosketetuksi tuleminen, joka on Granfeltin (1998, 28) mukaan empatian ytimessä. Empatiaan liittyy ”emotionaalinen kosketetuksi tuleminen ja erillisyyden säilyttäminen, hetkellinen jakaminen, yhteisyyden kokemus ja samanaikaisesti kunnioittava etäisyys, erilaisuuden arvostus” (mt., 24). Nämä elementit ovat aineistostani luettavissa. Yhteiskunnalliset toimijat kutsuvat Salongin kokemusasiantuntijoista Salongin *rouviksi*. Tulkitsen tämän osoittavan kunnioitusta ja arvostusta tavattuina naisia kohtaan. Jatkossa kirjoittaessani Salongin kokemusasiantuntijoista, kutsun myös itse heitä Salongin rouviksi.

Kohtaamisen herättämät tunteet ja empatia ilmenevät aineistossa puhetapoina, joissa väkivallasta ja väkivallan kanssa elämistä kuvataan esimerkiksi *perhehelvettinä, vuosia kestäneenä helvettinä* tai *kidutuksena*. Tunteet ilmenevät myös kokemusasiantuntijoiden elämäntilanteiden kuvauksina, joissa ”*ukko hakkaa*” tai ”*annetaan pieksää itteensä*”. Auli Ojuri (2004, 119–120) kirjoittaa tutkimuksessaan esiin tulleiden tunteiden olleen kannanottoja sekä tapahtuneeseen että tuntevaan minään. Ne merkityksellistävät koettua ja ovat osa sitä prosessia, jossa koetulle tilanteelle, itselle ja kokemuksille etsitään sopivaa tulkintaa. Vaikka tapaamisesta oli kaikkien haastateltavieni kohdalla useita vuosia ja tapaamisten yksityiskohdat nousevat haastateltavieni mieleen väläyksinä ja yksittäisinä muistikuvina, tapaamisen tunnelman kuvataan jääneen mieleen. Salongin rouvien kohtaaminen sanallistetaan tapaamisena, jossa koettiin tunteita laidasta laitaan.

Koko tää mun stoori tässä väkivaltatyössä on kyllä ollu niin suurta järkytystä ja shokkia koko ajan. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Sehän oli ihan kauheen semmonen herkkä, että mua nytkin jo rupee tota herkistämään tässä, kun se oli niin vahva kokemus. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Ku ne rouvat rupes kertoon niitä omia tarinoitansa siinä, et se oli niinku niin tunteisiin menevää, et se oli jotenki ihan käsin kosketeltavaa se jotenkin semmonen liikutus ja hämmennys. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Siis näähän oli ihan uskomattomia mummoja. Siis se niinkun jäi, että eihän niitä unohda. Että siinä oli jotain semmosta, niissä kaikissa oli, että. Ehkä vähän semmonen, itelle jossain vaiheessa tuli semmonen surullisuus, että miten voi – että elämä niinku menee sillä tavalla että antaa niinku pieksää itteensä, että ollaan niinku loppuun saakka ja ollaan sitten niin vanhoja, kun sitten siitä puhutaan. Se oli jotenki, siinä oli jotain semmosta ihmeellistä mikä kyllä kosketti kieltämättä.- Ja sitten ne oli kuitenkin niin elämänmyönteisiä kummiskiiin. Semmosia niinku – kummalista. (rikostutkija)

Tulkitsen aineistossani kuvattujen tunteiden olevan kannanottoja siihen, mitä Salongissa on kuultu ja millaisten kokemusten äärellä kohtaamisessa on koettu olevan (ks. Ojuri 2004, 119–120). Kukaan haastateltavani ei puhunut tunnekokemuksistaan tai mieleen jääneistä muistikuvista negatiivisina, vaikka tilanteessa läpikäytyt asiat olivatkin herättäneet haastateltaviansi myös ahdistuksen tunteita. Salongin kohtaamisen henkilökohtaiseksi tuleminen näyttäytyy aineistossa tunteiden lisäksi haastateltavieni arjen elämään liittyvissä kuvauksissa. Yksi haastateltavani kertoi muun muassa seuraavansa sanomalehdestä rouvien puolisojen kuolinilmoituksia. Oma päiväkirjamerkintäni omista tuntemuksistani haastattelutilanteista ensimmäisten haastattelujen jälkeen oli, että Salonki ei ole ollut älyllinen konferenssi, vaan enemmänkin herätyskokous. Salongissa on päässyt kuulemaan elämästä, joka usein pidetään salassa neljän seinän sisällä. Kokemus on ollut voimakas ja mieleen painuva. Sosiokulttuurisen innostamisen termeillä kuvaten kokemusasiantuntijat ovat antaneet hengen ja elämän omien kokemustensa kautta väkivallalle ja sen kanssa elämiselle. Tämä näyttäytyy aineistoni perusteella merkityksellisenä ja toistuvasti esiin tulevana teemana.

Se oli semmonen uus ja erilainen. Ihan kiinnostava ja tota. Miten sen sanois. Et siinä oli vähän toisenlainen asetelma, kun normaalissa asiakastilanteessa – että mie niinku menin vähän niinkun heille kylään. Että se oli sillä lailla mielenkiintonen. Ja tota. Semmonen arvostava puolin ja toisin. Et oli semmonen olo, että heille oli tärkeitä, että minä menin sinne ja mulle oli tärkeitä että he halus tavata minut. Se oli ihan kiva. Semmosta pitäis oikeestaan olla enemmänkin. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Aineiston perusteella Salongin asetelma merkityksellistyy yhdeksi tekijäksi, joka on mahdollistanut haastateltavieni kosketetuksi tulemisen. Salonkia kuvattiin esimerkiksi kylään menemisenä sekä keskustelevana ja dialogisena. Tapaamisen asetelmaa kuvataan myös erilaisena, mielenkiintoisena, uteliaisuutta ja hämmennystäkin herättävänä. Tapa, jolla kokemustietoa on Salongissa kommunikoitu, on vaikuttanut siihen, millaisena tieto on välittynyt haastatelta-

villeni ja miten he ovat sitä tulkinneet (ks. Fook 2002, 36). Haastateltavieni puhuvat asiakas-tilanteesta ja sen sisältämästä rooliasetelmasta, jollainen Salonki ei heidän mielestään ollut. Sosiaalinen tilanne ja organisaatio, jossa tapaaminen toteutuu, vaikuttavat merkittävästi tilanteiden kulkuun ja siihen, millaiseksi kohtaamiset muodostuvat (Dominelli 1997, 68). Salongin kohtaaminen tapahtui kolmannen sektorin kansalaisjärjestön mahdollistamissa puitteissa. Kohtaamisen konteksti on ollut yhtenä tekijänä mahdollistamassa dialogia rouvien ja yhteiskunnallisten toimijoiden välillä. Dialogi syntyy yhteisestä oppimisesta ja kohtaamisesta, jossa kukaan ei ole tietämätön tai täysin viisas; koolla on ihmisiä, jotka pyrkivät oppimaan enemmän kuin sillä hetkellä tietävät. (Freire 2005, 99–100.)

Salongin asetelmaan liittyy myös haastateltavani pohdinta liittyen siihen, minkä vuoksi hänet oli pyydetty vieraaksi. Haastateltavani ymmärsi tullessa kutsutuksi Salonkiin viranomaisroolinsa vuoksi, mutta hänen kokemuksensa oli samalla, että häneltä ei viranomaisena pyydetty mitään konkreettista apua. Tulkitsen haastateltavani pohdinnassa Salongin tilanteeseen liittyneen käsikirjoituksettomuutta, josta Juhila (2006, 245) kirjoittaa. Salongissa aikaisempiin asiakastapauksiin liittyvät kokemukset, oppikirjat tai ohjeistukset eivät toimineet ohjeina kohtauksissa. Kohtaaminen haastoi tilanteiden uudelleen tulkittamiseen, jossa työkokemus, ohjeet ja menetelmät ovat enemmänkin tilannetta tukevassa roolissa. (ks. Mt.) Vaikka haastateltavani oli kutsuttu Salonkiin viranomaisroolissaan, häneen ei kohdistettu odotuksia, joita haastateltava kokee työssään häneen kohdistettavan juuri viranomaisroolinsa vuoksi. Salongin kohtaukseen ei voinut saapua noudattaen tiettyä käsikirjoitusta.

Mulla on niinku semmonen mielikuva, että he kertoi niinku omaa asiaansa, mutta ei siinä mitään semmosta ollu, että he olis halunnu tutkia sitä että pyytää minulta apua, siinä ei niinku semmosta minun mielestä ollu. Et se oli joku muu syy. Että XX kertoi vain, että he haluais niinku tavata minut. Että ehkä se, että – - Siinäpä se olikin, mutta he halus kuitenkin jostain kumman syystä tavata minut. Mä en niinku. Mikä siinä oikein oli, pitäis - varmaan kysyä sitä. Miks minut pyydettiin mukaan ja sitten mä varmaan tapasin heitä niinku useamman kerran. (rikostutkija)

Institutionaalisen ympäristön lisäksi sosiaalityön vuorovaikutuksessa on läsnä kulttuurisia diskursseja. Niillä viitataan laajasti tunnettuihin ja jaettuihin tapoihin jäsentää asioita ja tilanteita sekä merkityksellistä niitä. (Juhila 2006, 229.) Kaikki haastattelemiini yhteiskunnalliset toimi-

jat toimivat sellaisessa toimintaympäristössä, jotka tulevat kuvaan siinä vaiheessa, kun asiakkaan prosessissa ollaan sellaisessa vaiheessa, että tarvitaan puuttumista tai ennaltaehkäisyä (Mt). Työskentelyyn tällöin liittyy tietynlainen sosiaalisten ongelmien verkosto, jota lähdetään työstämään. Palvelujärjestelmä odottaa väkivaltaa kokeneilta tietynlaista asiakkuutta (Hurtig ym. 2014). Ammattilaisille on työn kautta muodostunut huolen tunnistamisen ja lukemisen kulttuuri suhteessa tuttuihin signaaleihin. Asiakastilanteeseen asettumiseen vaikuttaa se, millaisia havaintoja tilanteen lähtökohdista tehdään ja millaisiin kategorioihin apua tarvitsevat määritellään. (Mt.)

Ihmisten kategorisointi on olennainen osa vuorovaikutusta. Se helpottaa ihmisen kohtaamista sekä sitä, mitä ajatuksia ihmiseen liitämme ja miten häneen suhtaudumme (Juhila 2006, 205–207). Kategorisointi ylläpitää sosiaalista järjestystä ja se on vuorovaikutuksen yksi osa. Kategorisoinnilla on myös seurauksensa, joista yksi on sosiaalisen identiteetin luominen. Tämän mukaan samaan kategoriaan kuuluvat ihmiset asettuvat toimimaan tietyllä tavalla ja heidän käyttäytymisensä odotetaan olevan samanlaista. Asiakkaan ja työntekijän välisissä kohtaamisissa sosiaalisten identiteettien oletetaan usein ”olevan vastakkaisia tai kauniimmin muotoilun toisiaan täydentäviä” (mt.).

Salongin rouvat eivät toteuttaneet asiakkaalle annettavaa sosiaalista identiteettiä suhteessa tapaamiseen kutsuttuihin yhteiskunnallisiin toimijoihin. Väkivalta nähdään usein kohdeongelmana, joka ammattilaisten on ratkaistava (Laitinen & Nikupeteri 2013, 454). Salongissa jaetut väkivaltakokemukset eivät näyttäyty aineistoni valossa tällaisena ongelmana. Salongissa ei edellytetty haastateltaviltani rouvien tilanteeseen puuttumista, avun antamista tai tilanteen ratkaisua. Salongin asetelmassa naisten tuottama tieto otettiin lähtökohdaksi. Tämä muutti ongelmalähtöistä ajattelua sekä kohtaamisen osapuoliin kohdistuvia odotuksia. Salongissa väkivaltaa lähestyttiin sosiaalisena ongelmana, jossa ammattilaisen harteille ei lasketa asioiden ratkaisijan viittaa eikä hänen ajatella voivan yksin ratkaista väkivaltaan liittyviä kysymyksiä. Ajattelutavan tausta on postmodernin kriittisen sosiaalityön perinteessä. Salonki rakentui ajatukselle tietämisen tapojen moninaisuuden kunnioittamisesta sekä asiakkaiden ja työntekijöiden kumppanuuteen pyrkimisestä. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 455.)

Asiakas-työntekijä-suhteen puuttuminen Salongin asetelmassa ja se, että Salongin rouvat puolisoineen eivät olleet asiakkaina missään haastateltavieni edustamassa viranomaistahossa, on ollut merkityksellistä. Tulkitsen tämän olevan Salongin kohtaamista helpottanut tekijä, kun ajattelen väkivaltaan liittyviä auttamistilanteita, joihin liittyy usein interventioita jotka herättävät ristiriitaisia tunteita niin auttajissa kuin autettavissa (ks. Laitinen & Nikupeteri 2013, 429). Roolien puuttuminen mahdollisti ihmisten välisen kohtaamisen. Tapa, jolla haastateltavani ovat Salongissa kokeneet tulleeensa kohdatuiksi, on koettu tärkeäksi.

Sillä oli mun mielestä suuri merkitys, että he ei ollu meidän asiakkaita eikä heidän puolisonsa ollu koskaan ainakaan se ei tullu esille eikä varmaan ehkä oo ollukaan. Et ei se ollu olennainen kysymys. Niin sillä oli mun mielestä kauheen suuri merkitys siihen, miten he suhtautu meidän työntekijöihin ja minuun nään rouvat, nää Salonki rouvat. Et kyllä se oli yks merkityksellinen asia. (– –) kyllä varmasti se niinku meidän – tai mä nyt puhun nyt omasta roolistani, et se mun rooli oli erilainen, et mä en ollu heille niinku missään tämmösessä samanlaisessa roolissa ku mitä mä olin siinä varsinaisessa omassa työssä, et mun rooli oli niin erilainen. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Erityisesti väkivallan tekijöiden kanssa työskennelleiden puheessa heidän roolinsa merkityksellisyys kokemusasiantuntijoiden tavassa kohdata heitä näyttäytyy merkityksellisenä. Neutraalissa ilmapiirissä asioista keskustelu ja ajatusten vaihto ovat tehneet vaikutuksen. Auttamistilanteisiin liittyvien asiakkuuksien määrittymiseen sisältyy automaattisia oletuksia ihmisestä tilanteessaan, valintojensa ja taustojensa kanssa. Mitä enemmän asiakkaan tilanteeseen liittyy vaiettuja tai vaikeasti ymmärrettäviä asioita, sitä enemmän hänen auttamiseensa liittyy erilaisia jännitteitä. (Pohjola 2006, 74.) Kun kansalainen asettuu asiakkaan paikalle, häntä vastassa ovat professionalisoituneet tieto- ja toimintakäytännöt. Asiakkaiden asettuessa työntekijän kanssa tasavertaiseen dialogiin, mahdollistuu erilaisten merkitystodellisuuksien avaaminen sekä asiakkuutta tuottavien merkitysrakenteiden murtaminen. (Hyväri 2005, 220.) Salongissa ei ollut kysymys asiakassuhteesta, sen korjaamisesta tai sen luomisesta. Salongin tilanne asetti kohtaamisen lähtökohdaksi ”muodollisen tilalle epämuodollisen, tieteellisyyden sijaan kokemustodellisuuden ja asiakassuhteen tilalle ihmissuhteen” (Hyväri 2005, 216).

4.2 Piilotettu väkivalta ikäihmisten elämässä

Haastattelemani yhteiskunnalliset toimijat ovat väkivaltailmiön kanssa tekemisissä jopa päivittäin. He kuvasivat Salongin rouvia ikäihmisiksi, jotka eivät ole aikaisemmin olleet asiakkudessa viranomaistahoilla väkivaltakokemustensa vuoksi. He eivät olleet myöskään lähteneet avioliitoistaan. Granfelt (1998, 64) kirjoittaa tutkimuksensa kodittomien naisten rikkoneen naiskansalaisuuden peruskriteereitä vastaan. Aineistoni perusteella Salongin rouvat eivät Granfeltiin viitaten täyttäneet usein palvelujärjestelmän piirissä kohdattavan väkivaltaa kokeneen kriteerejä: he eivät olleet nuoria vaan ikäihmisiä, he eivät olleet hakeutuneet avun piiriin ja väkivallasta huolimatta olivat pysyneet avioliitoissaan. Haastateltavani kuvaavat väkivaltaa vaikeana ja vaiettuna ilmiönä, joka *”on olemassa tässä meidän yhteiskunnassa eikä varmaan ikinä häviä, että sitä tulee olemaan ja siihen täytyy luoda toimintamallia. Ja yks on sitte vanhukset. Vanhukset kanssa, että. Joilta ollaan paljon silmiä suljettu”*. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Aineistossani Salonkiin liittyvät kuvaukset merkityksellistyvät kertomukseksi, jossa kuvataan väkivaltaa kokeneen naisen elämää ikäihmisen näkökulmasta. Haastateltavani määrittelevät Salongin nimenomaan iäkkäämpien rouvien Salongiksi. Tämä on ollut erityinen ja kosketetuksi tulemista herättänyt näköala väkivaltateemaan. Ikäihmisiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun olemassaolo tiedostetaan, mutta toisaalta sen näkymättömyys ja tunnistamisen vaikeus tunnustetaan. Asioita, joita ei uskota olevan olemassa, ei tunnusteta eikä niistä puhuta. Ikäihmisten kokema kaltoinkohtelu erityisesti lähisuhteissa on yksi tällaisista asioista; sitä on tutkittu vähän ja siitä käyty keskustelu on niukkaa, jos siitä ylipäänsä keskustellaan. Kuitenkin tutkimusten mukaan tätä tapahtuu niin laitoksissa kuin kodeissakin. (Isola & Backman 2004, 94; myös Tenkanen 2007.)

Vanhusten kaltoinkohtelua käsittelevässä kirjallisuudessa ikäänntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta kirjoitetaan vähän. Tätä selitetään esimerkiksi ikäihmisten kaltoinkohtelun käsitteen ongelmallisuudella, joka johtaa sukupuolineutraaliin lähestymistapaan huolimatta siitä, että usein noin kaksi kolmesta kaltoin kohdellusta vanhuksesta on naisia. Käsite liitetään usein hyvin laajalti määriteltyyn kaltoinkohteluun sekä ikään, jolloin kaltoinkohtelun syinä pidetään

riippuvuutta ja erityistä haavoittuvuutta. Tämän lisäksi kaltoinkohteluun liittyvät keskustelut käydään ikäihmisten hoitoon liittyvän keskustelun yhteydessä, jolloin huomio kiinnitetään enemmänkin ”puutteellisen hoidon paradigmaan” kuin parisuhdeväkivaltaan (Phillips 2000, 191–192). Tällaiset määrittelyt jättävät huomiotta tilanteet, joissa haavoittuvuus ja riippuvuus eivät ole väkivallan syytä tai väkivaltaa kokenut on ikäihmisen omaishoitaja ja väkivallan tekijä on omaishoidettava. Vaikka käsite on monissa tapauksissa käyttökelpoinen, sen katvealueet jättävät osan ilmiöstä huomioimatta. (Mt.; myös Ray ym. 2009.)

Väkivallasta vaikeneminen auttajatahoissa, väkivallan puheeksi ottamisen ja tunnistamisen vaikeus tulee esiin useissa väkivaltatutkimuksissa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (ks. Keskinen 2005; 2012; Ojuri 2004, 106; Tenkanen 2007; Tetterton & Farnsworth 2011). Fyysinen väkivalta voi jäädä huomaamatta tai se voidaan sivuuttaa, vaikka väkivaltaa kokenut joutuisi väkivaltakokemusten vuoksi sairaalahoitoon. Väkivallan tunnistamista vaikeuttaa lähi-suhdeväkivallan problemaattisuus myös yleisemmällä tasolla niin työntekijän kuin väkivaltaa kokeneen näkökulmasta. Kodeissa tapahtuvaa väkivaltaa on vaikea tunnistaa ja tunnistaminen usein edellyttää sitä, että väkivaltaa kokenut ottaa asian itse puheeksi (Tenkanen 2007, 189). Parisuhdeväkivalta ei rajoitu pelkästään niin sanotusti huono-osaisten perheiden elämään. Vaikeimpia tapauksia havaita ovatkin juuri ne perheet, joiden ulkokuori puhuu kaikkea muuta kuin ongelmista perheessä ja parisuhteessa. (Lindqvist 2009, 139–142; Holma 2005, 166.) Salonin rouvien kohdalla väkivaltaa ei ollut aina tunnistettu eikä siihen oltu puututtu.

Suomessa vuonna 2010 tehdyn ikääntyneiden naisten kaltoinkohtelua kartoittaneen kyselyn tuloksena todettiin, että joka neljäs ikäänutynyt nainen on kokenut väkivaltaa tai kaltoinkohtelua viimeisen vuoden aikana. Väkivaltaa kokeneiden naisten elämänlaatu oli huomattavasti muita tutkimukseen vastanneita huonompi. Raportin mukaan ikäihmisiin kohdistuva väkivalta päättyy harvoin poliisin tai terveydenhuollon tilastoihin, koska vanhuksille avun hakemisen kynnys on korkea. Väkivallan tekijä on usein oma puoliso ja väkivalta on tyypillisesti pitkäkestoisista. Väkivaltakokemuksiin liittyy häpeän tunnetta eivätkä ikäihmiset useinkaan ota asiaa oma-aloitteisesti puheeksi. Samansuuntaisia tuloksia on raportoitu myös kansainvälisissä tutkimuksissa. (Zink ym. 2006 Ray ym. 2009; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010; Tetterton & Fansworth 2011; Stöckl ym. 2012.) Poliisiviranomaisessa työskentelevän haastateltavani oma

kokemus työstä vahvistaa tutkimuksen tulosta; perheväkivaltarikosilmoituksia ikäihmisiä koskien tulee edelleenkin harvoin.

Perheväkivalta, että miten se on nyt nostettu sinä aikana kun ite on ollu työssä, niin se on sinä aikana nostettu entistä enemmän ja se on niinku lain tasolle tuotu mitä se ei oo ollu ennen niinku silloin 70- 80-luvulla. Ja kyllähän sitä on aina ajatellu, että nämä niinku just vanhukset, että se on ollu aina se elämä he kun on ollu nuoria sillä tavalla, et se on ollu ihan erilaista, et kyllä se on niin kuin tiedossa ollut. Ja mitä se on niinkun nykyaikana ja miten vakavasti siihen suhtaudutaan. (rikostutkija)

Yhteiskunnan asenneilmapiirin muutosta ja suhtautumista väkivaltaan kuvataan muuttuneeksi ja muutoksen näkymistä kuvataan esimerkiksi ”*väkivaltarikoksen nostamisena lain tasolle*” (rikostutkija). Lain muutosten kuvataan olevan tiedossa pitkän uran tehneiden viranomaisten kesken. Uhritutkimukset ovat aikojen kuluessa olleet yksi tapa kartoittaa numeraalisesti rikoksen uhreja ja heidän kokemuksiaan. Numerotiedon keruu yhteiskunnassamme on yksi keino osoittaa sekä perustella jonkin ongelman olemassaoloa ja ilmiön merkityksellisyyttä. Uhritutkimuksia on tehty Suomessa 1970-luvulta lähtien. Numerotieto uhritutkimuksissa on osoittanut katvealueeksi juuri yksityisyydessä tehtävän väkivallan ja naisiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan ulottuvuudet. (Ronkainen 2008, 389.) Salongin rouvien kokemukset väkivallasta ovat heidän ikänsä huomioon ottaen alkaneet jo ennen kuin Suomessa tehtiin uhritutkimusta tai puhuttiin väkivallasta ilmiönä julkisissa keskusteluissa. Vaikka väkivalta ilmiönä on kulttuurisesti tunnustettu ilmiö, ihmisoikeusloukkauksena ja sosiaalisena ongelmana sitä alettiin tunnistaa vasta 1990-luvulla, jolloin rikoksen uhreille alettiin tarjota palveluja (Mt, 392). Pitkän työuran tehneiden työntekijöiden puheessa palvelujärjestelmän kehitystä pohditaan väkivaltatyöhön liittyen ja sen nähdään muuttuneen vasta lähivuosikymmeninä.

90-luvun loppupuolella, niin ehkä niinku käsityksetkin saatto olla pikkusen erilaisia, mutta että myös se, että miten tuota, minkälaisia hoito- ja tämmösiä sekä uhrien että tekijöitten hoitoprosesseja oli siihen aikaan aika niukasti olemassa ja tuota silloin vasta niinku ehkä jotenki ymmärrettiin tämän tuota väkivaltamuodon vakavuus ja laajuuskin, et sehän on ollu tietysti niin silleen salaista tai salassa ne perheen sisäiset asiat ja sitten myös rikosoikeudellisesti siihen on suhtauduttu hyvin monella lailla tässä ihan niinku silloin 90-luvun loppupuolellakin vielä. (kriminaalihuollon esimies 1)

Salonki-tapaamisen kokemusasiantuntijoihin liittyvässä puheessa väkivaltakokemuksiin liitettiin salailun ja julkisivun ylläpitämisen tarve, jonka katsottiin olevan ymmärrettävää. Väkivallan kanssa eläminen oli rouvien kertomuksista välittynyt haastateltavilleni kokemuksina, joihin liittyi häpeää ja piilottelua. Laitinen (2004, 116) puhuu uhriuttavasta vallankäytöstä ja siihen liittyvästä salaisuudesta, jota häpeän ja syyllisyyden tunteet vahvistavat. Väkivaltakokemuksista ihmiseltä yksityisyyden suojan; ”meidät paljastetaan ja näytetään tavalla, jota meidän on vaikea kokea omaksemme” (Ronkainen & Näre 2008, 14). Intimiteetin riistossa on kyse väärintunnistamisesta, joka tuottaa häpeää (Mt). Väkivaltaan liittyvän pelon, häpeän tai syyllisyyden tunteiden vuoksi väkivallan puheeksi ottaminen ja avun hakeminen on ihmisille usein vaikeaa (Perttu 1995, 23; Husso 2003, 253; Laitinen 2004; Ojuri 2004, 105; Lindqvist 2008, 123).

Puhumisen kynnys on erityisen korkea tilanteissa, joissa väkivaltaisesti käyttäytyvä puoliso syyllistää väkivallan kohdetta tai vähättelee omaa väkivaltaisuuttaan. Häpeän voima väkivaltakokemusten ympärillä on säilynyt, vaikka yhteiskunnassa tilanne väkivaltaan suhtautumisessa on muuttunut. Vanhemman sukupolven naisten kertomuksissa häpeä on liittynyt ”epäonnistumisen kokemuksiin avioliitossa vaimoina, äiteinä ja parisuhteen hoitajina, miesten kasvattajina ja kontrolloijina” (Husso 2003, 262). Salongin rouvat edustavat vanhemman sukupolven naisia; he olivat vaienneet väkivaltakokemuksistaan vuosikymmeniä tai ainakaan eivät olleet hakeutuneet avun piiriin.

Jotenki aina aatellaan, että se [väkivalta – E.B] on nuorempien asia ja ikäihmisillä on kaikki niinku tasaantunu ja hyvin ja lepposa vanhuus ja jotain tämmöstä, niin eihän se ihan niin menekään. (terveydenhuollon lehtori)

Väkivallan ei ajatella kuuluvan ikäihmisten elämään. Salongin kokemusasiantuntijoiden kohtaaminen on ollut kuitenkin tuottamassa vastakkaista näkökulmaa ajatukselle vanhuuden ”leppoisuudesta”, jota edellisessä aineistositaatissa kuvaillaan. Myös tutkimustulokset puhuvat sen puolesta, ettei väkivalta kosketa vain nuorempia ikäpolvia (esim. Perttu 1995; Husso 2003). Salongin rouvat ovat olleet tuomassa väkivaltailmiön kanssa elämiseen pitkän ajan per-

spektiivin, jossa väkivallan piirteet ja seuraukset konkretisoituivat rouvien puheessa. Iän mukanaan tuomaa kokemustietoa kuvattiin myös toteamalla, että *”he tiesivät mistä puhuvat”*. Omakohtainen kokemus mahdollisti haastateltavani mukaan rouvien *”tietämisen”*.

Kyllä siinä varmasti semmonen joku vähän erilainen perussävy oli siinä. Siinä niinku siinä puheessa. Et et ne vähän toisen tyylisesti puhui ne jotka on niinku lähteny siitä suhteesta, että et nämä tuota, nää jotenki niinku tietysti en tiiä sitte vaikuttiko se, että heidän ikänsä ja se, että se on niinku tavallaan se avioliitto, et ku se on kerran siihen lupautunu, niin sitä ei rikota ja tällaset asiat. Sitte kuinka paljon, mut se oli niinku jotenki semmosta, et he aika semmoseen tasaseen tyyliin kerto, et näin tää asia on. Sit mä muistan, et yhdessä kohti yks näistä rouvista sano, että niin, että minkäs takia tästä ei oo lähteny. - Et se tuli siellä puheessa yks semmonen väläys. Mut sit semmonen ihminen joka on lähteny, niin sillä on jotenki se tunneskaala niinku on ainaki helppo, sillai jotenki semmonen et se kulkee niinku laidasta laitaan enempi, että nää niinku toteamalla sitä kerto. (terveydenhuollon lehtori)

Vuosikymmenten väkivaltakokemukset sanoitetaan aineistossani kokemusasiantuntijoiden puheeksi, jossa väkivallan kokemuksista puhutaan toteamalla. Vuosien varrella rouvat ovat oppineet lukemaan ja ennakoimaan puolisoidensa käyttäytymistä. He ovat oppineet aavistamaan väkivallan uhan arjessaan ja toisaalta he ovat tottuneet väkivaltaan ja löytäneet keinot selvitä väkivallan kanssa. Väkivaltaa kuvataan haastateltavieni puheessa arkipäiväistyneenä, jota yksi haastateltavistani kuvaa ahdistavaksi. Arkipäiväistymisellä viitataan elämään, jossa lähisuhdeväkivallan uhka ja sen kokeminen eri muodoissaan kuuluu normaalielämään. Väkivallasta voi muihin kotiin liittyvien toimintojen lailla tulla toistuvaa jokapäiväisyyttä (Nousiainen 2013, 83). On myös todettu, että pitkään kestänyt väkivalta ikäihmisten kokemuksissa on tuottanut urautumia ja sopeutumista väkivallan kanssa elettyyn perhe-elämään. Tämän tulkitaan vähentävän väkivaltaa kokeneen halukkuutta muutokseen ja toisaalta aiheuttaneen auttamaan pyrkineiden työntekijöiden asenteissa pessimistisyyttä, koska tilanne on säilynyt pitkään muuttumattomana. (Perttu 1995, 2.)

Se oli ehkä kaikista inhottavinta, järkyttävintä, koskettavinta kuulla, miten se oli jatkunu koko sen heidän avioliittonsa ajan, et se ei ollu alkanu mistään tietystä vaiheesta joskus, vaikka siinä vaiheessa kun se mies on tullu vanhaks ja sairaaks ja hulluks - . Niin se ei alkanu semmosesta, vaan se oli ollu nuoresta lähtien siinä parisuhteessa ja se oli kestäny sen koko avioliiton ajan -. Miten se oli systemaattista ja raakaa ja se oli myös henkistä väkivaltaa ja sitten se, että miten he ei voineet lähteä siitä. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Väkivallan muuttuminen vakavammaksi ajan myötä on väkivaltailmiön yksi erityispiirre (Nieltola 2011, 71), josta käytetään myös termiä eskaloituminen (Säävälä ym. 2006, 20). Väkiältä toimii vallan ja kontrollin välineenä. Ajan saatossa väkivallan uhka alkaa määritellä uhrin käyttäytymistä. Väkivallan jaksottaisuuden tiedetään tuottavan uhrille emotionaalista riippuvuutta väkivallan tekijää kohtaan, josta voi muodostua traumaattinen riippuvuus. (Marttala 2011, 43.) Väkivallan kokijoiden ikään perustuvan riippuvuuden sekä väkivallan välillä nähdään olevan selkeä yhteys (Tetterton & Farnsworth 2011, 2931). Ikääntyneiden väkivaltakokemuksissa väkivallan kokijan ja tekijän välillä on havaittavissa riippuvuus, joka näkyy esimerkiksi siinä, että iäkäs väkiältä kokenut voi olla enemmän huolissaan väkivallan tekijän elämästä kuin omasta elämästään (Perttu 1995, 2). Parisuhdeväkiältä eri muodoissaan on Salongin rouvien elämässä tullut vuosikymmenten mittaan tutuksi. Väkivallan kokemukset eivät olleet myöskään loppuneet. Rouvien kokemuksissa nuoruudessa opittu ja parisuhteessa toistunut väkiältä loppui heidän kohdallaan puolison kuolemaan ja ehkä muutti muotoaan jossain kohtaa avioliiton aikana, esimerkiksi puolison dementoitumisen myötä. Väkivallan eri muodot olivat läsnä kertomuksissa; systemaattisen ja fyysisen väkivallan lisäksi väkiältä on ollut henkistä ja taloudellista väkiältä. (Ks. myös Husso 2003; Ojuri 2004.)

Haastateltavieni puheesta välittyä tietoisuus väkivallan traumatisoivien vaikutusten tiedostamisesta ja sen ymmärtämisestä, että väkivallan seuraukset ovat psyykkisiä ja henkisiä fyysisten vammojen lisäksi. Miesten väkivaltakokemuksia kartoittaneen tutkimuksen mukaan erot miesten ja naisten välillä ovat suurimmat väkivallan juuri psyykkisten seurausten kohdalla; naiset kokivat psyykkisiä oireita parisuhdeväkivallan seurauksena kolme kertaa enemmän kuin miehet (Heiskanen & Ruuskanen 2010, 21). Naisten kuvaamia psyykkisiä oireita olivat esimerkiksi pelko, viha, itsevarmuuden heikkeneminen ja kokemukset haavoittuvuudesta. Tätä lähi-suhdeväkivallan aikaan saamaa tuhoisaa vaikutusta on alettu tuoda esiin vasta viime vuosikymmenten aikana yleisissä keskusteluissa (Säävälä ym. 2006, 21).

Paljon on noita psykiatrisia diagnooseja sitte annettu joita sitte hoidetaan ja sitte pitäis kuitenkin löytyä se lähtökohta, että mä mieluusti ajattelen jotenki sillä lailla, että ko ihmiset on kokenu paljon pahaa ja hankalia tilanteita elämässään ja ongelmallisia tilanteita niin se on ihan normaalia, että he reagoi ja oirehtii. Sen mä tiiän, että kovasti se ihmisiä traumatisoi. (terveydenhuollon lehtori)

Pahan kokemusten seurauksena traumatisoituminen ja erilainen oirehtiminen on haastateltavani mukaan tavallista. Pahoinpidellyn naisen oireyhtymässä (battered woman syndrome) oireet ovat samankaltaiset kuin posttraumaattisesta stressihäiriöstä kärsivällä ihmisellä (Duros ym., 2009). Väkivallan tyypillisiä oireita ovat muun muassa ahdistus, masennus, takauamat, uni-vaikkeudet ja ärtyneisyys. Traumatisoituneen ihmisen käytös voi olla yllättävää ja poukkoilevaa. (Mt.; myös Phillips 2000, 191; Phelan 2007.) Säävälä ym. (2006, 21) kirjoittavat aikaisemmin vallalla olleesta ajatuksesta ”kammottavista ja sietämättömistä” naisista, jotka ansaitsevat tulla hakatuiksi. He tulkitsevat ajatuksen saaneen aiheen juuri traumatisoituneiden väkivallan uhrien käyttäytymisestä; nainen on kammottava sen vuoksi, että hän on traumatisoitunut hänen ulkoisesti hyvin käyttäytyvän miehensä väkivaltaisen käytöksen vuoksi.

Väkivallan kokijuuden näkökulmasta avautuvat mahdollisuudet haavoittuvuuden tunnistamiselle ja ymmärtämiselle. Haavoitetuksi tulemiselle ja väkivallan kokemuksille on tyypillistä hallinnan menettäminen suhteessa siihen, miten olemme, näymme ja tulemme tunnistetuksi. Väkivallan kierteessä ”tunteet, haavoittuvuus, syyllisyys ja häpeä eivät pääty tekoon, vaan niillä on taipumus jatkaa omaa prosessiaan väkivallan jälkeenkin” (Ronkainen & Näre 2008, 13). Haavoittuvuus merkitsee ihmisen särkyvyyden tunnistamista, jossa ihmisen ruumiillinen subjektiivisuus, tunteet, kokemukset ja muistot ovat osa ihmisenä olemista. Haavoittuvuus näyttäytyy sekä ihmisen henkilökohtaisena, että ihmisten välisiin suhteisiin kuuluvana ominaispiirteenä. Väkivallan syihin keskittyminen estää haavoittuvuuden seurausten näkemisen, jotka usein ovat yksi syy myös väkivallan jatkumiseen. Tämän vuoksi haavoittuvuuden ymmärtämisessä pidetään tärkeänä sen näkemistä, mikä pitää haavoja auki ja mitkä tekijät ovat altistamassa ja syventämässä haavoitetuksi tulemisen kokemuksia. (Ronkainen & Näre 2008, 13–14.)

Salongissa kokemustieto on tulkintani mukaan avannut kokijuuden näkökulman ikäihmisten väkivaltakokemuksiin ja sen erityispiirteisiin. Rouvien kokemukset ovat rikkoneet totuttua sosiaalista järjestystä, joka asettaa väkivallan uhrin usein stereotyyppisten olettamusten varaan. Ikäihmiset sijoitetaan tulkintani mukaan tällaisiin kulttuuristen olettamusten sävyttämiin mielikuviin, jotka sisältävät hyvin yksipuolisia ja kaunisteltuja ajatuksia huolettomasta vanhuu-

desta ja ikääntymisestä. (Hurtig ym, 2014; Keskinen 2005; 2011.) Haavoittuvuuden tunnistaminen on tästä näkökulmasta tuottanut puhetta, jossa väkivallan eri ulottuvuudet tulevat sanoitetuiksi. Freiren (2005, 64) mukaan vain sorrettujen kanssa olemalla on mahdollista ymmärtää heidän elämäänsä ja tapojaan käyttäytyä.

4.3 Nyt ymmärrän myös sitä, miksi et ole lähtenyt

Oma ymmärrys on niinku sitten toisaalta kasvanu myöskin siinä, et miä aluksi kun kuuntelin niitäkin rouvia siinä Salongissa, niin ihmettelin sitä, että minkä ihmeen takia et jumalan pyssyt oo lähteny, - Mie olin aivan niinku, että ei herran jesta. Ihmettelin sitä niillekki ääneen että pitikö nyt tuossa olla että, hakattavana vuosikymmeniä ja näin, että. Mutta sitten ku sitä katto vähän toisesta näkökulmasta ja kuuntelee sitten niitä tarinoita ja niitä syitä niin ymmärrän ehkä senkin puolen, että miksi ei oo voinu lähteä. – On tullu ymmärrys niistä tarinoista, ja niitten myötä ja siitä, että ei se nyt ole vaan ihan niin. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Salongin rouvien puheet arkipäiväistyneestä väkivallasta ja monella tapaa ristiriitojen kanssa eletystä elämästä on ollut puhetta, josta on välittynyt myös ymmärrys tekijää kohtaan. Rouvien tarinoiden kuuleminen ja heidän kokemustietonsa välittyminen on alkanut tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä, jossa kokemustiedon kuuleminen on ollut edellytys uuden ymmärryksen syntymiseksi. Erilaisten valtarakenteiden kautta väritynyt elämäntarina tulee ymmärrettäväksi, kun on tilaa kuunnella ja mahdollisuus katsoa asioita niiden ihmisten näkökulmista, jotka asioita ovat itse kokeneet.

Avuttomuuden ja tietämättömyyden sietäminen on ymmärryksen syvenemisen näkökulmasta tärkeää (Granfelt 2006, 130). On vaikea ymmärtää toisesta ihmisestä ja hänen käytöksestään sellaista, johon ei löydä itsestään kosketuspintaa. Soveltaen Granfeltin (mt.) ajatusta, tulkitsen selitysten puuttumisen ja yhdessä ihmettelyyn antautumisen uusia näkökulmia ja uutta ymmärrystä mahdollistavana tilana. Yksilölliselle ja toisen asemassa olleelle tarinalle on ollut Salongissa tilaa eikä sitä ole pyritty muokkaamaan yksinkertaistettuihin malleihin, joilla olisi voitu hallita itselle vaikeasti tulkittavaa asiaa. Tämä tila on mahdollistanut kokemustiedon vä-

littämisen, jonka tulkitsen toiseuteen kohdistuvaksi vastapuheeksi, joka Juhilan (2004, 29) mukaan kohdistuu kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin. Juhila määrittelee vastatietoa jyrkän kieltämisen sijaan hienovaraiseksi neuvotteluksi, jossa vakiintuneita kategorisoitteja kyseenalaistetaan ja tuotetaan vaihtoehtoisia identiteettejä. Salongissa tuotettu vastapuhe on ollut tuottamassa erilaisuutta väkivaltaa kokeneen naisen identiteetteihin suhteessa kulttuurisesti jollain tapaa vakiintuneisiin ajattelutapoihin.

Ihan kyllä kai se ensimmäinen ajatus oli se, että voi kauheeta, että kas ku eivät oo lähteneet. Ja sitten ku mä oon pikkuhiljaa kuunnellu heidän sitä kertomustaan, niin jotenki se, että eihän se, eihän se todellakaan oo niinku niin yksoikonen juttu ja jotenki se semmonen tota tota. Että se, se on semmosta sukupolvee, joka on kasvatettu ja kasvanu siihen, että esimerkiks avioero on niinku vähän semmonen – Niin että ei voi lähtee. Ei voi. Ja tota silleen vähän semmosta, että vähän niinku, että et jos aikasemmin aina jotenki ajatteli, että miksi ei siitä sitten lähe, tässä on apu tarjolla ja kaikki auttaa että voit lähtee, niin ei se ihan silloinkaan ole. (terveydenhuollon lehtori)

Tulkitsen haastateltavieni kokeman hämmentyneisyyden olleen yksi uuden tiedon lähde. Kokemusasiantuntijan tieto on uutta ja erilaista tietoa omaan ammatilliseen tietoon verraten; ihmisen elämään ei ole kuulunut ajatus vuosikymmeninä hakattavana olemisesta. Toisaalta samaan sukupolveen kuulumisen, tietynlainen kasvatus ja avioliittokäsitys ovat näkökulmia rouvien tarinoihin, joiden kautta haastateltavani tekevät asiaa itselleen ymmärrettävämmäksi. Pelkiltä kuvaamisilta vaikuttaneet tarinat alkoivatkin sisältää samanaikaisesti selityksiä (ks. Juhila 2012, 147). Auttajan näkökulmasta ajatus siitä, että *”tässä on apua tarjolla ja kaikki auttaa että voit lähtee”* – saa niin ikään toisenlaista ja vaihtoehtoista näkökulmaa rinnalleen. Kokemuksellisen tiedon kuulemisen avulla väkivaltailmiö näyttäytyy tapana olla parisuhteessa (Hulkko 2011, 106).

Mulle tuli siis, ihmettelin sitä tietysti, ku mä ilman muuta oletin että heidän mies oli kuollu tai he oli eronneet taikka muuta. Mutta tuota. Sitten tuli se, että mitenkä he kuitenkin pärjäävät siinä tilanteessa ja että he ovat löytäneet itsensä ja voimansa, että sitä voi vaan niinku ihailla. - Tää on se, mitä paljon niinku työntekijänä ihmiset miettii ja itsekin mietin, että – mutta tiedän sen, että se ei oo niin helppoo. Että siinä on niin monta puolta. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Tulkitsen ihmettelyn väkivaltaiseen suhteeseen jäämisestä liittyvän osaltaan ajatukseen rouvien pienestä toimijuudesta (Honkasalo 2004, 206–209), jollaisena heidän toimintansa valin-

toineen on näyttäytynyt ensivaikutelman perusteella. Marja-Liisa Honkasalo (2004, 57) kuva-
tessaan pohjoiskarjalaisten äitien toimijuutta, viittaa käytännölliseen ja arkiseen tekemiseen
nojaavasta kiinnipitävästä tai pienestä toimijuudesta, joka tähtää enemmänkin tilanteen yllä-
pitämiseen kuin sen muuttamiseen. Tällaisessa toimijuudessa toistolla ja totunnaistamisella
on toimijuudessa perustavanlaatuinen merkitys. Sietäminen ja toimijuus elävät jännitteisessä
ja ahtaassa tilassa keskenään. (Mt. 78–80.)

Tulkitsen, että rouvien tilannetta ja valintoja on aluksi nähty väkivallan kokijuuteen liittyvän
pienen toimijuuden näkökulmasta, jonka on nähty ikään kuin halvaannuttaneen rouvat valin-
tojen tekijöinä. Salongin rouvien tarinoiden kuuntelu on kuitenkin tuottanut näkökulman,
jossa väkivallan kokijan pienessä toimijuudessa aletaan nähdä myös toisenlaista toimijuutta.
Sen sijaan, että kysytään ”miksi et ole lähtenyt” – aletaan tuottaa puhetta, jossa korostuu ym-
märrys siihen, että ei ole lähtenyt. Hokkanen (2014, 59) kirjoittaa ulkoisten ehtojen määritte-
lemästä pakkorakosesta, jonka puitteissa toimija luo itselleen elämäntavan, jossa hän pyrkii
elämään mahdollisimman hyvää ja tyydyttävää elämää.

Tutkimuksessa (Zink ym., 2006), jossa selvitettiin ikääntyneiden naisten selviytymiskeinoja pit-
kissä väkivaltaisissa suhteissa, löydettiin eri tapoja joiden avulla naiset olivat selviytyneet vä-
kivallan kanssa. Yleisin tapa selviytyä liittyi tunnetasolla tapahtuviin selviytymiskeinoihin, jotka
olivat aikojen saatossa kehittyneet elämänfilosofioiksi. Tämän seurauksena naiset säilyttivät
itsekunnioitustaan huolimatta väkivallasta läheisessä suhteessa. Naiset eivät enää esimerkiksi
odottaneet saavansa rakkautta puolisoltaan, vaan suuntasivat odotuksensa muihin suhteisiin,
työhön tai ystäviin. Yksi selviytymiskeinoista liittyi tapoihin, joilla naiset alkoivat väkivaltai-
sessa suhteessa etsiä merkitystä elämälleen kulttuuriin liitetyistä naisten rooleista kodissa: äi-
tiydestä, puolisona olemisesta sekä kodin hoitajan roolista. Selviytymisen keinot ovat liitty-
neet myös rutiineihin ja omien tilanteiden uudelleen arviointiin, joiden kautta on opittu elä-
mään ja tasapainoilemaan väkivallan kanssa. (Mt. 639–642.)

Nämä selviytymiskeinot liittyvät tulkintani mukaan ulkoapäin katsottuna pieneltä näyttävään
toimijuuteen, joka tulee ymmärrettäväksi merkittävänä toimijuutena ainoastaan kuulemalla

naisia ja heidän kokemukseensa perustuvaa tietoa. Pieni toimijuus ei ymmärryksen lisääntymisen myötä näyttäytyä ainoastaan toimimattomuutena, voimattomuutena tai kykenemättömyytenä tehdä omaan elämään liittyviä päätöksiä. Rouvien toimijuus näyttäytyy enemmänkin suhteellisena (Virkki 2004) ja inhimillisenä toimijuutena (Husso 2003). Toimijuus ei palaudu pelkästään ihmisen omaan henkilökohtaiseen toimijuuteen, vaan se muotoutuu ympäristön ja muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa (Husso 2003; Virkki 2004, 276–279; Nousiainen 2013, 90–91). Suvi Krok (2009, 29, 140) kuvaa pientä, suhteellista ja inhimillistä toimijuutta arjen toimijuuden käsitteen alla. Toimijuuden merkityksellisyys syntyy yksilöllisen kokemuksen yhdistyessä kulttuurisesti merkitykselliseen ja arvokkaaseen toimintaan. Yhteiskunnalliseen aikaan ja paikkaan liittyvät merkitykset rajaavat arjen toimijuuden mahdollisuuksia ja rajoja. (Mt.) Haastateltavieni ymmärryksen lisääntymisen myötä väkivaltaiseen suhteeseen jääminen ei Honkasaloa (2004, 222) mukaillen näyttäydykään jähmettymisenä, vaan se on ollut erityinen tapa toimia niissä yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa, joissa rouvat ovat eläneet.

Salongin rouvat ovat antaneet väkivaltailmiölle kasvot, joiden iän piirtämät uurteet ja pitkä elämä väkivaltaisessa liitossa tulevat ymmärrettäväksi kokemuksia kuuntelemalla, kulttuuria ja historiaa ymmärtämällä. Tulkitsen näin ymmärrettynä väkivallan asettuvan kontekstiinsa. Väkivallan vaikutukset tuottavat haastateltavieni puheessa tulkintaa rouvien elämästä, jotka ovat eläneet yli 50 vuotta pysähtymisen ja paikalleen jäämisen tarinaa väkivallan varjossa (ks. Notko 2011). Samaan aikaan väkivallan varjostaman tarinan rinnalle rakentuu ymmärrystä tavoista, joilla Salongin rouvat ovat selviytyneet 50-vuoden väkivaltakokemuksistaan.

(...) sillä iälläkin oli merkitystä. Että oli niinku semmosta samaa sukupolvee ja niinku ehkä yhdistävänä tekijänä oli sitten se semmonen käsitys avioliitosta ja siitä, että jos on antanu avioliittolupauksen ja mitä se tarkoittaa se vasta- ja myötämäessä vai mitenkä se sanotaan, että nää oli ehkä sillei yhdistäviä tekijöitä sitten. Että ehkä niinku nuorempi ihminen aattelis tai niinku varmasti aatteleekin erilailla. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Ymmärrys siihen, miksi suhteesta ei ole lähdetty, sanoitetaan ymmärryksenä avioliittoinstituutioon ja naisen rooleihin liittyvästä merkityksellisyydestä rouvien elämässä. Viranomaiset ja ammattilaiset käyttävät kulttuuria yleiskäsitteenä pyrkiessään ymmärtämään työssään kohtaamia eroja ihmisten välillä (Keskinen 2012, 302). Tällaisissa yhteyksissä kulttuurilla voidaan

viitata ”tapoihin, ajatusmalleihin, yhteisöllisyyteen tai käyttäytymiseen yhtä hyvin kuin sosiaalisen eriarvoisuuden kysymyksiin. Sitä käytetään yritettäessä löytää selityksiä yksilötason, ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja yhteiskunnallisiin asemiin liittyville eroille” (mt.).

Käytän tässä yhteydessä kulttuurilla selittämisen ajatusta apuna tulkitessani haastateltavieni puhetta väkivallan konteksteista, joita rouvien kokemusten taustalle rakennetaan haastatelluissani. Kulttuuriset selitykset liittyvät rouvien rooleihin perheessä sekä yhteiskunnan instituutioissa. Kulttuurin on nähty tuottavan tietynlaisia tapoja, ajatusmalleja ja käyttäytymistä, jotka ovat mahdollistaneet pitkäaikaisen väkivaltaisen suhteen (ks. Keskinen 2012.). Salongin rouvien elämässä ja valintojen taustalla nähtiin vaikuttaneen perinteisen ajattelun avioliitosta, johon liitettiin kulttuurillisesti merkityksellistyviä ulottuvuuksia. Kulttuurin muutos liittyy rouvien ikään, jonka perusteella heidän tulkittiin eläneen erilaista elämää kuin tänä päivänä. Avioliitto merkityksellistyy lupauksena, vastuun kantamisena ja velvollisuutena, josta ei ole voinut ottaa eroa. Avioliitto on ollut lupaus ennen kaikkea pysyä avioliitossa hyvinä ja pahoina päivinä. Salongin rouvien kohdalla se on tarkoittanut arkipäiväistä väkivaltaa, josta on muotoutunut heidän kokemuksissaan elämän mittainen prosessi. Avioliittoinstituution merkityksellisyys tulee ilmi myös Husson (2003, 146) tutkimuksen naisten tarinoissa. Vaikka avioerot ovat lisääntyneet, traditioilla on oma merkityksensä, jotka todellistuvat asenteissa, tavoissa ja tottumuksissa. Aineistoni perusteella avioliitto instituutiona merkityksellistyy ahtaan tilan luoja, jossa väkivallan kanssa selviytyminen on tarkoittanut kiinnipitävää ja arkista toimijuutta (ks. Zink 2006, 647).

Perinteinen kulttuuri, jossa avioliittoinstituution merkitys on ollut pyhän kaltainen, ei ole antanut vaihtoehtoja toisenlaisille toimijuuksille. Tulkiten sen tuottaneen toiminnallisen loukun väkivaltaa kokeneiden naisten elämään. Atte Oksasen ja Marko Salosen (2011, 7-10) käyttämä toiminnallisen loukun käsite viittaa tilanteeseen, jossa elämän ”mielekkyyys on koetuksella ja elämän jatkuvuus uhattuna”. Loukut eivät ainoastaan rakennu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, vaan yhteiskunta rakenteineen ja instituutioineen voi olla niitä tuottamassa. Monissa tilanteissa juuri yhteiskunnan instituutiot ja yhteisölliset toimintatavat ovat Oksasen ja Salosen (2011, 9) mukaan keskeisiä tekijöitä elämäntilanteille, joista yksilön elämäkokemuksessa muodostuu toiminnallisia loukkuja.

Ulospäin eheän perheen julkisivun ylläpitäminen ja kunnollisen perheenäidin rooli sekä taloudellinen riippuvuus miehestä ovat tekijöitä, joiden vuoksi suhteesta lähteminen ei ole ollut Salongin rouville vaihtoehto haastateltavieni mukaan. Honkasalo (2004, 219) ilmaisi tutkimustensa naisten katsoneen, että ”oman arkielämänsä kontekstissa ei voi toimia sellaisen, modernissa yhteisössä jo tutuksi tulleen, muutokseen tähtäävän intention varassa, jollaista ilmentäisi esimerkiksi avioeron ottaminen”. Ojuri (2004, 96) kirjoittaa tutkimuksessaan naisten yksilöllisen minän sulautuvan ”kollektiiviseksi minäksi”, jossa omat tarpeet laitetaan sivuun ja sen sijaan täytetään miehen tarpeita sekä varmistetaan lasten turvallisuus. Laitinen (2011, 55–76) on jäsentänyt naiseuden narratiiveja näkökulmina naiseuden määrittymiseen väkivaltaisessa suhteessa. Niistä kiinnisidottu, alistettu ja kontrolloitu sekä äidillistetty naiseus kuvaavat aineistossani yhteiskunnallisten toimijoiden tulkintoja siitä, miksi suhteessa on pysytty vuosikymmenten ajan.

Ne naiset oli pakotettuja olemaan siinä avioliitossa, siinä parisuhteessa. Että ne ei voinu lähtee, että aina oli joku syy. Että oli pienet lapset ja ei ollu töitä ja oli pakko olla siinä ja kärsiä siitä, että se ukko hakkaa ja. Ei ollu vaihtoehtoa. - eihän näillä naisilla ole ollu pitkän elämänsä aikana niin eihän heillä ole ollu mitään paikkaa mihin he olis voinu mennä ja puhua. Tavallisia kunnollisia perheenäitejä, niin ei ne voi lähtee omasta mielestään minnekään kaupungin sosiaalitoimeen puhumaan ja avautumaan, että ukko hakkaa. Ja muutenki se on semmoen tabu yhä vieläkin, mutta vielä isompi tabu se on ollu aikasempina vuosikymmeninä, että siitä ei ole puhuttu. (...) Ja tietenki tänä päivänä tuommosesta tilanteesta on helpompi lähtee, yhteiskunnan suojaverkot ja tukiverkot taloudellisestikin on ihan erilaiset ku joskus vaikkapa silloin 70-luvulla milloin nääkin naiset oli vielä lasten äitejä, perheenäitejä. Silloin oli vaikeempi lähtee. Sitte ku se menee tavaltaan tietyn kynnyksen yli niin tulee että ei tässä nyt enää kannata lähtee. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Salongin rouvat, jotka ovat nuoruudestaan lähtien eläneet väkivaltaisessa parisuhteissa, ovat haastateltavieni puheessa eläneet elämää, joka on ollut väkivallan kanssa erilaista kuin nyky-päivänä. Väkivaltaa kokeneille tarjottavia palveluita ei ole ollut eikä ole ollut paikkaa mihin mennä. Väkivalta merkityksellistyy tabuna, josta ei ole puhuttu. Avioliittolainsäädännössä vaimot nähtiin pitkään miesten määräysvallan alaisina (Pohjola 2009, 76). Vaimojen kurittaminen kovin ottein ajateltiin olevan perheiden sisäinen asia ja asiaan kuuluvaa. Perheen sisäiseksi määrittynyttä asioita ei osattu tai ei haluttu ottaa auttamisjärjestelmän toimesta puheeksi, vaikka merkit väkivallasta olisivat olleet ilmeiset. Yksityisasiat määrittivät omalla tavallaan pyhiksi, joiden seurauksena kirjoittamaton tabu määritti kohtaamiseen rajoja suhteessa sii-

hen, minkä ajateltiin olevan asiallista ja kommunikoitavissa olevaa auttamissuhteessa. Historiassa määritellyt ajattelu- ja toimintamallit toimivat pohjana yhteiskunnallis-kulttuurisille perusrakenteille ja niiden määrittymisille. Nämä perusrakenteet muuttuvat hitaasti. (Mt., 76–77.) Väkivalta kulttuurisesti perheiden sisäiseksi asiaksi ymmärrettyä tulee ilmi myös kansainvälisissä tutkimuksissa (Murray 2008, 67; Tetterton & Farnsworth 2011). Naiseuden ja äitiyden normit sekä äitiyteen liittyvät odotukset muuttuvat niin ikään hitaasti, jopa hitaammin kuin muu ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri (Ojuri 2004, 99).

Suomalainen yhteiskunta, instituutiot ja kulttuurillisesti omaksutut tavat joiden keskellä naiset ovat eläneet, näyttäytyvät aineistoni perusteella väkivallan mahdollistajina sekä naisia rajoittavan valtarakenteen ja toiminnallisen loukun ylläpitäjinä. Ritva Nätkin (2002, 177) kirjoittaa suurista ikäluokista, joiden elämässä nationalistista, kansan yhtenäisyyttä ja itsenäistä selviytymistä korostettiin. Naisiin liittyvät määrittelyt ja odotukset nähtiin hyvinvointivaltioprojektiin liittyvinä, joissa naisen rooli äitinä, kodin säilyttäjänä ja ylläpitäjänä oli voimakas. (Mt. 183, 189; Markkola 2002, 87.) Katri Komulainen (2002, 146) puolestaan kuvaa naisten ruumiin kansallistamista, jolla hän viittaa naisten ruumiiden kuvaamista toisaalta kansallisen jatkuvuuden lähteeksi ja toisaalta seksuaalisuudessaan kansan uhkaksi. Nainen oli muun muassa ”ravitseva maa-emo, hän oli vapaaehtoisesti uhrautuva, palveleva, yksilöllisestä kunniaa kieltäytyvä, vaatimaton, valveutunut, säilyttävä, aito, terve, koskematon”(Mt, 151).

Naisiin ulkoapäin liittyvät odotukset olivat ristiriitaisia ja voimakkaita. Naisten paikka määrittyi äiteinä ja vaimoina yksityisen kodin piiriin. (Komulainen 2002, 151.) Heidän yhteiskunnalliseen äitiyteensä kuului myös vastuun kantaminen miehistään ja heidän käytöksestään. Ongelmat, jotka miesten käytöksessä laskettiin kulttuurin syyksi, määrittyivät naisten kohdalla yksilöllisiksi ongelmiksi tai yleiseksi naisten viallisuudeksi. (Nikunen 2002, 284.) Toisaalta naisten vahvuuteen liittyvä eetos on edellyttänyt pärjäämistä, jaksamista, syrjinnän vähättelyä ja myös silmien sulkemista epämiellyttäviltä asioilta (Markkola 2002, 83–84). Minna Nikunen (2002, 285) tulkitsee naisten äitikansalaisuuden ja sivilisointiroolin luoneen suomalaisesta naisesta myyttisen kuvan, Justiina-hahmon, joka tekee miehen elämästä helvettiä. Tällainen negatiivinen parisuhdekuvaa kietoutuu myös lähisuhdeväkivallasta luodun kuvan ympärille ja selitysmalliksi. (Mt.)

Näihin kulttuuristen kontekstien läpi katsoen tulkitse myös ”miksi et ole lähtenyt”- ihmette-lyyn liittyvän väkivallan tunnistamiseen ja tunnustamiseen liittyvän historiallisen ja kulttuuri- sen kontekstin, jossa kodin on katsottu olevan miesten omaisuutta (Murray 2008, 66) ja jossa toisaalta naisille asetetaan voimakas toimijuuden vaatimus kodin hyvän julkisivun ylläpitäjänä (esim. Markkola 2002). Murray (2008, 67) esittääkin vastakysymyksen; miksi oletamme, että väkivaltaa kokeneen pitäisi lähteä väkivaltaisesta suhteesta? Kodista lähteminen väkivallan vuoksi edellyttää väkivaltaa kokeneelta merkittävää, vahvaa ja aktiivista toimijuutta, joka vä- kivallan seuraukset huomioiden voi olla kohtuuton vaatimus. Väkivaltaisessa suhteessa valta jakautuu epäsymmetrisesti, jolloin väkivaltainen puoliso käyttää ylivaltaa ja näin rajoittaa vä- kivaltaa kokevan toimijuutta (Nousiainen 2013, 91). Tulkitse lähtemisen ehdottamisen rat- kaisuna väkivaltaisesta suhteesta irti pääsemiseksi merkityksellistyvän ajatuksena vapaudesta ja helpotuksesta. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että pois lähtemistä ehdotetaan väkival- taisessa suhteessa elävälle (vrt. Price 2012, 125). Väkivaltaa kokeneen näkökulmasta lähtemi- nen ei kuitenkaan välttämättä ratkaise tilannetta tai merkitse vapautta (ks. myös Laing & Humphreys 2013, 125).

Erilaisten kulttuuriin liittyvien merkitysulottuvuuksien tuottamisen en tulkitse aineistossani merkitsevän selittävää näkökulmaa siinä mielessä, että asioihin ei tarvitsisi niiden vuoksi kiin- nittää huomiota palvelujärjestelmän kohtaamisissa. Kulttuuriin liittyvä merkitys ei tarkoita vä- kivallan oikeuttamista tai siunailua. Enemmänkin tulkitse sen olleen tuottamassa uutta nä- kökulmaa, jonka kautta ikäihmisiin liittyvät erityispiirteet väkivallan kokijoina tulevat sanoite- tuiksi ja alleviivatuiksi. Väkivaltaa kokeneiden ikäihmisten kohtaamisessa kulttuurin, yhteisön, perheen ja yksilötason kontekstit on oleellista ottaa huomioon (Tetterton & Farnsworth 2011, 2940). Kaikki nämä tasot kertovat ikäihmisten maailmankuvasta, jonka mukaan he tekevät päätöksiä ja joihin he peilaavat mahdollisuuksiaan tehdä valintoja tilanteessaan. (Mt.) Kult- tuurilla selittäminen mahdollistaa tulkintani mukaan astumisen rouvien kanssa ”marginaalin parvekkeelle” (Granfelt 1998, 102), jossa iäkkäiden naisten kokemustieto alkaa valottaa julki- lausumatonta, katseelle näkymätöntä yhteiskunnan todellisuutta. Kulttuurissa välitetyt nai- seen kohdistuvat odotukset ja yhteiskunnan rakenteet merkityksellistyvät tällä parvekkeella toiminnallisia loukkuja luovana ulottuvuutena, josta ulospääsyä mahdollistavia reittejä ei ole

ollut mahdollista valita. Tilanteen ratkaisumahdollisuuksia ei ole relevanttia etsiä ainoastaan yksilön omia valintoja tarkastellen (ks. Oksanen & Salonen 2011, 215).

Menneeseen katsominen kulttuuristen selitysten kautta on tuottanut Salongin rouvien tilanteeseen ymmärrystä, joka selittää heidän tilannetta myös nykypäivänä; kun on opittu selviytymään vuosikymmenet ja keksitty keinot pärjätä, on aina vaikeampi lähteä myöhemmässä elämänvaiheessa. Kulttuurissa opitut tavat käyttäytyä ja olla ovat vaikeasti muutettavissa. Honkasalo (2008, 216–218) kirjoittaa pieneen toimijuuteen liittyvästä sietämisestä, jossa keskeisten elämänarvojen tulkinnat antavat lujutusta omaan toimijuuteen. Elämän varrella opitut taidot elää väkivallan kanssa tuottivat sietämistä rouvien elämäntilanteiden tulkinnoissa.

Ja sitten mikä vanhemmilla naisilla tulee justiin se, että tulee se tilanne, että joutuu huolehtimaan siitä väkivallan tekijästä, että tulee niinpäin sitten, että tulee tämmönen huolenpitosuhde. Että siinä se lähteminen on tosi vaikeeta, ku tulee tää omaishoitajuus mukaan kuvioon ja tulee mukana vastuu tästä kumppanista jonka kanssa on eletty ja monet naiset niin kuin nämäkin niinkun toivat esille, että on ollu myös niitä hyviä aikoja ja hyviä päiviä. Että se ei oo pelkästään sitä se elämä vaikka se on ollu niin merkittävässä asemassa se pelko siinä jonka kanssa on joutunu elämään. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Pitkän avioliiton aikana puolisojen väliset suhteet ovat muuttuneet. Omaishoitajuuteen liittyvässä puheessa avioliittolupaukseen yhdistetään valinta huolehtia puolisoistaan loppuun asti. Tulkitseen omaishoitajuuden tuottaneen ”mie en voi” -toimijuutta, jossa valinnat jäädä ja sietää jopa eskaloituvaa väkivaltaa perustellaan sillä, että puolison loppuun asti hoitaminen kuuluu rouvien henkilökohtaisen vastuun ja velvollisuuden piiriin (Honkasalo 2008, 218). Käsitys avioliittoon sisältyvistä arvoista nähtiin asettavan omaishoitajuuteen liittyen rouville valintoja ohjaavia normeja, jotka määrittivät heidän toimijuuttaan. (ks. Honkasalo 2008, 218–219.) Sukupuolitetussa hoiva- ja huolenpitodiskurssissa, tuotetaan naisille hoivaajan ja auttajan roolia (Keskinen 2005, 256). Tämä koetaan monin tavoin palkitsevaksi ja se tarjoaa myös mahdollisuuden tuntea itsensä tarpeelliseksi ja hyväksytyksi. Omaishoitajuuteen liittyvässä puheessa Salongin rouvat asettuvat hoivaajan ja auttajan rooliin suhteessa puolisoonsa. Rouvien kohdalla puolison sairaus on johtanut tilanteisiin, joissa rouvat ovat pelastaneet miehensä hengen. Puolison kuolema tai sairaalahoitoon joutuminen on ollut helpotus, mikä omalta osaltaan kuvaa väkivallan kanssa elämistä ikäihmisen näkökulmasta. Tilanteita kuvaa toisen ihmisen kuoleman odottaminen ja eron ottamisen mahdottomuus.

Valintojen tekeminen ja niiden vaikeus näyttäytyy ristiriitaisena suhteena puolisoon. Puolisoita sitoo toisiinsa väkivallan rinnalla aito kiintymys ja rakkaus. Elämä väkivaltaisessa avioliitossa ei ole ollut ainoastaan ympärivuorokautista väkivaltaa, vaikka pelko väkivallasta on ollutkin jatkuvasti läsnä. Väkivaltainen suhde näyttäytyy januskasvoisena. Zink ym. (2006, 647) kirjoittavat, että pitkään väkivaltaisessa suhteessa eläneet naiset ovat panostaneet ulkoapäin eheältä näyttävän suhteen ylläpitämiseen. Se on merkinnyt ”oppimista elämään väkivallan ja rakkauden samanaikaisuudessa – yhteisen historian ja kiintymyksen sekä kaltoinkohtelun kanssa” (mt.). Myös haastateltavieni mukaan väkivaltaiseen avioliittoon oli rouvien puheissa liittynyt hyviä hetkiä ja aikoja, jotka merkityksellistyvät suhteessa pysymiseen ja lähtemiseen vaikeuteen vaikuttavina asioina. Hyvien aikojen vuoksi väkivaltaa on siedetty ja parempia päiviä toivottu. Nämä tekijät tulevat myös Pertun (1995, 21) tutkimuksessa esiin väkivaltaisen elämäntilanteen sietämisen syinä. Emotionaalinen kiintymys parisuhteen eri ulottuvuuksia kuvaavana näkökulmana tuottaa ristiriitaisuutta, joka tekee suhteesta irtaantumisen vaikeaksi (Granfelt 1998, 156).

Väkivallan tekijöihin liittyvästä rouvien puheesta ei ollut välittynyt tekijöitä demonisoiva kuva, vaikka puhetapaa kuvattiin toteavaksi. Haastateltavieni puheissa tekijät liittyvät väkivallan arkipäiväistymiseen, jossa tekijät kuvataan tilanteissa niin kuin ne ovat tapahtuneet. Tutkimusten mukaan parisuhdeväkivaltaan liittyy normalisoitumisen piirre; väkivaltaan totutaan. Aluksi vakavalta tuntuva väkivalta ei aikojen saatossa tunnukaan enää samalta. Lopulta pitkään väkivaltaa kokenut voi tarvita selviytyäkseen ulkopuolista peiliä, jonka avulla kokemukset nimeään sellaisiksi kuin ne todellisuudessa ovat. (Marttala 2011, 41.)

Kyllä he puhui tekijästä ja tapahtumista. Mut että se niinku sanottu, niin musta siinä oli semmonen vähän semmonen niinku monotoninen sävy, en tiiä voisko sitä sanoa, että se oli pikkusen semmonen alistunu sävy toisaalta, mut sit toisaalta niinku hehän ei ollu alistuneita. (terveydenhuollon lehtori)

Toisaalta rouvien puheesta oli välittynyt arvostus ja ei- syyllistävä tapa kuvata puolisoitaan.

Se oli jännä, että nää rouvat jotenki puhu kuiteski ihan arvostavasti niistä miehistään. Et mä niinku. Hehän ei todellakaan arvostanu niitä tekoja, mut he oli niinku semmosessa vaiheessa omassa elämässään, et he kykeni erottamaan sen teon ja sen ihmisen kenen kanssa he oli halunnut jakaa elämäänsä ja sit he oli saanu voimia elää niinku näitten asioitten kanssa. (kriminaalihuollon esimies 1)

Ja jotenkin musta ne puhui myös niistä tekijöistä – mä en löydä nyt oikeeta sanaa, mut jos mä sanon, että ei syyllistäen. Niin se oli se, mitä mä tossa niinku aiemmin jo yritin sanoa niinku siitä et se oli jotenki kans semmosta. Toisaalta melkein niinkun hämmentävää, et niinkun niin hurjia kokemuksia mitä heillä oli ja muuta, niin sit niinku se ymmärrys kuitenkin jollain tapaa siihen myös niinku siihen tekijään. - Ehkä se on se ymmärrys se, mikä saa sen osan niistä parisuhteista vaan jatkumaan ja ehkä se toivo siitä, että tää joskus loppuis. (kriminaalihuollon esimies 2)

Salongin rouvien puheesta välittynyt ymmärrys tekijän näkökulmaan yhdistyy haastateltavieni puheessa niin ikään suhteessa pysymistä selittävänä tekijänä. Läheisimmät ihmissuhteet ovat Granfeltin (1998, 155) mukaan ”ristiriitaisia, eivätkä alistu tyylipuhtaille selityksille”. Salongin rouvien kuvattiin erottaneen teon ja ihmisen toisistaan ja tämän kuvataan vaikuttaneen tapaan, jolla puolisoa on kuvattu. Myös Pertun (1995, 21) tutkimuksessa asiakkaiden kuvattiin tunteneen sääliä ja ymmärtämystä väkivallan tekijää kohtaan. Väkiältä kokeneet kantoivat huolta tekijän elämästä ja jotkut pyrkivät ottamaan vastuuta tekijän käyttäytymisestä. Osa ilmaisi kohtalon omaista tyytymistä tilanteeseensa. (Mt.) Väkivallan ja läheisyyden vaihtelu parisuhteessa on yksi keskeisimmistä tekijöistä, joka sitoo väkivallan suhteen jatkumiseen (Keskinen 2005, 73). Suhteen hyvien aikojen kuvataan antavan toivoa väkivallan loppumisesta ja huonojen aikojen tuottavan pettymyksen ja aiheuttavan toivottomuuden tunteita (Lindqvist 2008, 129).

Näiden näkökulmien kuuleminen Salongissa näyttäytyy aineistossa ensin oman hämmennyksen verhoamana, jossa Salongin kokemusasiantuntijoiden ikä, pitkä elämäkokemus ja kokemukset pitkästä väkivaltaisesta avioliitosta ovat herättäneet ristiriitaisia ajatuksia ja ihmetystä. Hurtig ym. (2014, 269) nimeävät lukkiuttaviksi tulkinnoiksi väkiältä kokeneen kokemukseen ja tilanteeseen perustuvia arviointeja, jotka estävät kuulluksi tulemista ja kaventavat uhrin toimijuutta. Heidän mukaansa myös uhri-kategorian kapeus näyttäytyy yhtenä lukkiuttavana tulkintana. Tulkitsen aineistoni vahvistavan tätä näkökulmaa. Ilman rouvien kokemusten kuulemista, tulkitsen, että he olisivat jääneet lukkiuttavien tulkintojen varaan. Nämä tulkinnot olisivat sivuuttaneet täysin rouvien vahvan toimijuuden, joka ei olisi tullut näkyväksi muuten kuin heidän tietoaan kuulemalla ja todeksi ottamalla. Keskinen (2005, 73–74) onkin nostanut tutkimuksessaan esiin väkivallan ymmärtämisen vaikeuden, mikäli parisuhteeseen ja perheeseen liitetyt toiveet sekä yhteiskunnallinen konteksti jätetään huomiotta.

Haastateltavieni puheissa näkyvät perhesuhteisiin, kulttuuriseen sekä yhteiskunnalliseen kontekstiin liittyvät tulkinnat aikojen muuttumisesta. Näitä taustatekijöitä vasten katseltuna väkivalta rouvien sanoittamana on alkanut tulla myös haastateltavilleni ymmärrettävämmäksi heidän kuvauksissaan. Kulttuurin muovaamat yhteiskunnan rakenteet ovat olleet yksi tekijä, jotka sanoitetaan aineistossa suhteesta lähtemisen vaikeuteen vaikuttaneina tekijöinä ja tulkintani mukaan toiminnallisina loukkuina. Se, että palvelujärjestelmä ja instituutiot eivät tunnustaneet tai tunnustaneet väkivaltaa ilmiönä aikaisemmin eikä ollut paikkoja, joista olisi saanut apua, näyttäytyy aineistossa rouvien valintoja selittävinä tekijöinä. Avioliitto instituutiona ja naisen rooliin liittyvät odotukset ovat olleet kulttuuristen merkitysten läpäisemiä ja sitä kautta tuottamassa rouvien elämään mahdottomuutta lähteä suhteesta.

Granfelt (1998, 28) kirjoittaa empaattisesta asennoitumisesta, joka mahdollistuu, kun ihminen käyttää tunteitaan syventääkseen ja selkeyttääkseen omaa ymmärrystään. Näin empatia on ”tunteiden ja ajattelun dialogia sekä samanaikaista dialogia itsen ja toisen ihmisen kanssa” (mt.). Tästä syntyvää tietoa Granfelt nimittää yhdistyneeksi tiedoksi. Tulkitsen empaattisen asennoitumisen olleen läsnä Salongin kohtaamisessa ja mahdollistaneen yhdistyneen tiedon syntymisen.

5 Kokemusasiantuntijan tieto palvelujärjestelmän peilinä

Tutkielmani toinen empiirinen luku liittyy haastateltavieni puheeseen koskien palvelujärjestelmää, heidän oman työtänsä sekä Salongissa välittyneitä kuvia vertaistuesta ja avun saamisesta. Koin tämän luvun analyysin vaikeammaksi suhteessa ensimmäiseen lukuun. Löysin Laitisen (2004, 281) väitöskirjasta sanat omille tuntemuksilleni ja myös selityksen sille, miksi itsekkin koin kahtiajakoisuutta aineistoni suhteen. Puhe, jossa kuvataan rouvia ja väkivaltaa elettyinä kokemuksina, on ollut tunteita herättävää ja tunteikasta. Palvelujärjestelmään ja omaan työhön liittyvästä puheesta Laitista (mt.) lainaten ”puuttuu vivahteikas tunnetaso”, vaikka puhe on reflektiivistä ja paikoin kriittistäkin. Aineistoanalyysin tässä osuudessa näkyy tulkintani mukaan haastateltavieni asiantuntijarooli. Rouvien kokemukset ovat koskettaneet, herättäneet ajatuksia ja tuottaneet uutta ymmärrystä ja toisaalta oman asiantuntijaroolin kautta katsottuna ne näyttävät oman organisaation resurssien ja tulkintakehysten läpi.

Tutkielman tekijänä olen ollut itse aktiivinen toimija vaikuttamassa myös siihen, millä tavoin asioista on puhuttu. Kuten Laitinen (2004, 283) kirjoittaa, ajattelen, että mikäli olisimme haastatteluissa ensin puhuneet palvelujärjestelmästä, olisi puhe voinut olla monipuolisempaa. Toisaalta haastateltavani saivat kertoa kokemuksistaan ja sen mukaan määrittyivät myös haastattelun sisällöt. Korostetusti tämä merkitsee haastatteluissa saadun tiedon paikantumista tiettyyn aikaan, paikkaan ja kontekstiin sekä haastattelijaan ja haastateltavaan. Se on näin ollen kuvaus ”tietyssä kontekstista tuotetusta todellisuudesta” (mt.).

Tulkitsen palvelujärjestelmää koskevaan puheeseen liittyvän tietoisuuden työn arjesta mahdollisuuksineen, ongelmineen ja haasteineen sekä samaan aikaan ymmärryksen siitä, että kokemukseen liittyvän tiedon yhdistäminen arjen työhön ei ole yksinkertaista olemassa olevissa järjestelmissä ja organisaatioissa. Aineistoanalyysin toinen luku on muotoutunut yleisemmällä tasolla kulkeväksi. Se tekee näkyväksi asiantuntijoiden paikoin jopa ristiriitaistakin roolia sekä Salongin kohtaamisesta muodostunutta kuvaa palvelujärjestelmästä sekä väkivaltaa kokeneiden autetuksi tulemisesta.

5.1 Kokemustieto ammatillisen tiedon täydentäjänä

Omaan ammatillisuuteen liittyen haastattelemieni yhteiskunnallisten toimijoiden puheissa toisenlaisen kokemustiedon kuuleminen ja sen äärellä oleminen merkityksellistyy omaa ammatillista tietoa täydentävänä ja vahvistavana tietona. Haastateltavani kertovat tunteiden olevan läsnä lähisuhdeväkivallan kohtaamisessa ja niiden tunteiden kuvataan olevan vaikeita ja raskaita käsitellä. Oman henkilökohtaisen, yksilötason ajattelun muutos on tuottanut ammatilliseen tietoon ja asioihin suhtautumiseen muutosta, jossa ”oman ympyrän” ja tietoisuuden laajeneminen sekä henkilökohtaiseksi tuleminen merkityksellistyvät aikaisempaa tietoa muuttaneina tekijöinä.

Ei se voi niinkään olla, että on vaan niinku tyytyväisenä siinä omassa ympyrässään ja pelkästään vaan niinku jotenki toisen käden tarinoitten varassa ja semmosen ison kuvan varassa, vaan kyllä tommoset kertomukset ja tommoset on kuitenkin aina niitä kuitenkin niitä parhaimpia. Et kyl se niinku muokkaa sitä omaa ajattelutapaa ja sit sitä, että on vaan asioita joille joku ihminen ei kertakaikkiaan ite maha mitään, ku joku meistä kuvittelee, että no, että itepähän oot valinnu osas ja itepähän touhuat ja teet. Mutta ei se aina mee niin. Ja sen takia on ihan hyvä, että aina yks jos toinen muistuttaa meitä poliitikkoja, että ei se nyt aina ihan oo näin, että oli se mikä tahansa tapaus. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Ne on tietysti semmosia juttuja, että mä olen niinku omasta mielestäni, että sen, että mitä enemmän niinku itelle on tullu virkavuosia ja matkan varrella tavannu ja tehny juttuja niin se kokemushan tuo sitä työhönkin sitä – ammattitaitoa. Että kyllähän se ilman muuta lisää sitä ammattitaitoa, että pystyy auttamaan ihmisiä ja sillä tavalla. (rikostutkija)

Kokemustieto tuo virallisen, etäällä kohteestaan olevan ja väkivaltailmiötä määrittelevän, tiedon rinnalle ulottuvuuden, jonka haastateltavani kertoo kuvaavan asioita parhaiten. Yleiskuvan varaan nojaava tieto mahdollistaa väkivaltailmiöön liittyvien stereotyyppien ja yksilön vastuuta korostavan, jopa syyllistävän puhettavan. (Ks. esim. Hurtig 2013; Husso 2003; Keskinen 2005.) Kokemusten kuuleminen tekee puhuttavan asian aidommaksi ja tuo sen lähemmäksi, mutta sen tarkastelu on kuitenkin mahdollista pitää etäällä. Salongissa kuultu kokemustieto kuvataan lähelle tulleet, kuitenkin ”vähän niin kuin kauempana” olevana tietona siitä huolimatta, että se on ollut voimakkaasti koskettava ja henkilökohtaiseksi tullut kohtaaminen.

Sehän on kauheen konkreettinen. Kyllähän se meille niin kun viranomaisille ja muillekin toimijoille näyttäytyy ihan erilaisena silloin kun se asia on jotenkin konkreettinen tai jossain vähän niin kuin kauempana. (kriminaalihuollon esimies 2)

Kokemustieto Salongin asetelmassa on tuottanut toisenlaista peiliä nähdä työssä kohdattavia asioita. Etäisyys asioihin; se, että rouvat eivät ole olleet asiakkaina ja tapaamisen tavoitteena on ollut keskustelu ja halu tavata viranomaiset, vaikuttaa olleen helpottava tekijä asioiden kuulemisen näkökulmasta. Haastattelemani yhteiskunnalliset toimijat kutsuttiin tapaamiseen toisenlaisen tiedon äärelle, jonka kuuleminen on jätetty kuulijan vastuulle.

Kokemusasiantuntijoiden kokemusten kuuleminen on antanut haastateltavilleni välineitä työn tekoon. Riippuen haastateltavasta, kokemustiedon antamat välineet ovat erilaisia. Yksi haastateltavistani kertoi, ettei ole tapaamisen jälkeen kohdannut työssään väkivaltaa kokeneita ikäihmisiä ja totesi, että jos sellainen tapaus tulisi kohdalle, rouvat muistuisivat mieleen ja hän ajattelisi toimivansa toisella tavalla näiden asiakkaiden kanssa. Kokemustiedon kuuleminen on tuottanut haastateltavalleni uuden tiedon myötä uutta näkökulmaa väkivaltaa kokeneiden ikäihmisten kohtaamiseen. Työntekijälle on näin mahdollistunut uudenlainen tapa käyttää omaa valtaansa suhteessa asiakkaisiin, ehkä jakaen sitä tai pyrkien kumppanuuteen asiakkaiden kanssa.

Onhan se aina hyvä kaikissa keskusteluissa tuoda julki, että jokainen muistaa sen nurjan puolen tästä elämästä, vaikkei se olisi ihan omakohtaista. Mut on se ilman muuta ollu semmonen asia, mitä monissa keskusteluissa ja kaikenlaisissa yhteyksissä kyllä niinku jokainen meistä vaikka kansanedustajistakin todetaan, että niinhän sitä on ja onhan sitä perheväkivaltaa ja onhan sitä ja näin, mutta kun saa siihen heitettyä jonku vähänä konkreettisemman tapauksen niin tottahan se pysäyttää vähän enempi itse kutakin. Et se ei oo mikä tahansa kirjasta luettu keissi vaan se on ihan niinku elävästä elämästä. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Kokemustiedon kuuleminen merkityksellistyy mahdollisuutena tehdä työtä ja vaikuttaa konkreettisesti ihmisten asioihin. Salongin kautta avautuneet näkökulmat ovat saaneet yhteiskunnallisia toimijoita konkreettisesti toimimaan. Kansanedustajana ja kaupunginvaltuutettuna toimivan toimijan puheessa väkivaltaa kokeneiden tieto on mahdollistanut väkivaltaan liittyvistä asioista puhumisen ja konkreettisten esimerkkien esittämisen eri yhteyksissä. Rouvien

tarinoiden kuuleminen on avannut hänelle mahdollisuuden tehdä sellaista poliittista vaikuttamistyötä, joka ei olisi ollut mahdollista ilman väkivaltaa kokeneiden kuulemista. Konkreettisenä tuloksena Salongin rouvien tapaamisesta kaupunginvaltuutettuna toimivan kansanedustajan kohdalla oli Turvakotialoite paikallistasolla, jonka tarpeellisuudesta hän vakuuttui rouvia tavatessaan.

Hyvin äkkiä sen jälkeen se turvakoti läks siinä sit menemään. Se on oikein semmoinen malliesimerkki siitä, miten pitää tehdä tätä poliittista vaikuttamista. Että on valtuustoaloitteita ja valtuustoaloitteita. Tää aloite oli kuitenkin mielestäni niin tärkeä ja niin järkevä, että se on syytä saada läpi. Jolloinka se tarkoittaa sitä, että pitää myöskin antaa siitä omasta itestään vähän pois ja tarjota kaikille mahdollisuus tulla siihen mukaan yhtäläillä. Jolloinka se tarkoittaa sitä, että jokaisen kanssa käydään se henkilökohtainen keskustelu ja markkinoidaan se asia ja selitetään miten se asia on. Eli saa kaikki sitoutettua siihen. Ei pelkästään niin että se lappu kiertää siellä salissa, että laita nimi. Ei. Vaan että se pitää niinku puhua siitä. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Henkilökohtainen vakuuttuminen johti toimintaan, jota haastateltavani kuvaa malliesimerkinä poliittisen vaikuttamistyön tekemisestä. Työ on vaatinut aikaa, sitoutumista ja omasta antamista. Muiden sitouttaminen asian eteenpäin viemiseen on niin ikään vaatinut oman ajan antamista ja asiaan paneutumista, jotta mahdollisimman moni saatiin aloitteen taakse ja aloite etenemään. Väkivaltailmiöön herääminen ei poliittisen vaikuttamisen kentässä voi olla vain muutamien harrastus, mutta aineistoni osoittaa, että yhden ihmisen herääminen voi saada aikaan merkittäviä muutoksia ja parannuksia myös yhteiskunnan tasolla. Vuoden 2014 alusta voimaan tullut laki vainon kriminalisoinnista on saanut ajatuksia Salonki-mallista, joka on saanut alkunsa vanhojen rouvien Salongista. Kansanedustajan toiminnan tulkitseen jaetuksi ja yhteistoiminnalliseksi vallankäytöksi, jossa kokemusasiantuntijoiden tieto on merkittävässä asemassa. Kumppanuudessa tapahtuvassa vallankäytössä kaikilla suhteen osapuolilla on oma valtansa.

Väkivaltailmiöön liittyen haastattelemani toimijat kohtaavat työssään sekä kokijan että tekijän näkökulmat. Väkivallan tekijöiden kanssa työskentelevät viranomaiset kohtaavat väkivaltailmiön toisen puolen, jossa tekijöillä on niin ikään omat syynsä väkivaltaisuuteensa. Tämän ei katsota olevan selittämässä väkivaltaisuutta, vaan sen koetaan olevan laajentamassa ilmiön tarkastelua ja siihen vaikuttamisen ja puuttumisen haasteita. Väkivallan tekijöiden kanssa

työskentelevien puheessa rouvien kokemusten kuuleminen merkityksellistyy väkivallasta puhumista ja asioiden puheeksi ottamista helpottavana näkökulmana.

Et silloin mä tiedän mistä mä puhun, vaikka mä en oo ite kokenu sitä niin mulla on ne ihmisten tarinat siitä. Niin sit ku mä puhun sen tekijän kanssa, niin sit mä voin esimerkiks käyttää niitä siinä keskustelussa jonkun ihan toisen ihmisen niinku tarinoita – Et jos mä aattelen, et mä teen sen asiakkaan kanssa, jos me puhutaan vaikka hänen rikoksen tekemisestään tai käyttäytymisestään. Et jos mulla on niinkun itelläni joku ymmärrys siitä, et mitä se väkivallan kokeminen voi olla, niin mun on vähän niinku – mun on helpompi puhua siitä sen tekijän kanssa. (kriminaali-
huollon esimies 2)

Väkivaltaa käyttävän asiakkaan kohdalla tulkitsen työntekijän vallankäytön puheeksi ottamisen muodossa helpottuneen Salongin rouvien väkivaltakokemusten kuulemisen myötä. Erityisesti muun kuin fyysisen väkivallan on todettu olevan arkaluontoinen asia puheeksi otettavaksi, koska ihmisten yksityisille alueille astumista pelätään (Nietola 2011, 71). Väkivaltailmiön rikosulottuvuuden myötä puheeksi ottamiseen liittyy Nietolan tutkimuksen mukaan pelko siitä, että työntekijänä voi joutua kokemaan väkivaltaa väkivaltaan syyllistyneen asiakkaan puolelta. Työntekijöiden täytyy olla varmoja väkivallasta ennen kuin uskalletaan ottaa puheeksi. Nämä tekijät ovat osaltaan vaikuttamassa siihen, että ilmiötä ei aina haluttaisi nähdä eikä siihen haluttaisi puuttua. (Mt.; Lindqvist 2009, 122). Kokemustiedon kuuleminen Salongissa on mahdollistanut konkreettisten esimerkkien kautta väkivallasta puhumisen ja sen sanoittamisen, mitä väkivalta on tai voi olla. Väkivaltakokemusten kuuleminen Salongissa konkretisoi väkivallan tekemiseen liittyvää mielikuvituksen runsautta siinä mielessä, että väkivallan muodot ja toteutuminen voivat olla jotain sellaista, mikä ei tulisi tekijän kanssa työskentelevälle työntekijälle mieleenkään. Kokemukset tulevat mukaan työn tekemiseen ja linkittävät niitä väkivaltailmiöön myös yleisellä tasolla.

Niin, että tuleeko sulle koskaan mieleen, tietysti tällaiset tavalliset, että onks koskaan mahdollista että joskus suutuspäissäs löisit vaimoos tai heittäisit sitä jollain, et nää on nyt niitä tavallisia. Et se mitä kuultiin, niin ne oli sitten aika kroiseja, että kaikista kuumien vesien päälle kaatamisesta ja mitä nyt kukakin tekee ja uhkailee. Et sit niinkun sen asiakkaan kanssa voi yrittää konkretisoida sitä, se on ehkä hänellekin helpompaa, kun mietitään sitä hänen käyttäytymistään. (kriminaali-
huoltolaitoksen esimies 2)

Emmi Lattu (2008) kuvaa naisten väkivaltaisuutta käsittelevässä artikkelissa naisten tekemien väkivaltatilanteiden kontekstien nousevan merkittäväksi tekijäksi naisten kuvatessa omaa väkivaltaisuuttaan erityisesti parisuhteessa. Yksi naisten väkivaltaisuutta selittävä juonne artikkelissa liittyi naisten omiin kokemuksiin parisuhdeväkivallasta. Naisten kertomuksiin liittyy kuvauksia itsepuolustuksesta miehen väkivaltaisuutta vastaan, joka voi purkautua vihan kautta myös jälkikäteen. (Mt., 179, 188.) Yhden kokemusasiantuntijan avun piiriin hakeutuminen tapahtui tilanteessa, jossa oma jaksaminen oli vedetty ääri rajoille. Ellei hän olisi saanut apua, hän olisi vahingoittanut joko itseään tai puolisoaan. Aineistossani väkivaltailmiön monimuotoisuuden ymmärtämisen, kokemusasiantuntijoiden tapaamisen ja pitkän työkokemuksen myötä haastateltavieni ajatukset väkivaltailmiön suhteen ovat rikastuneet ja siihen on saanut uusia näkökulmia.

Semmonen muutos mun ajattelussa on tapahtunu, ehkä niinku tästäkin johtuen, mutta varmaan monesta muustakin, et tota. Et niinku naisten tekemät väkivaltarikokset, ne on niinku semmosia joita mä niinku mietin, että mitähän kaikkee siellä on ollu taustalla. Et mä niinku mietin sitä, tai mä jotenki aattelen, että et ykskään nainen ei niinku tosta vaan mee tappamaan miestään. Et siel voi olla. Voi olla niinku vuosien helveti taustalla. Että semmosia asioita ehkä tulee mietittyä enemmän nyt kun joskus aikasemmin. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Rouvien tarinoiden kuuleminen sai aikaan viranomaisissa oman työn ja työntekijäroolin reflektointia ja ajattelun muutosta. Pitkän väkivaltaisen avioliiton kokeneiden naisten kuuleminen herätti ajatuksia naisten väkivaltaisuudesta väkivallan tekijöiden kanssa työskentelevässä viranomaisessa. Pääasiassa miesten kanssa työskentelevän haastateltavani mielessä rouvien kuuleminen herätti uudelleen ajattelemaan naisten väkivaltaista käyttäytymistä ja siihen johtavia tekijöitä. Tekijöiden kanssa työskentelevät haastateltavani pohtivat myös näkemisen ja huomaamisen tärkeyttä asiakkaiden kanssa, joiden rikos ei ole suoraan perhe- tai lähisuhdeväkivaltaan liittyvä.

Mun mielestä se on taas niinkun vahvistanu ja muistuttanu meitä siitä, että meidän täytyy aina muistaa sitte se kokijapuoli ja yrittää niinku niissä asiakassuhteissa varmistaa se, että mitä siellä perheissä oikeasti on. Huolimatta siitä mikä se asiakkaan rikos on. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Se ainakin vahvisti sitä, että myös meidän työssä pitäis osata tehdä oikeita kysymyksiä ja jotenkin niinkun nähdä sitä väkivallan monimuotoisuutta. Että jos se väkivalta on ollu toisen tyyppistä,

vaikka niinku kohdistunu jossain ryyppyporukassa ryyppykaveriin, niin se voi myös helposti kohdistua moneen muuhunkin se väkivalta. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Martti Lindqvistin (2006, 177) mukaan pahan piilottaminen auttamistilanteissa on epätarkoituksenmukaista myös niiden kohdalla, joiden teoista on kyse. Auttamistyössä asioista keskustelu, niiden pohtiminen ja ymmärtäminen on merkityksellistä. Asiakkaiden ihmisarvon kunnioittaminen konkretisoituu myös siinä, että väkivallan tekijät tulevat nähdäksi, heidän teoistaan ja niiden seurauksista puhutaan oikeilla nimillä. Tämän edellyttää asiakkaan kokemuksen ja oman maailman vakavasti ottamista. Vaikka asiakas ulkoisesti tekisi kaikkensa, jotta paha pysyisi peitossa, Lindqvist väittää, että pohjimmiltaan hän haluaa tulla kohdatuksi myös sillä elämän alueella, johon paha on heittänyt varjonsa.

Haastattelemani terveydenhuollon lehtorin puheessa kokemusasiantuntijoiden tieto merkityksellistyy *”äärimmäisen tärkeenä”*. Salongin rouvien kanssa tapaaminen on synnyttänyt yhteistyötä, jossa rouvat käyvät kouluttamassa opiskelijoita. Kokemusasiantuntijat ovat olleet mukana rakentamassa opetuskokonaisuuksien sisältöjä ja suunnittelemassa erilaisia tapahtumia opetushenkilökunnan kanssa.

Opiskelijat näkee, että minä siinä opettajana teen yhteistyötä sen ihmisen kanssa, että me niinku yhdessä puhutaan samasta asiasta, minä vähän toisesta näkökulmasta ja hän vähän toisesta niin onhan se, se on niinku semmonen tärkeä. Et me ollaan tasavertaisesti sitä asiaa niinku esittämässä. – Opiskelijat ehkä näkee sen, et ku heistä tulee ammattilaisia ja asiantuntijoita omassa työssään, niin ei he voi olla asiantuntijoita ilman, että heillä on se asiakas siinä tasa-arvoisesti mukana, koska se asiakashan sen asian omistaa eikä se asiantuntija. (terveydenhuollon lehtori)

Kokemusasiantuntijoiden kanssa työskentely merkityksellistyy yhteistyönä, jossa samasta asiasta puhutaan eri näkökulmista. Kokemusasiantuntijoiden mukanaolo opetustyössä on luomassa asiakkaan tietoa arvostavaa toimintakulttuuria ja antamassa esimerkkiä työn tekemisestä, jossa asiakas on oman asiansa asiantuntija. Se, että opettaja antaa opiskelijoiden edessä arvon kokemustiedolle, nähdään esimerkin antamisena ammatillisuudesta. Perinteisen asiantuntijahierarkian sijaan asiantuntijuutta jaetaan kokemusasiantuntijan kanssa, jolloin voidaan puhua horisontaalisesta asiantuntijuudesta (Juhila 2006, 137–138). Salongin rouvat ovat kokemuksiin jakamalla tuoneet opiskelijoille näkökulmaa siitä, että väkivalta koskettaa kaikkia ikäryhmiä.

He niinku omana itsenään tulee opiskelijoiden eteen ja puhuvat siitä elämästään hyvinki avoimesti ja näistä tilanteista ja ihmettelevät ääneen niitä asioita ja antavat sille asialle kasvot tietyllä tavalla, että se ei oo vaan joku semmoinen anonyymi juttu. Niin se on mun mielestä se semmoinen tärkein ja se, et se on jokaisen ihmisen asia ja voi kohdata ketä tahansa. (terveydenhuollon lehtori)

Hirveetähän se on, mutta tota nää on niitä asioita mistä ei puhuta, niin tehään näkyväksi sillä puheella, niin se on musta ollu tosi tärkeetä. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Ja sit ainakin niinkun, et jos mä aattelen sitä niinku lähisuhdeväkivaltaa ilmiönä, kun se on ollu niin vaiettu ja salattu asia, niin toisaalta niinkun, et vielä jotenki jos jatkaa tätä ajattelua siitä, että sitä ovea ei voi enää sulkea. Niin toisaalta myös niin, että siitä ovesta tulee niinkun tuplaovi ja se asia niinkun laajenee ja saa sillä tavalla sit niinku lisää tilaa ja ymmärrystä. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Salongissa koettu kohtaaminen kokemusasiantuntijoiden kanssa herätti haastateltavissani puhetta, joka teoreettisen viitekehysten näkökulmasta näyttäytyy kriittisenä reflektiona ja uudelleen rakentamisen prosessina niin työntekijöiden ammatilliseen tietoon kuin työkäytäntöihin ja toimintakulttuureihin liittyen (ks. Fook 2002). Kokemusasiantuntijoiden käyttöä kehittämistyössä pidetään uutena asiana ja sen sanoitetaan olevan ”ihan lapsen kengissä ainakin täällä meidän leveysasteilla. Että siinä on paljon petraamisen varaa.” (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Kysyessäni syitä siihen, minkä vuoksi kokemusasiantuntijoiden tietoa ei ole otettu huomioon, haastateltavani kuvaa näkemystään seuraavasti:

No varmaan se on tämä meidän viranomaislähtöinen toimintakulttuuri, joka on ollu sieltä tsaarin ajoista lähtien, että viranomainen tietää kuitenkin paremmin nämä asiat. Että ei ole juuri nähty sitä, että sieltä tulee sitä toisenlaista tietoa, tulee sitä kokemustietoa ja voi olla ihmisillä tosi hyviä, tämmösiä rakentavia kehittämisajatuksia sitten sen oman kokemuksen pohjalta, että mikä oikeasti auttaisi. Eikä vain ajatella sieltä pöydän toiselta puolelta, että me tiedetään mikä sua auttaa. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Tulkitsen ”tsaarin ajoista lähtien jatkuneen viranomaislähtöisen toimintakulttuurin” työksi, jossa valta ja oikea tieto nähdään olevan ainoastaan työntekijän hallussa. Valtasuhde on lähtökohtaisesti epäsymmetrinen; valtaa käytetään asiakkaan yli ja näin asiakkaista tulee enem-

mänkin toiminnan kohteita kuin oman asiansa omistajia. Väkivaltaa kokeneen asiakkaan tilanteissa ymmärrän tämän traagiseksi ja asiakasta sortavaksi lähtökohdaksi, joka mahdollistaa väkivallan jatkumisen ja uusintaa sivuutetuksi ja kaltoin kohdelluksi tulemisen kokemusta.

Omaa viranomaisroolia refleктоitiin myös väkivaltaa kokeneen auttamisen näkökulmasta. Salongin rouvat ikäihmisinä, jotka olivat eläneet pitkään väkivaltaisessa parisuhteessa, herättivät uudelleen rakentamaan asiakaskohtaamista. Rouvien kohdalla viranomaisten oman roolin pohtiminen asiakkaan rinnalla kulkijana ja kunnioitus asiakkaan omia prosesseja kohtaan näyttäytyy haasteena.

Et ku mä nyt aattelen itseäni ihan puhtaasti viranomaisen roolissa, niin viranomaisten pitäis enemmäkki kunnioittaa asiakkaitten omia prosesseja ja sitä, että jos ei oo valmis lähtemään vaikka väkivaltaisesta suhteesta, niin se ei niinku vaikuta siihen viranomaisen ja asiakkaan suhteeseen. Ja sitten se, että et niinku miettii tarkkaan, että mikä se oma rooli on sitten siinä kuuntelijana ja myös niinku rinnalla kulkijanakin eikä niinku väkivaltaisesti yrittää semmosia muutoksia, mihin ihmiset ei oo valmiita. Ja se oli niinku se, mitä mä niinku silloin mietin, että et jotenki niinku ite älysin sen, et siinä tilanteessa ei tullu mieleen ruveta ihmettelemään, että no vielä oot – vielä ootte yhdessä, että miksi et oo lähteny tai mitä se onkaan. Et se oli niinku se semmonen asia, mitä mä muistan, et mitä mä mietin itse ja mitä mä niinku kuuntelin tätä ihmistä eikä mulla tullu niinku mieleenkään, että mun tehtäväni on ruveta yrittämään jotain semmosta mikä ei oo niinku mun tehtäväni. (kriminaalihoitolaitoksen esimies 1)

Haastateltavani pohdiskelussa valtaa asiakassuhteessa rakennetaan uudelleen. Työntekijä, joka yrittää saada omia päämääriään läpi, näyttäytyy väkivallan tekijänä asiakasta kohtaan. Taustalla näyttäytyy väkivaltaa kokeneen auttamiseen liittyvä oletus siitä, että väkivaltaa kokenut kokee tulleen autetuksi silloin, kun hänet saadaan välittömästi pois väkivaltaisesta suhteesta. Salongin rouvat eivät olleet valmiita tähän auttamisen tapaan, mutta silti kaipasivat tulla autetuksi. Haastateltavani ottaa auttamiseen kannan, jossa keskeisenä tulisi olla asiakkaiden omien prosessien kunnioittaminen, vaikka asiakkaan päätökset eivät olisikaan työntekijää ohjaavan professionaalisen tiedon tai instituutioiden työntekijälle asettamien toimintanormien mukaisia. Tämän yhtälön ymmärtäminen edellyttää väkivaltaa kokeneen autetuksi tulemiseen liittyvien oletusten purkamista ja asetelmaa, jossa auttava taho ei voi olla yksin tietäjän roolissa. Tällainen tilanne ei haasta ainoastaan työntekijän professionaalista tietoa, vaan myös hänen valta-asetelmaansa (Fook 2002, 37).

Et mä niinku jotenki todella toivoisin, et viranomaiset onpa ne sitten missä roolissa hyvänsä, kun he on tekemisissä tai kun me, mut että hekin ovat tekemisissä ihmisten kanssa, jotka on kokee-neet läheisiltään ja puolisoltaan väkivaltaa, et jotenki niinku. Et semmonen suunnaton tarve pyrkiä väkivaltaisesti muutokseen tai niinku neuvon semmosia asioita, mitkä ihmiset ihan tasan tarkkaan tietää itsekin. Niin et semmonen vimma niinku laantus ja tulis enemmän niinku semmosta aitoo kuuntelemista. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Väkivaltaa kokeneiden tiedolle annetaan viranomaisen tiedon rinnalla tasa-arvoinen tila, jossa oikeassa olemisen ja asioiden tietämisen sijaan viranomaista kohtaan asetetaan toive asettua aidosti kuuntelemaan. Väkivaltaa kokeneiden tiedolle annetaan aineistossa asiantuntijatiedon arvo, jossa viranomaisen ei tarvitse pyrkiä neuvomaan asioita ja tietämään paremmin, koska ihmisten katsotaan tietävän ne ihan hyvin itsekin. Tulkitsen tämän liittyvän Hokkasen (2014, 47) tulkintoihin auttamistyöstä, jossa asiakkaan valtaistuminen on keskeistä. Autetuksi tulemisen mahdollistumisessa on merkityksellistä, missä määrin avun piiriin hakeutuvan ihmisen käsitys omasta tilanteestaan ja tarpeistaan on yhteneväinen auttajan tulkinnan kanssa. Asiakkaan valtaistumiseen tähtäävässä työskentelyssä keskeisenä pidetään sitä, että ihminen tulee kuulluksi omista lähtökohdistaan ja tulkinnoistaan, ei tarjolla olevista palveluista päin. Tavoiteltu muutos ihmisen elämäntilanteessa edellyttää lähtökohdan, johon ihminen on itse valmis sitoutumaan. (Mt. 47–48.)

Väkivallan kokijoiden omien kokemusten ja tiedon arvostus nousee haastatteluissa esiin. Salongin rouvat hämmennystä herättäneinä ja uusia näkökulmia tuoneina kokemusasiantuntijoina nousevat aineistosta kokemusten kuuntelemiseen kutsujina. Heidän pitkä elämänkokemuksensa näyttäytyy haastattelemieni yhteiskunnallisten toimijoiden puheissa työntekijän roolia haastavana, jossa hyvien neuvojen antajan ja tilanteen muutosta hakevan viranomaisen roolille ei nähdä olevan tarvetta. Naisten tilanteiden kohtaamisissa olennaiseksi muodostuu heidän oman toimijuuden rajojen ja rajoitusten tunnistaminen, kuunteleminen ja kunnioittaminen (ks. Jäppinen 2013, 161).

5.2 Autetuksi tuleminen ja moniammatillinen yhteistyö

Kuten Laitisen (2004, 306) tutkimuksessa, myös omassa aineistossani haastateltavat tuottavat puhetta, jossa ”hyvinvointipalvelujärjestelmä ammattilaisineen näyttäytyvät uhrien elämän suunnan kannalta merkityksellisimpänä tekijänä”. Yhdelle haastateltavistani Salongin rouvien kohtaamisesta oli jäänyt vahvasti mieleen erään rouvan tarina, jossa yksi kohtaaminen viranomaisen kanssa oli ollut ovi avun hakemiseen. Työntekijä oli tunnistanut väkivallan merkit ja moniammatillisesta työyhteisöstä oli löytynyt työntekijä, jolta löytyi aikaa ja asiantuntemusta asian eteenpäin viemiseen. Kohtaaminen oli alku asiakasprosessin käynnistymiseen, jossa rouva tuli autetuksi; häntä oli kuultu ja konkreettisesti lähdetty auttamaan rinnalla kulkijana. Hänelle oli järjestetty aikaa ja vielä puhelimitse oli pidetty yhteyttä ja varmistettu, että apua on saatu. Haastateltavani kuvaa viranomaisen ja rouvan tapaamista välittävänä kohtaamisena, joka oli ollut ratkaiseva käänne avun hakemisen ja autetuksi tulemisen näkökulmasta. Väkivaltaa kokeneen auttaminen ei jäänyt haavojen paikkaamiseen, mikä on sairaalan ensisijainen tehtävä.

Se on semmonen joka on jääny mieleen ja mitä oon kertonu sitten, kun meille tulee opiskelijoita ja uusia työntekijöitä ja olen joskus kertonu ihan esimerkkinä, että miten voi olla yksi ainut kohtaaminen merkittävä, että vaikka sitä ei osaa sitä omaa työtä välttämättä pitää, niin että se tekis niin suurta käännettä ihmiselle, mutta siinä kohtaa se oli ollu sosiaalityöntekijä sairaalassa, joka oli sitten ollu se ovi tavallaan. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Rouvan kokemus avun saamisesta ja auttamisketjun toimimisesta synnytti puhetta, jossa väkivaltatyö merkityksellistyy työnä, jossa moniammatillisuuden sekä verkostojen merkitys korostuu. Väkivallan seuraukset johtavat ihmiset usein jossain vaiheessa palvelujen piiriin, jotka eivät ole väkivaltaerityiseen työhön liittyviä palveluja. Vuonna 2005 tehdyn naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kartoittaneen tutkimuksen mukaan noin kolmasosa joskus väkivaltaa kokeneista naisista on hakenut apua julkisista palveluista, joista tavallisimmin apua oli haettu poliisilta (12 %) ja terveyskeskuksesta tai lääkäriltä (11 %). Muita paikkoja, joista apua oli haettu, olivat lakiasiain- tai oikeusaputoimisto, perheneuvolat ja mielenterveystoimisto. (Kääriäinen 2006, 112–115.) Raija Lindqvistin (2009, 148) tutkimuksessa maaseudun sosiaalityöntekijät

olivat havainneet, että asiakkaat kokevat terveyskeskuksen ja terveydenhuollon sosiaalitoimistoa luontevammaksi paikaksi ottaa väkivalta puheeksi. Yhtenä selityksenä ajateltiin olevan leimautumisen pelon. Maaseudulla sosiaalitoimiston ajateltiin toisaalta olevan ainoa paikka, josta voi hakea apua ja neuvoa ja asiakkaat sitä tekevätkin. (Mt., 148–149.)

Naisten kohtaamiskokemusten taustaa auttamis- ja palvelujärjestelmässä määrittää usein väkivaltaongelman erityisluonne (Ojuri 2004, 157). Parisuhdeväkivallan uhrit ovat eri sektoreille jakaantuneelle palvelujärjestelmälle hankala ryhmä, joka kohdataan eri viranomaisessa, mutta joka ei kuulu kenenkään vastuulle. Vastuu auttamisesta näin ollen jakautuu palvelujärjestelmässämme kaikille ja ei kenellekään. (Mt.) Palvelujärjestelmä voi lähtökohtaisesti tehdä avun hakemisen ja avun saamisen mahdottomaksi (Laitinen 2004, 296). Hän kritisoikin palvelujärjestelmää harhaanjohtavaksi termiksi juuri sen vuoksi, että kyseessä on enemmänkin palvelujen kokoelma, josta puuttuu kokonaisvastuu. Laitisen tutkimuksessa palvelujärjestelmän monimutkaisuuden kokivat seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet väkivallan uhrit. Kokonaisvaltaisen kohtaamisen sijasta he kohtasivat ”samuutta palvovan palvelujärjestelmän, joka on yrittänyt integroida heitä yhteiskuntaan mitä erilaisemmilla tavoilla ja paikata heidän vajaitaan, jotta he tulisivat muiden kaltaisiksi” (Laitinen 2004, 296).

Erityisesti yleisiä palveluja tarjoavissa organisaatioissa lähisuhdeväkivallan tunnistaminen jää usein työntekijän oman osaamisen ja työyhteisön toimintamallien varaan (Nietola 2011, 205). Mikäli lähisuhdeväkivaltaan puuttumista eivät organisaatiossa säätele lain määrittämät raamit, puuttuminen jää työntekijöiden henkilökohtaisten työskentelytapojen, arvojen ja osaamisen varaan. Tutkimusten mukaan väkivaltaa kokeneet kohtaavat palvelujärjestelmässä hyväntahtoista välinpitämättömyyttä (Nyqvist 2001, 164, 170) ja näennäistä kohtaamista (Ojuri 2004, 158; ks. myös Husso 2003; Laitinen 2004). Työntekijän toiminta on kohtaamisissa asiallista, mutta asiakkaan tilanteeseen sitoutumista vältellään. Asiakastilanteissa työntekijä pyrkii välttämään ongelmasta puhumista ja haluaa päästä mahdollisimman nopeasti eteenpäin. Asia voidaan nimetä kuuluvaksi jollekin toiselle työntekijälle tai todetaan, että asialle ei voida tässä tilanteessa tehdä mitään. (Nyqvist 2001; Ojuri 2004.) Uhrien kohtaamattomuuden kokemukset liittyvät myös osittain siihen, että työntekijällä ei ole osaamista tai riittävästi tietoa koh-

dattavasta ilmiöstä (Laitinen 2004, 296). Ikäihmisiin kohdistuvan väkivallan näkymättömyyden nähdään johtuvan myös instituutioihin rakentuneesta ikäsyrynnästä, joka sokeuttaa näkemään ongelmaa ja sen vakavuutta. Tietämättömyyteen liittyy myös haluttomuus tietää tai uskoa ikääntyneitä. (Phillips 2000, 191.)

Parisuhdeväkivallan tunnistamiseen auttamisjärjestelmissä ja viranomaisten työssä liittyy myös turvallisuuteen liittyvien tekijöiden huomioimiseen kytkeytyviä ongelmia. Väkivaltaa ei nähdä niin vaarallisena kuin se todellisuudessa on eikä työntekijöiden koulutus välttämättä anna työntekijöille tarpeeksi valmiuksia tunnistaa ja toimia parisuhdeväkivaltaa kohdattaessa. Kontrollointia ja suoraa puuttumista pidetään eettisesti arveluttavana. Parisuhdeväkivallan tunnistaminen on erilaista kuin esimerkiksi psyykkisen sairauden. Usein käy niin, että ongelmaa ei tunnisteta tai se tunnistetaan vain hetkellisesti. Erityisiä haasteita väkivaltaan puuttumiseen liittyy silloin, kun asianosaiset eivät halua myöntää väkivaltaongelmaa. (Holma 2005.) Työntekijöiden kuvataan olevan voimattomia auttamaan, jos asiakkaat eivät halua apua (Tenkanen 2007, 190). Usein tällaisissa tilanteissa vedotaan itsemääräämisoikeuteen, jonka vuoksi asiat lakaistaan maton alle. Parisuhdeväkivaltilanteissa väkivaltaan puuttumista ei Holman (2005, 155) mukaan voida jättää itsemääräämisoikeuden varjolla muiden viranomaisten vastuulle, koska turvallisuuteen liittyvät riskit ovat niin suuret. Ikääntyneiden kohdalla henkinen ja fyysinen turvallisuus edellyttää riskitekijöiden selvittämistä ja niihin puuttumista (Tenkanen 2007, 190). Verkostotyössä ikääntyneitä, jotka ovat joutuneet väkivallan kohteeksi, ohjataan saamaan apua ja irrottautumaan suhteista ja verkostoista, joissa väkivaltaa koetaan. Kotihoidon ei nähdä olevan aina riittävä palvelumuoto, koska sen avulla ei poisteta väkivaltaongelmaa eikä ikääntyneen turvattomuutta. (Mt.)

Väkivallan tunnistaminen, puheeksi ottaminen ja avun piiriin ohjaaminen määrittäyty aineistoni perusteella laaja-alaisesti eri palvelujen piiriin kuuluvien viranomaisten tehtäväksi. Väkivaltaa kokeneen ihmisen kohtaaminen eri tahoilla merkityksellistyy tilanteeksi, jossa avun saaminen edellyttää moniammatillisen verkostotyön työn tekemistä. Haastateltavieni mukaan verkostonäkökulma työssä on enemmän läsnä kuin aikaisemmin.

Se on mun mielestä lisääntynyt jo ihan organisaation tasolla, tää verkostotyö ja yhteistyö lastensuojelun ja niin. No lastensuojelun ja kuntien kanssa, et niinku pystytään näkemään se, että on menetelmää, -. Että tämä puoli, tää verkostonäkökulma on lisääntyny. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Lähisuhdeväkivaltailmiön moniulotteisuudesta johtuen verkostotyötä pidetään ongelmaan puuttumisessa tehokkaimpana lähestymistapana, jossa on kuitenkin myös omat haasteensa. Se, että verkostot eivät puutu ongelmaan, antaa myös oikeutuksen sille, että väkivalta pidetään yksityisenä asiana. Verkostoissa tapahtuva asiantuntijayhteistyö edellyttää yhteisesti jaettuina periaatteita ja yhtenäistä asennetta väkivaltaan puuttumisessa. Yhteistyön toimivuudessa korostuvat yhteistyön kokeminen merkitykselliseksi sekä toisten asiantuntijuuksien kunnioittaminen. Jokainen taho tuo työskentelyyn oman näkökulmansa myös väkivallasta, sen syistä ja sen ratkaisuista. Yhteistyön on koettu olevan eduksi niin asiakkaille kuin verkostoillekin. Verkostojen hyödyntämisen kautta tiedonkulku helpottuu, syntyy uusia tapoja toimia eikä kaikki toimintavastuu jää yhden tahon tehtäväksi. (Nietola 2011, 37–38.)

Moniammatillinen toiminta helpottaa työn tekemistä ja samanaikaisesti se tekee yksittäisen työntekijän työn näkyväksi ja julkiseksi. Asiantuntijuuteen liitetään oikeassa olemisen ja tietämisen myyttinen vaatimus, jossa asiantuntijuudet voidaan asettaa myös hierarkkisiin suhteisiin toistensa kanssa. Tämä on yksi tekijä, joka hankaloittaa moniammatillista yhteistyötä. Onnistunut moniammatillinen työ muodostuu asiakkaan kanssa työskentelevien työntekijöiden tasavertaisen roolin tunnustamisesta sekä toisten ammattitaidon ja osaamisen kunnioittamisesta. (Pohjola 1999, 110–112.) Haastateltavani määrittelevät moniammatillisuuden paitsi työntekijän oman työkentän ja toimijuuden vahvistamisena, myös verkostotyön ja yhteistyön tekemisenä eri ammattiryhmien kesken. Salongin kohtaaminen näyttäytyy tätä näkökulmaa vahvistaneena kokemusten jakamisen paikkana.

Minusta se on nimenomaan moniammatillista työtä, että siinä tarvitaan sitä joka paikkaa haavat ja lääkitsee ja tarvitaan henkistä apua ja tarvitaan sosiaalityön apua. Että siinä tarvitaan siinä kohtaa nimenomaan sitä moniammatillisuutta ja täytyy olla sellainen joka tuntee tämän palvelujärjestelmän ja meillä pitää olla siihen se toimintamalli, että oon ihan vakaasti sitä mieltä, että se on siellä sisällä oltava. Ja paljon menee ohi ja läpi että niitä ei huomata siellä tänä päivänä. – Sosiaalityön rooli on sillä tavalla merkittävä, että voidaan lähteä sitä tilannetta selvittämään asiakkaan kanssa ja mahdollisesti lähipiirin kanssa ja miettimään että mitä muutosta tähän voidaan

lähteä tekemään tähän tilanteeseen. Mut tota. Tietysti hoitajan ja lääkäreiden rooli on ihan hirveen – merkittävä siinä, että niiden pitää tunnistaa ne ja ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Väkivaltaa kohdanneiden asiakkaiden kohdalla aineistostani nousee haastateltavieni puheessa esiin puhe sosiaalityöstä ammattiryhmänä, jonka tehtävänä löytää oma paikkansa ja toimijuutensa organisaatioissa, jossa he edustavat pientä ammattiryhmää. Tämä näkökulma tulee esiin myös Romakkaniemen ja Kilpeläisen (2013, 268) artikkelissa; sosiaalityöntekijät osoittautuivat terveydenhuollon kontekstissa ammattiryhmäksi, jonka piti itse huolehtia aktiivisuudestaan näkyvillä sekä saatavilla olemisessa. Mikäli sosiaalityön tarvetta ei tunnistettu eivätkä sosiaalityöntekijät olleet itse paikalla näkemässä sosiaalityön tarvetta, asiakkaat jäivät usein ilman apua. Väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kohdalla kysymys siitä, miten asiakkaiden tarpeet ja elämäntilanteet tulevat kohtaamisissa määritellyiksi, nähdään suoraan vaikuttavan siihen, millaista apua heille tarjotaan ja tulevatko asiakkaat ylipäättään kohdatuksi ylipäättään. Työntekijöiden oman toimijuuden määrittely on tästä näkökulmasta määrittämässä myös asiakkaan toimijuuden tilan syntymistä ja kuulluksi tulemisen mahdollisuuksia. Työntekijän oman tilan tunnistaminen moniammatillisessa ympäristössä mahdollistaa asiakkaan aidon kohtaamisen sekä asiakkaan toimijuuden tukemisen. (Romakkaniemi & Kilpeläinen 2013, 268–271.)

Romakkaniemen ja Kilpeläisen (2013, 271) artikkelissa asiakkaan toimijuuden tilat määrittyvät kontekstien määrittelemässä puitteissa, mutta kriittinen piste on asiakkuuden alkamisvaihe. Tasavertainen kohtaaminen luo perustaa asiakkaan toimijuudelle. Aineistoni perusteella puheeksi ottaminen näyttäytyy yhtenä kriittisenä pisteenä asiakkaan toimijuuden tilan luomisessa. Puheeksi ottamisen nähdään kuuluvan ammattilaisten osaamiseen ja sanoitetaan ammattilaisten tehtäväksi. (ks. myös Lindqvist 2009, 147.) Väkivallasta puhumista pidetään haasteellisena taitona. Mikäli asiakas hakeutui väkivaltaongelman takia avun piiriin, pidettiin väkivallasta puhumista helpompana ja luontevana. Organisaatioissa, jossa väkivaltailmiöön ei törmätty usein, koettiin, että puheeksi ottamisen rutiinia ei ollut päässyt muodostumaan. (Nietola 2011, 82.)

Nyqvist (2001,153–154) kirjoittaa, että asiantunteva neuvonta ja ohjaus on erittäin tärkeää siellä, missä parisuhdeväkivalta ensin kohdataan. Rakentava kohtaaminen auttamistilanteissa voi tuottaa eteenpäin menevän hoidollisen prosessin. Kokemus auttamatta jäämisestä puolestaan saa asiakkaan epätoivoiseksi ja on omiaan lisäämään syyllisyyden, häpeän ja toivottomuuden tunteita. (Mt.) Väkivallan kohtaamisessa eri ammattiryhmien oman toimijuuden merkitys korostuu. Väkivallan tunnistamiseen liittyvää silmien avautumista pidetään erityisen tärkeänä sellaisissa paikoissa, joihin asiakkaat joutuvat kuitenkin menemään.

Sairaala ja terveydenhuolto yleensäkin on on ihan merkittävässä asemassa sen suhteen. Ja sen tietää ihan tutkimuksista, että se väkivalta on yleensä jatkunut aika pitkään ennen kuin sitten terveydenhuoltoonkaan sen asian kanssa mennään. Et ei se oo suinkaan välttämättä ensimmäinen kerta. Ihmisethän yleensä, kun ne lähtee hakemaan terveydenhuollon palveluja, niin ne lähtee hakemaan apua itelleen. Ja se olis kauheeta, jos ei tämmöseen asiaan sitten apua sieltä sais. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Asiakkaiden hakeutumista palvelujen piiriin sanoitetaan avun hakemisena, johon on jokin syy. Väkivaltaa kokeneen asiakkaan avun tarve voi olla fyysisten vammojen paikkaamista, poliisiin tai ambulanssin soittamista, lastensuojelun tai sosiaalitoimen palvelujen hakemista. Perhe- tai lähisuhdeväkivalta on harvoin pääasiallinen syy, johon haetaan apua. Puutteellinen tieto ja sensitiivisyyden puute ikäihmisten kokemaan väkivaltaan liittyen johtaa usein siihen, että väkivallan merkkejä ei tunnisteta (Sormanti & Shibusawa 2008, 39). Tämän vuoksi ikäihmisiin kohdistuva väkivalta usein jää kommunikoimatta tai sitä ei käsitellä.

Kun naisiin kohdistuneen väkivallan tutkimuksessa selvitettiin sitä, kenen puolelta väkivalta oli otettu puheeksi apua haettaessa, näyttäytyivät auttajan roolissa olevat työntekijät passiivisina. Erityiseksi huomion kohteeksi tutkimuksessa nostetaan passiivisuus myös niiden palvelutahojen kohdalla, joissa väkivallan puheeksi ottamisen oletetaan olevan helppoa, esimerkiksi poliisi ja terveyskeskusten henkilökunta. Puheeksi ottaminen jää tutkimuksen mukaan edelleen asiakkaiden vastuulle ja osoittaa väkivallan ympärillä olevan puhumattomuuden kulttuurin; väkivallan katsotaan olevan siinä määrin yksityisasia, että siitä ei puhuta ellei asiakas ota sitä itse puheeksi. Toisaalta selitys voi olla se, että väkivalta jää muiden ongelmien varjoon. Avun saamisen suhteen eniten kritiikkiä annettiin siitä, että apua hakeneet eivät kokeneet saaneensa tietoa tuen ja avun saamisen mahdollisuuksista eikä heitä myöskään ollut ohjattu muiden ammattiauttajien luo. (Kääriäinen 2006, 112–117.)

Väkivallan olemukseen ja väkivallan kanssa elämiseen liittyvät häpeän, pelon ja syyllisyyden tunteet korottavat avun hakemisen kynnystä. Kynnyksen ylitettyään asiakkaan voimat voivat olla täysin lopussa, jonka vuoksi hän erityisesti odottaa tulevansa autetuksi taholla, josta hän lähtee hakemaan apua (Pohjola 2006, 54). Auttajan välinpitämättömyys kääntää hyväksi odotetun pahaksi. Tämä näkökulma odotuksiin autetuksi tulemisesta korostaa tulkintani mukaan puheeksi ottamisen merkityksellisyyttä. ”Jos ihminen kokee auttamistilanteessa jäävänsä näkymättömäksi ja tulevansa siinä merkityksessä ’hyvän hylkäämäksi’, hän helposti ’palaa pahan luo’ ” (Lindqvist 2006, 177). Se, että väkivaltaa ei tunnusteta tai oteta puheeksi mahdollistaa pahan kierteen jatkumisen. Mikäli viranomaisissa ja auttamistahoilla suljetaan silmät väkivallalta, mahdollistetaan myös väkivallan tekijälle väkivaltaisen käytöksen jatkaminen (Lindqvist 2009, 148).

VIOLAssa tehtävän työn merkitys paikallisena väkivaltaerityisen työn toimijana nousee toistuvasti aineistossa moniammatillista työtä mahdollistavana tekijänä. VIOLA on ollut myös mahdollistamassa eri toimijoiden työn kehittämisen. Eri toimijat kuvaavat oman työskentelynsä helpottuneen väkivaltaan liittyvissä asioissa, kun VIOLA aloitti toimintansa. VIOLAn työ kolmannen sektorin kansalaisjärjestötyönä mahdollistaa asiakkaan kohtaamisen Laitisen ja Nikupeterin (2013, 454) mukaan arvosidonnaisesti, moraalisesti ja eettisesti. Työntekijöiden rooli määritetään heidän mukaansa verkostojen solmukohtiin suhteiden luojina ja niiden ylläpitäjinä. Kun kuvittelimme haastateltavani kanssa asiakkaiden ohjaamista oikeiden palvelujen piiriin tilanteessa, jossa VIOLAA ei olisi, yksi haastateltavistani pohti: *”Jaa mihinkähän täällä sitten ohjataan, että olisko täällä lämmintä kättäkään antaa” (rikostutkija)*. VIOLAssa avun kuvataan olevan saatavilla ja asiakkaiden pääsevän avun piiriin nopeasti.

VIOLA on niinkun mahdollistanu tässä niinku ehkä isommilla harppauksilla eteenpäin menemisen ja sen niinku, et ku me tiedetään et jossain muualla on asiantuntijoita, et ne on helppo ottaa puheeksi, ku voi ajatella että joku muu voi jatkaa sitä työskentelyä. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Se niinku huomattavasti niin kuin sillälaila auttoi siinä, että oli sitten tämmönen erityisasiantunteva paikka mihin voidaan ohjata. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Moniammatillisuus ja yhteistyö eri viranomaisten kanssa näyttäytyy aineistossani viranomais-ten omaan ammatillisuuteen ja työn hyvin tekemiseen liittyvänä tekijänä. Oman osaamisen rajat ja resurssien rajallisuus tunnustetaan ja tunnustetaan. Ammattitaitona voidaan pitää myös sitä, että työntekijä tunnistaa tilanteen, jossa ei pysty ratkaisemaan asiaa, mutta osaa kuitenkin ohjata ihmisen paikkaan jossa hän voi saada apua (Laitinen 2004, 297). Aineistossani toimivat verkostot, moniammatillinen yhteistyö ja erityisosaamisen saatavilla olo mahdollistavat työn tekemisen hyvin niissäkin tilanteissa, joissa oman osaamisen rajat tulevat vastaan. Moniammatillisuus on asiakkaiden oikean avun piiriin ohjaamisen lisäksi asioista keskustelua, ajatusten vaihtoa ja työtehtävien jakamista toisen viranomaisen kanssa tilanteessa, jossa toisenlaista osaamista ja tietotaitoa kaivataan oman osaamisen rinnalle. VIOLA on mahdollistamassa ja helpottamassa väkivallan puheeksi ottamista. Puheeksi ottaminen sanallistetaan turhauttavaksi ja kiusalliseksi, jos ei ole paikkaa minne ohjata.

Ne meidän omat resurssit ja oma osaaminen ei tietenkään riitä kaikkeen. Ja tietenki haluaa sillai olla työssään kunnianhimoinen, että silloin jos näkee, et jossain nyt sitten, et joku on syyllistyny lähisuhdeväkivaltaan ja sitä otetaan puheeksi, niin on aika kiusallista ja turhauttavaa sit se, et okei nyt me tiedetään, että tämmönen on ja sit niinku nostetaan kädet pystyyn. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Keskinäisen luottamuksen, välittämisen ja kunnioittamisen läsnäolo mahdollistavat, sen, että auttaja voi asettua apua hakevan puolelle (Laitinen 2004, 306). Aineistoni mukaan ei pelkää asiakkaiden luottamus työntekijöihin tai toisinpäin, vaan myös eri viranomaisissa työskentelevien yhteiskunnallisten toimijoiden luottamus toisiinsa ovat jopa edellytyksenä uusien työtapojen kehittämisessä ja verkostoissa tehtävässä moniammatillisessa työssä. Laitista (mt.) mukaillen aineistoni osoittaa, että luottamus, välittäminen ja kunnioitus mahdollistavat myös viranomaisten asettumisen toistensa puolelle saman asian taakse ja eteenpäin viemiseksi. Luottamus toiseen viranomaiseen ja kunnioitus hänen työtään kohtaan mahdollistaa uudenslaisiin juttuihin lähtemisen, kuten Salonki on osoittanut.

Mä oon tietysti Hannaan (nimi muutettu – EB) luottanu niinku aina ja aina yrittäny niinku, että jos hän pyytää jotain niin ilman muuta aina lähden niinkun kyllä mukaan, että Hanna (nimi muutettu –EB) ei yleensä turhan takia soittele, että asian päälle se soittelee. Ja minusta on aina kiva lähteä oman työhuoneen ulkopuolelle tekemään yhteistyötä muitten kanssa.

5.3 Vertaistuki kokemustietoa vahvistamassa ja välittämässä

Sitte tietenkin semmosena myönteisenä asiana oli se, minkä ne kaikki kuvasivat, että sitte kun he vihdoinkin kuka mitään kautta oli löytäneet sinut tänne VIOLAan, niin sitte oli tullu semmonen, että phh - vihdoinkin voi puhua. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Henkilökohtaiseksi tulemiseen liittyvä puhe Salongista ja omaan ammatillisuuteen vaikuttanut kohtaaminen rouvien kanssa rakentuu aineistostani vertaistukeen ja avun saamiseen liittyvän merkitykselliseksi tekevän puheen kautta. Rouvien avun saamiseen liittyä autetuksi tulemisen kokemuksen välittyminen Salonkiin kutsutuille. Autetuksi tulemisessa oleellisina tekijöinä haastateltavat tulkitsevat olleen rouvien kohdalla välittävän kohtaamisen sekä ohjautumisen VIOLAn toimintaan. Pysähtymisen ja paikalleen jäämisen tarinoihin on tullut avun saamisen myötä rajojen uudelleen määrittävän tarinan elementit (ks. Notko 2011, 181; Ojuri 2004, 144–145). Salonkiin kutsuttujen toimijoiden puhe avun saamisesta ja vertaisryhmän toiminnasta merkityksellistyy sarjana onnistuneita ja rikkaita kohtaamisia, joissa keskinäinen kunnioitus ja arvonnanto ovat synnyttäneet merkittävän prosessin.

Että oli niinkun siitä yhdestä tapaamisesta niin paljon saanut sitten voimaa itselleen ja puhtia, että hän lähti sitten VIOLAan ja oliko siinä sovittukin se aika yhdessä VIOLAan että hänen oli niinku helppo siitä sitten tänne tulla. Että se oli niinku ratkaiseva käänne hänen elämässään. (sairaalan sosiaalityöntekijä)

Väkivallan kokemuksista puhumista voidaan kutsua yhteyden löytämisen rituaaliksi (Husso 2003, 311). Merkittävimmät ymmärretyksi tulemisen kokemukset ja tunnustetuksi tulemisen tunteet ovat liittyneet ryhmiin, joissa väkivaltaa kokeneet naiset ovat kokoontuneet puhumaan ja kuuntelemaan. Nämä ryhmät ovat olleet naisille myös merkittävimpiä tekijöitä avun

saamisen sekä väkivallan kanssa selviytymisen kokemuksissa. Vääristävien roolien ja identiteettien muuttamisen ehtona ovat sosiaaliset suhteet, joissa mahdollistuu omaksuttujen mallien ja minäkuvan tutkiminen ja niiden ymmärtäminen uudella tavalla (Hyväri 2005, 222). Haastateltavieni kuvaama Salongin rouvien ryhmäprosessi tulee lähelle Susanna Hyväriin (2001) tutkimuksen sankaritarinoita, jossa ihmisten yksityiset kokemukset alkoivat saada yhteisöllisiä ja poliittisia ulottuvuuksia.

Salongin rouvat olivat auttamisjärjestelmissä kokeneet jääneensä vaille tukea ja ymmärrystä. Viranomaisten ja eri auttajatahojen on ollut heidän kokemuksessaan vaikea hyväksyä väkivaltaiseen suhteeseen jäämistä, vaikka keinoja irrottautua suhteesta olisikin ollut tarjolla. (Meh-tola 2013, 39–40.) Väkivaltaiseen parisuhteeseen jäävät joutuvat kokemaan kaksinkertaista häpeää, koska eivät ole lähteneet parisuhteesta (Lindqvist 2009, 123). Salongin rouvien autetuksi tulemisessa oleellisena tekijänä haastateltavieni puheessa välittyä eteneminen heidän lähtökohdistaan. Iäkäiden rouvien lähtökohdista toteutunut vertaisryhmä ja Salonki merkityksellistyy tilaksi, jossa tosiasioiden hyväksyminen ja niiden käsittely on otettu uuden ja myönteisen identiteettityön lähtökohdaksi. Väkivallan tuottamasta häpeästä ja salaamisen tarpeesta on pystytty irtaantumaa, joka merkitsee Hyväriin (2005, 223) mukaan sitä, että itseä leimannut ja alistanut rooli ei ole enää niin hallitseva. Alistumisen tilalle tulee hyväksyntä, jossa aikaisempaa elämää ei kielletä, vaan se nähdään osana omaa itseä ja omaa elämäntarinaa. Omaa roolia katsellaan ja tutkitaan etäännytetystä ja kokonaisvaltaisesta näkökulmasta. (Mt.)

Se on nimenomaan tämmönen vanhojen rouvien Salonki. Sen takia, että et jotenki sitte mä muistelen, et se ideana oli vähän se, että tota, et ei kaikki oo niinku sillai, et he lähtee siitä, koska se on sitte – se voi olla aika paineinen kohta mennä semmoseen ryhmään tai olla semmosessa ryhmässä, missä toiset on lähteny ja ite ei ole. Koska jos sitä ite ajattelee, että mä en tästä koskaan lähde, että mä tän siedän niinku tai kestän loppuun tai tää menee tälle loppuun tää mun elämä, niin se voi olla sitten aika ristiriitanen. Ja ikäerotkin on kyllä yks varmasti joka vaikuttaa ajatteluun. (terveydenhuollon lehtori)

Erilaisten vertaisryhmien merkitys ja se, että vertaisuuden kokemus syntyy yhteisestä kokemuksesta ja samankaltaisista valinnoista, nähdään olleen merkityksellistä rouvien kohdalla. Hokkanen (2003, 87–89) kirjoittaa erilaisuudelle, samuudelle ja vertaisuudelle perustuvasta vapaaehtoistoiminnasta. Tulkitsen samuuden ja vertaisuuden tekijöiksi, jotka olivat Salongin

rouvien ryhmätoiminnassa merkityksellisiä. Ilman näitä rouvien ryhmätoiminta olisi voinut olla toisenlaista myös prosessin jatkuvuuden ja lopputulemien kannalta. Tulkitsen väkivaltaiseen suhteeseen jäämistä rouvien väkivaltaista suhdetta kuvaavana tekijänä ja samuutta tuottavana kokemuksena. Samuudella kuvataan toiminnan pohjavirettä, jonka keskeisenä tavoitteena ei ole muutokseen pyrkiminen tai paremman tavoittelu. Vertaisuus rakentuu jaetulle kokemukselle toiseudesta. Vertaisuus rakentuu myös selviytymiskokemusten jakamiselle, jotka yhdessä toimivat toiminnan jatkuvuuden käyttövoimana. (Hokkanen 2003, 87–89.)

Salongin rouvien saama vertaistuki merkityksellistyy puhumista ja kokemusten jakamista helpottavana, hyväksyvänä tilana. Rouville on järjestetty apua ja ryhmä, jossa asioista voi puhua. Ryhmässä omaa väkivallan kanssa elettyä elämää eri sävyineen on ollut mahdollista työstää ja tämän kautta uusia merkityksiä omalle tarinalleen. Vertaistuen avulla omien valintojen kanssa on voinut elää eikä niitä ole asetettu ryhmässä kyseenalaiseksi. Yhteisessä tilassa, jossa oma rooli- ja identiteettityö mahdollistuu, tapahtuu myös kokemusten politisoitumista (Hyväri 2005, 222). Identiteetin muutos politisoi omaa kokemusta ja elämänhistoriaa, jota ei voi muuttaa, mutta jonka merkitykset voidaan tulkita uudelleen.

He oli niinku semmosessa vaiheessa omassa elämässään, et he kykeni erottamaan sen teon ja sen ihmisen kenen kanssa he oli halunnu jakaa elämänsä ja sit he oli saanu voimia elää niinku näitten asioitten kanssa. Et siinä ei ollu semmonen, et mulle ei tuu ku mä aattelen näitä rouvia, niin mulle ei tuu pelkästään semmonen olo, et niinku miten perinteisesti uhri-sana mielletään, et olis kyse uhreista, vaan oli vähän semmosista voittajistakin kyse. (kriminaalihuollon esimies 1)

Kun alisteisessa asemassa olevat alkavat toimia yhdessä, heidän oma henkilökohtainen sekä yhteisöllinen toimintakykynsä voi kasvaa (ks. Hyväri 2001). Tätä voidaan tulkita poliittisen tietoisuuden kasvamiseksi; yksityinen kokemus luo perustan yhteisölliselle ja julkiselle merkitysulottuvuudelle (Hyväri 2001, 58). Elämäkokemusten työstäminen vertaisryhmässä on luomassa kokemusten todellisuutta, joka ulottuu menneisyyteen, tulevaan ja nykypäivään. (Mt. 2005, 224.) Vertaistuen löytyminen ja Salonki merkityksellistyvät aineistossa uutena alkuna kokemusasiantuntijoiden elämässä. Uusi alkua on merkinnyt myöhemmässä vaiheessa kokemusten politisoitumista. Hyvärin (2005, 222) ajatuksiin tukeutuen tulkitsen aineistoni pohjalta

iäkkäiden naisten vertaistukiryhmän olleen itsessään poliittinen, koska ryhmän jäsenet määrittivät itse keskustelunaiheet ja vuorovaikutuksen tavat. Lähtökohtana oli ryhmän jäsenten kokemuksellisten äänten kuuleminen, josta myöhemmin syntyi Salongin toimintamalli.

He oli kaikki vähän iäkkäämpiä rouvia niin tota kuulla heitä, että mitenkä he ol voimaantunu siitä vertaistuesta, että ihan miten mahtava. Et heillä oli alkanu ihan niinku uus elämä siitä tosiaanki, että he ol saaneet ihan uutta sisältöäkin elämäänsä, että ku he on käyneet kouluttamassa ja näissä Salongeissa olleet ja oli tämä heidän traumansa käännetty vahvuudeksi, että he pystyivät siitä ammentamaan ja tota selviämään. Et se niinku jotenki teki vaikutuksen, että vautsi, näin parhaimmillaan vertaistuki toimii, et he lähti niinku siitä auttamaan toisia ja tukemaan, kouluttamaan ammatti-ihmisiä. Että se oli varmaan heille ihan uskomattoman hyvä kokemus.

Rouvien ryhmässä tapahtunut myönteinen identiteetityö on välittynyt Salongin toimijoille. Vertaistuki sanallistetaan aineistossani Salongin rouvia voimaannuttaneena kokemuksena. Kokemusasiatuntijoiden omat prosessit väkivaltakokemusten työstämisessä ovat Salongin myötä välittyneet Salongissa vierailleille. Voimaannuttamisen synnyttämistä kuvaa empowerment-käsite. Bob Mullaly (2007, 298–299) määrittelee empowermentin prosessiksi, jossa alisteisessa asemassa elävät vähentävät vieraantuneisuutta ja vallattomuuden tunnettaan sekä saavuttavat suuremman hallinnan suhteessa ympäristöönsä. Empowermentin prosessi ja päämäärä ovat yhteen kietoutuneita (Hokkanen 2010, 319). Sosiaalityön määritelmässä empowermentin osatekijöitä ovat monitasoisuus sekä eri tasojen väliset suhteet muutokseen pyrittäessä. (Mt.) Vertaistuen löytyminen avun saamisen prosessissa nimetään olleen voimaantumisen alkutekijä.

Muutaman haastateltavani kohdalla Salonki oli toteutettu taidekäsityön ja siihen liittyvän ryhmäprosessin merkeissä. Granfeltin (2011, 223) mukaan ihmiset, jotka ovat elämänsä aikana monin tavoin tulleet haavoitetuiksi, tarvitsevat monenlaisia tapoja tulla kuulluksi ja nähdyksi, jotta he pääsevät kosketuksiin myös tunteidensa kanssa. Taide on yksi keino tehdä ”symbolista etäisyyttä”, joka antaa tilaa käsitellä vaikeita asioita epäsuoralla tavalla (mt.). Taidekäsityön yhdessä suunnittelu ja toteuttaminen oli Salonkiin tällä tavoin osallistuneille merkityksellistä. Taideteoksen sanoitettiin olleen yksi kanava Salongin rouville viestittää omaa väkivallan kokijan näkökulmaa. Työssä käytetyt värit ja niiden sisältämä symboliikka viestittivät haastateltavalleni väkivallan kokemusta ja väkivallasta selviytymistä.

Hyväri (2001, 159) kuvaa tutkimuksensa muutostarinoiden sisältävän kertomuksia siitä, ”kuinka vaiennetut alkavat saada näkemyksiään, vahvuuksiaan ja identiteettiään esille”. Yhdistävänä tekijänä näissä tarinoissa on hiljaisuuden ja salaisuuden verhon murtaminen tarinoiden päähenkilöiden itsensä toimesta: he kertovat itsestään sellaista, millä on muutosta tuottava vaikutus heidän vuorovaikutussuhteisiinsa sekä yhteisölliseen merkitykseen. Hiljaisuudesta murtautuminen on myös oman äänen takaisin saamista tavalla, joka kuvaa sitä tilannetta, jossa ääni on menetetty. Merkityksellistä on se, että äänet saadaan kuuluviin paikoissa, joissa se ei ole ennen kuulunut. (Mt., 159–162.) Salongin rouvat omien tarinoidensa kertojina käsitöiden ja muiden taitojensa avulla alkoivat viestiä kokemuksista ja toiveista, joille he eivät ole aikaisemmin kokeneet olevan tilaa.

He kauheen luottavaisesti juttelivat keskenään, mutta myös mun kanssa. (– –) Ja musta se oli jotenki niinku kauheen vaikuttavaa ja semmonen hyvin niinku semmonen upeekin kokemus se, että et miten he niinku nää rouvat jotenki niinku luotti minuun, et he kerto sitä omaa elämäntarinaansa jo siinä ja niinku sitä omaa myös sitä niinku prosessia mitä se ryhmä oli tuonu, niinku hyvin avoimesti ja nopeesti. Et se oli tietysti niinku pikkasen yllätyksellistäkin, kun omassa työssä on tottunu siihen, että menee hirveen kauan ennenku asiakkaat oikeestaan luottaa tai suostuu. Se oli silleen niinku erilainen se tilanne. Mut jotenki mä ymmärrän, että se ryhmä oli vahvistanu heitä hyvin paljon, et he oli niinku sillälaillla valmiita jos niin voi sanoo. - se ryhmäytyminen oli niin hienoo ja se semmonen keskinäinen kunnioitus ja sitten se jotenki se hirveen äkkiä tullu luottamus myös meihin - Se oli niinku jännä, että se oma rooli oli – et vaikka se oli niinku kaikkien tiedossa, että mikä on se minun viranomaisen rooli niin mä en ollu pätkääkään näitten ihmisten kohtaamisissa siinä roolissa. Vaan et mä olin sitte niinku yks siinä verkostossa missä he tota koki olonsa turvalliseks. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Salongissa on koettu luottamusta ja keskinäistä kunnioitusta, jonka syntymisessä Salongin rouvien keskinäinen prosessi nähdään merkityksellisenä. Myös Hyvärin (2001, 175) tutkimukseen osallistuvien kuvauksissa yhtenä juonteena kuvataan ryhmän prosessia, joka näyttäytyy merkityksellisenä tekijänä myönteisen ilmapiirin syntymisessä. Kielteisten kokemusten työstäminen mahdollisti tilan, jossa pyrittiin ymmärtämään myös ammattilaisten näkökulmaa ja heidän roolejaan.

Ovat omalta osaltaan varmasti vaikuttaneet myös ihan meidän kaupungin päättäjien mielipiteisiin, että kun niinku heidän tämä ryhmäprosessinsa – onhan se monella tasolla menny sitten ihmisten tietoisuuteen kansanedustajia myöten, niin kyllähän sillä on tosi iso yhteiskunnallinen merkitys. Että kyllä mä niinkun näen sen monella tasolla ja monella lailla. Ja sit tietysti kun tuota, et mä jotenki aattelin sen silleen, että kun jo se mukanaolo on merkityksellistä. (...) Et se voi

lähtee niinku aika pienistä asioista, mut sit sille voi tulla ja tulee hyvin iso yhteiskunnallinen merkitys.. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Ajatellen Miina-projektin taustalla ollutta sosiokulttuurisen innostamisen ajattelua, tulkitsen aineistossani näkyvän Salongin rouvien henkilökohtaisten prosessien, joissa kaipuu yhteisöllisyyteen ja dialogiin on saavuttanut yhden päätepisteensä vertaisryhmässä ja Salongissa. Rouvien omien voimavarojen löytyminen, luovuuden käyttö ja kriittisen tietoisuuden kasvaminen näyttäytyy heidän omien elämän horisonttinsa uudelleen merkityksellistämisenä, jonka seurauksena on tullut halu jakaa omia kokemuksia eteenpäin sekä samaan aikaan pyrkimys ymmärtää muiden tapoja nähdä maailmaa. Freire (2005, 96–96) kirjoittaa inhimillisestä olemassaolosta, joka ei voi olla vaitonaista eikä sitä voida ylläpitää valheellisilla sanoilla. Hänen mukaansa ihminen on olemassa nimeämällä maailmaa ja sitä kautta hän pystyy myös muuttamaan sitä. Aidoilla sanoilla nimetty maailma näyttäytyy nimeäjilleen uusista näkökulmista ja uusina ongelmina, joka vaativat uudelleen nimeämistä. Ihminen ei kasva ainoastaan yksin ja hiljaisuudessa, vaan kielen kautta, työn sekä toiminnan reflektiossa ja vuorovaikutuksessa. Dialogi on tästä näkökulmasta katsoen yhteys ihmisten välillä, jossa maailmaa voidaan nimetä. Nimeämisen kautta ihminen saavuttaa uudella tavalla omaa merkitystään ihmisenä. (Mt.) Tämän seurauksena muodostuu tasavertainen suhde, jonka seuraus on keskinäinen luottamus.

Se oli niinku, se ei ollu mitään tämmöstä, että otsa rypyssä tai niinku semmosta. Et päällimmäisenä oli semmonen toivo ja usko niinku hyviin asioihin ja usko semmoseen oman selviytymiseen ja usko siihen, että voi niinku jakaa sitä omaa kokemusta myös muille. Että. Antaessaan saa. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 1)

Haastateltavani sanoittaa Salongissa olleen läsnä toivoa ja uskoa selviytymiseen. Freire (2005, 100–101) kirjoittaa toivosta, joka kasvaa ihmisen vaillinnaisuudesta; maailmaan suhtaudutaan uutta etsien yhdessä toisten kanssa. Toivo ei ole käsien ristimistä, vaan se on ihmisen elämän taisteluja siivittävä elementti. Jos kohtaamisessa ihmiset eivät edes usko saavuttavansa mitään, ”on heidän kohtaamisensa tyhjää, merkityksetöntä, byrokraattista ja väsyttävää” (mt.). Granfeltin (2011, 223) mukaan toivon tunteiden myötä traumatisoituneen ihmisen eheytyminen vahvistuu ja pääsee aluilleen. Toivon ja uskon värittämästä näköalasta syntyneen Salongin

vaikutuksia kuvataan merkittävinä ja monella tasolla vaikuttaneina. Rouvien huumori ja myönteiset tunteet välittyivät hyvän eteenpäin viemisenä, joka kertaantuu monella lailla. Heidän prosessinsa on ollut ”uhriutumiselle käänteinen” (Hurtig 2013, 142).

Salongissa rouvien puheet miehistään ovat olleet muistuttamassa myös väkivallan tekijöiden auttamisen tärkeydestä. Väkivaltaisesta käytöksestä katsotaan olevan mahdollista oppia pois ja tähän työhön ”*satsaamista*” pidetään tärkeänä. Työntekijän oman henkilökohtaisen ammatillisuuden näkökulmasta Salongin rouvien kokemustieto on ollut myös tuomassa näkökulmaa, joka uskoo väkivallan tekijän käyttäytymisen muuttumiseen ja pitää sitä mahdollisena.

Onhan se työntekijänkin näkökulmasta, että jos mä aattelen sitä ketjua, että me yritetään muuttaa näitten ihmisten käyttäytymistä, vaikuttaa siihen ja sit siellä on se toinen osapuoli, joka sitä myös odottaa jollain tapaa ja uskoo siihen, niin silloinhan meillä on niinku yhteinen tavote. Ja sit jos niinku se kokemus on ja se ymmärrys siitä, et jotakin muutosta voi tapahtua, niin sehän tietenki kannustaa tätä työtä tekemään. (kriminaalihuoltolaitoksen esimies 2)

Vertaistuen löytyminen merkityksellistyy haastateltavieni puheessa monen tasoisena: se on ollut heidän mukaansa kokemusasiantuntijoille väylä purkaa ja jakaa omia kokemuksiaan, toisaalta vertaistuen nähdään olleen voimaannuttava tekijä, jonka avulla väkivaltakokemukset on käännetty voimavaraksi. Vertaistuki nimettiin myös yhtenä selityksenä siihen, että kokemusasiantuntijat ovat päässeet siihen vaiheeseen kokemustensa työstämisessä, että he voivat lähteä jakamaan kokemuksiaan myös muille. Salongista vierailijoille välittyneellä toivolla ja rohkeudella on ollut heitä henkilökohtaisella tasolla puhutteleva merkitys, joka on tuottanut hyvää ja jota on jatkettu eteenpäin. Rouvien rohkeus on tarttunut Salonkiin kutsuttuihin ja säilynyt esimerkiksi toiveena saada samanlaista rohkeutta olla ”*itselleen tärkeiden asioiden takana entistä enemmän*”.

Ja kyllä se ihan vakavasti sanottuna, -, mua sykähdytti erityisesti ne mummot siinä, että justiinsa se, että koko helvetin elämä meni pilalle sen ukon kanssa, että kyllä mä siinä mielessä oon - rohkassu kaikkia - siihen, että kyllä sen oman elämänsäkin suunnan voi muuttaa vielä vaikka viime metreillä. Että ei sitä tarvi oottaa siihen asti, että se paistinpannu losahtaa viimisen kerran päähän – että se on niinku mahdollista, - kuitenkin haluaisin rohkaista, että et kärsimykselläkin on joku raja. (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)

Erään rouvan väkivaltakokemukset päättyivät hänen puolisonsa kuolemaan. Kahden viikon suruajan vietettyään rouva rohkaisi muita ryhmäläisiä todeten, että *”kyllä tytöt, vielä on kesää jäljellä”*. Haastattelemani Salonkivieraan mukaan *”sitä on kyllä riittänyt; pari vuotta on jo ollu yhtä kesää”*.

6 Lopuksi

Tutkielmani tehtävä on ollut rakentaa ymmärrystä kokemusasiantuntijan ja yhteiskunnallisen toimijan kohtaamisen merkityksistä. Tutkielmani konteksti on väkivaltaerityisen työn toimintaympäristö Mikkelin VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry:ssä. Tutkielmani tarkentui Miina-hankkeen (2008–2012) aikana kehitettyyn Salonki-malliin, jota ovat kokemusasiantuntijoina olleet luomassa yli 70-vuotiaat väkivaltaisessa avioliitossa eläneet naiset. Olen analysoinut haastatteluaineistoni pohjalta yhteiskunnallisten toimijoiden ja kokemusasiantuntijoiden Salonki-tapaamisesta syntyneitä merkityksiä. Kysyin, mikä merkitys väkivaltaa kokeneen naisen kohtaamisella on ollut yhteiskunnallisille toimijoille sekä millaisia merkityksiä yhteiskunnalliset toimijat antavat kokemusasiantuntijoiden tiedolle.

Salonki-tapaamisiin liittyvät kokemukset rakentuvat aineistoni perusteella kohtaamisesta prosessiksi. Prosessin vaiheissa on nähtävissä valtaistumisen, valtaistamisen sekä sosiaalisen asianajon elementtejä (ks. Hokkanen 2014). Salonki näyttäytyy sekä yhteiskunnallisten toimijoiden että kokemusasiantuntijoiden henkilökohtaisen toimijuuden muotojen muuntumisena ja vahvistumisena. Valtaistuminen ja sosiaalisen asianajo on saanut aikaan merkittäviä rakenteellisen tason muutoksia ja liikehdintöjä. Muutokset ovat alkaneet sen tiedostamisesta, että rakenteelliset ja instituutioihin kytkeytyvät tekijät ovat olleet estämässä väkivaltaa kokeneiden rouvien avun saamista (Van Wormer ym., 2012, 21). Lähisuhdeväkivalta Salongin kontekstissa määrittyy ikäihmisiin kohdistuvana sekä kulttuurin ja ympäröivän yhteiskunnan asenteiden läpäisemänä ilmiönä. Seuraavassa tiivistän ja tulkitsen tutkielmani tuloksia.

Kokemusasiantuntijan kohtaamisesta henkilökohtaistumiseen

Salongin kohtaamisen merkityksellisyyttä sekä ainutlaatuisuutta alleviivaavat haastatteluissa läsnä olleet tunteet ja Salonki-tapaamisen muisteluun liittyvät kosketetuksi ja puhutelluiksi tulemistä koskevat kuvaukset. Salongissa tunteiden kokeminen, yhdessä ihmettely ja asioista

keskustelu on mahdollistunut yhteiskunnallisten toimijoiden ja kokemusasiantuntijoiden välillä. Sosiokulttuurisen innostamisen näkökulma näyttäytyy aineistossani herkistymisenä, jonka nähdään olevan innostamisen lähtökohta ja aidon osallistumisen edellytys. (Kurki 2000, 133.) Kohtaaminen on avannut yhteiskunnallisille toimijoille uusia näkökulmia ihmisten arkeen ja väkivallan kanssa elettyyn elämään. Yhteiskunnallisten toimijoiden asennoitumista kuvaava empaattisuus, joka on merkinnyt avoimuutta toisen ihmisen kerronnalle ja pyrkimystä asettua kuulemaan hänen asiansa (ks. Granfelt 1998, 25).

Salongin asetelma on ollut merkityksellinen. Asiakas - työntekijä roolien puuttuminen on ollut merkittävä tekijä tapaamisen onnistumisen näkökulmasta. Asiakastilanteessa kosketetuksi tuleminen tai roolien epäolennaisuus eivät olisi olleet samalla tavoin mahdollisia. Se, että haastateltavani eivät ole olleet vastuussa rouvien tilanteen etenemisestä tai ratkaisemisesta, on antanut yhteiskunnallisille toimijoille tilaa rouvien kokemusten kuulemiseen ja todeksi ottamiseen. Asiakassuhteen hierarkkisen valta-asetelman purkaminen jaetuksi vallaksi on helpottanut Salongin tilanteeseen asettumista.

Aineistoni perustella rakentuva kuva Salongin rouvien kohtaamisesta on esimerkki asiakkaan kohtaamisesta arvokkaalla tavalla. Arvokas kohtaaminen toteutuu, kun työntekijä lähestyy asiakasta tavallisena ihmisenä ja tunnistaa hänen tarpeensa yhteiskunnan palveluihin (Laitinen & Kemppainen 2010, 155). Asiakas nähdään oman asiansa parhaana asiantuntijana ja aktiivisena toimijana. Työntekijä näkee oman ammatillisen osaamisensa mahdollisuutena tukea asiakasta hänen omassa tilanteessaan. Valta työntekijän ja asiakkaan välillä on yhteistoiminnallista ja jaettua. Tässä valtasuhteessa ihmiselle mahdollistuu hänen koko elämäntilanteensa tarkastelu henkilökohtaisten, yhteiskunnallisten, taloudellisten ja kulttuuristen elämänyhteyksien kautta. Sosiaalityö sekä muut auttamistahot asettuvat tästä näkökulmasta osaksi muiden elämänyhteyksien ketjua. (Mt.) Salonki on mahdollistunut työntekijöiden valtaistavan ja jaetun vallankäytön seurauksena. (Ks. Laitinen & Nikupeteri 2013, 454.) Sosiaalisen asianajon näkökulmasta VIOLAn työntekijä on tunnistanut ne kohdat Salongin rouvien tilanteissa, joissa heidän on ollut mahdollista kokea ja palauttaa omaa valtaansa oman elämänsä suuntien rakentamisessa (Hokkanen 2013, 67). Samanaikaisesti Salongeissa on tunnistettu niitä kohtia

rouvien tilanteista, joissa rakenteiden ja instituutioiden valta on ollut estämässä oman elämän prosessien toteutumista tai avun saamista.

Oikeus tunteiden ilmaisuun on yksi asiakkaan arvokkaan kohtaamisen kulmakivistä. Väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden elämäntilanteet eivät palaudu ainoastaan tiedon tasolle, vaan niihin liittyy tunneulottuvuus sekä ruumiilliset vahingoitetuksi tulemisen kokemukset. Erityisesti sosiaalityön sensitiivisiä ilmiöitä kohdatessa tunteisiin pysähtymistä pidetään tärkeänä: asiakkaan näkökulmasta tunteet voivat olla määrittämässä hänen paikkaansa, toimijuuttaan sekä osallisuuttaan omassa prosessissaan. (Laitinen & Kempainen 2010, 157–159.) Salongin toiminnassa väkivaltaa kokeneiden tunteet on otettu huomioon ja niille on annettu tilaa. Ihmisenä kasvuun ja muutokseen liittyvät myös häpeän, syyllisyyden ja vihan työstäminen (Granfelt 2011, 222). Tunteiden ilmaisun mahdollisuus Salongin valmisteluihin kuuluvana osana kertoo siitä, että väkivaltailmiön eri ulottuvuudet on tunnistettu. Työntekijän oman asiantuntijuuden tuoma professionaalinen tieto on ollut mahdollistamassa tunteita prosessoivan tilan. Tunteiden prosessoiminen osana Salongin valmistelua näyttäytyy haastateltavieni puheissa merkityksellisenä. Se on mahdollistanut viranomaisroolista irtautumisen ja henkilökohtaiseksi tulleen, ihmisenä ihmiselle kohtaamisen.

Henkilökohtaistumisesta ammatillisen ymmärryksen lisääntymiseen

Salonki on esimerkki siitä, että väkivaltailmiön monimuotoisuutta ja ristiriitaisuutta voi oppia ymmärtämään. Kun ihmiset, joiden elämässä ilmiöt todentuvat, kertovat elämästään ja läsnä olevat kykenevät kuuntelemaan ja eläytymään kerrottuihin kokemuksiin, ymmärtämiselle luodaan sen mahdollistava tila. Kertomukset ovat usein sisäisesti ristiriitaisia, kuten ovat kokemukset ja ihmisetkin (Granfelt 1998, 25). Ihmisten tilanteita kategorisoimaan pakottavien viranomaiskohtaamisten puuttuminen antaa tilaa uusille ja keskenäänkin ristiriitaisille tulkinnoille, joita ei ole tarpeen selittää pois. Ristiriitaisuuksissa on mahdollisuus kertomusten jat-

kamiselle ja ymmärryksen syvenemiselle, jossa ei ole tarpeellista löytää vastauksia ja selityksiä. (Mt.) Kohtaamisen lähtökohdaksi on voitu ottaa ymmärrys siitä, että väkivaltaa kokenut avun hakija ja auttaja eivät välttämättä ymmärrä toisiaan.

Salongin rouvat ovat kertoneet väkivaltailmiöstä 50-vuoden mittaisen väkivaltaisen avioliiton kokemuksella. Heidän elämäntarinoidensa kuuleminen on avannut haastateltavieni silmiä näkemään, että ” *herranjumala, näitähän on sitten nurkat täynnä näitä naisia, että ei nää nyt oo suinkaan ainoot (kansanedustaja - kaupunginvaltuutettu)*”. Rouvat eivät Salongissa asettuneet oletettuihin väkivaltaa kokeneen tai asiakkaan kategorioihin, joita yhteiskunnalliset toimijat kohtaavat työssään. Ikäihmiset näyttäytyvät ryhmänä, joiden oletetaan elävän leppoisaa vanhuutta eikä väkivallan kokemuksiin tottuneena tai niiden pelossa (vrt. Hurtig ym. 2014, 267). Ikäihmisiin kohdistuvaa lähisuhdeväkivaltaa voidaan pitää näkymättömänä sosiaalisena ongelmana. Se tulee sivuutetuksi yhteiskunnallisissa ja ammatillisissa keskusteluissa sekä institutionaalisissa kohtaamisissa, koska se tunnistetaan huonosti.

Haastateltavani tulkitsevat Salongin rouvien elämäntarinoita instituutioiden- ja elinolosuhteiden muutosten kulttuurisen selittämisen läpäisemänä. Yhteiskunnallisten toimijoiden sanoittamana väkivaltaan liitetään häpeä ja salailun tarve, joka iäkkäämpien sukupolvien kokemuksissa on säilynyt huolimatta yhteiskunnan asenneilmapiirin muutoksista. Rouvat ovat eläneet nuoruutta, jolloin perheväkivalta oli voimakkaammin perheen sisäinen asia ja tabu. Naisten rooli perheen äiteinä, miesten kontrolloijina ja kulissien ylläpitäjinä näyttäytyy väkivallan mahdollistajana, johon ympäröivä yhteiskunta ei ole puuttunut eikä tarjonnut apua. Avioliitto on merkinnyt kirjaimellisesti hyviä ja pahoja päiviä ja niiden kanssa elämistä. Väkivalta on rakentunut vuosien varrella osaksi parisuhteen dynamiikkaa. Kulttuurin ja instituutioiden välittämät odotukset ja ajattelutavat ovat synnyttäneet toiminnallisia loukkuja (Oksanen & Salonen 2011), jotka ovat rajoittaneet rouvien toimijuutta ja valintojen mahdollisuuksia. Salongissa jaettu pitkään väkivaltaisessa avioliitossa eläneiden rouvien kokemustieto on vastapuhetta, joka luo totutusta poikkeavaa kuvaa väkivallan uhreista (ks. Hurtig 2013, 141). Samanlaisiin ratkaisuihin pyrkimisen sijaan rouvat ovat herättäneet yhteiskunnallisissa toimijoissa ajatuksia siitä, mitä erilaiset ratkaisut väkivaltaisessa suhteessa tarkoittavat auttajan sekä palvelujärjestelmän kannalta (Juhila 2004, 30).

Salongin rouvien kokemusten kuulemisen myötä rouvien elämä ratkaisuihin tulee nähdänsä kontekstiansa kautta. Mikäli ikäihmisten kokemuksista elämänkerrallista ja kulttuurin läpäisemää kontekstia ei oteta huomioon, heidän ainutlaatuinen tarinansa ohitetaan ja tehdään näkymättömäksi. Väkivaltakokemuksia ei voi tulkita yhdellä konseptilla, vaan jokainen tarina on omanlaisensa. Salongin rouvat tässä vaiheessa elämäänsä näyttävät yhteiskunnallisten toimijoiden puheissa ikäihmisinä, jotka ovat löytäneet avun ja palvelujen piiriin, mutta eivät halua lähteä pois väkivaltaisesta suhteesta. Väkivaltaiseen suhteen jäämistä ei kuitenkaan tulkita ”miksi et lähde”-ihmettelyn kautta, vaan ihmettelyn tilalle on tullut ymmärrystä väkivallan konteksteista sekä väkivaltaa kokeneen pienen toimijuuden suuruudesta. Salongin rouvat merkityksellistyvät aktiivisiksi toimijoiksi; he ovat murtaneet vaikenemisen perinnettä ja valitessaan toisin toimimisen he ovat luomassa toisenlaista kuvaa väkivaltaa kokeneista (vrt. Hurtig 2013, 141). Väkivaltaiseen suhteeseen jääminen näyttää opittuna ja palkitsevanakin tapana olla avioliitossa, vaikka se tilanteena onkin kohtuuton. Näköalat marginaalin parvekkeelta tulevat ymmärretyiksi (ks. Granfelt 1998).

Kokemusasiantuntijoiden tieto auttamisjärjestelmää haastamassa

Palvelujärjestelmän auttavien tahojen ja väkivaltaa kokeneen asiakkaan kohtaamistilanne rakenteissa ja institutionaalisissa kohtaamisissa näyttää jännitteisenä. Salongin rouvien kokemustieto merkityksellistyy rakenteiden ja instituutioiden peilinä. Palvelujärjestelmässä väkivaltaa kokeneiden kohtaaminen on haasteellista, koska heidän tilanteensa vaativat monenlaista osaamista eikä heidän auttamiseksi ole olemassa valmiita ratkaisuja. He asioivat monella eri viranomaistaholla, joissa kukaan ei ota kokonaisvastuuta. Kohtaamisen spiraalia vahvistaa eriytynyt palvelujärjestelmä ja ammatillisen osaamisen puute (Hurtig ym. 2014, 272). Väkivaltaa kokeneiden kohdalla kohtuuttomat tapaukset ja väliinpuutoamiset syntyvät tilanteissa, joissa palvelujärjestelmän eri tahot eivät tee yhteistyötä, asiakkaan kokonaistilannetta ei selvitetä eikä hänen tilannettaan tarkastella kokonaisvaltaisesti (ks. Metteri 2012, 216).

Puheeksi ottaminen ja puheeksi ottamattomuus nousevat aineistossani esiin kriittisenä pisteenä auttamistilanteessa ja autetuksi tulemisen mahdollistumisessa (ks. Fook 2002, 98–99).

Väkivallan kokemuksia ovat määrittämässä kokemukset kohdatuksi tulemisesta tai kohtaamattomuudesta palvelujärjestelmässä. Väkivallasta aiheutuva traumatisoituminen ja väkivaltaa kokeneiden arkinen toimijuus edellyttää sitä, että auttavilla tahoilla on valmiuksia ja osamista ottaa väkivalta puheeksi. Palvelujärjestelmän työntekijä on ihmiselle hyvinvointivaltion henkilöitymä. Työntekijän asenteet ja toiminta ovat erityisen merkityksellisessä roolissa luottamuksen syntymisessä suhteessa apua tarjoaviin tahoihin ja avun hakemiseen. Kohtuuttomissa elämäntilanteissa elävien ihmisten kokemuksessa yksi arvostava kohtaaminen voi olla käänteen tekevä. (Metteri 2012, 238.) Salongin kohtaamiset ovat olleet vahvistamassa tätä näkökulmaa. Ikäihmisten kohdalla väkivallasta johtuva riippuvuus puolisoista edellyttää työntekijältä tarkkanäköisyyttä ja viisautta toimia asiakastilanteessa niin, että molemmat osapuolet tulevat kuulluiksi. Salongin saamista merkityksistä voidaan todeta, että palvelujärjestelmän ammattilaisilla ei ole riittävästi ikäihmisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen liittyvää kulttuurista lukutaitoa (ks. Hurtig ym. 2014, 267). Puheeksi ottamattomuus tuottaa näkymättömiä asiakkaita, joiden elämäntilanteiden sivuuttaminen palvelujärjestelmässä mahdollistaa väkivallan jatkumisen.

Eri instituutioiden ja laajemman yhteiskunnan vaikeneminen lähisuhdeväkivallasta on mahdollistamassa sitä, että väkivaltaan ei puututa (Laing & Humphreys 2013, 142). Tämä kertoo historian saatossa jatketuista ajatustavoista ja toisaalta naisiin kohdistuvasta epätasa-arvosta, jota ei välttämättä edes tiedosteta. Väkivaltaan liitetään edelleen stereotyyppisiä olettamuksia esimerkiksi tunnollisista perheenäideistä, vastuun kantajista, tai siitä, että väkivallan kokijan täytyy lähteä väkivaltaisesta suhteesta. Näihin oletuksiin tukeutuminen mahdollistaa rakenteellisen väkivallan ja näkymättömät väkivallan kokijat. Ilman väkivaltaa kokeneiden omaa tietoa, ei ole mahdollista tavoittaa väkivaltakokemusten laajuutta eikä sen kokonaisvaltaisia vaikutuksia kaikkiin elämänalueisiin.

Asiakkaan arvokkaan kohtaamisen toteutumiseksi tarvitaan aktiivista tiedon tuottamista ja vaikuttamista yhteiskunnallis-poliittisiin rakenteisiin (Laitinen & Kemppainen 2010, 141). Väkivalta ilmiönä haastaa rakenteissa toimivat yhteiskunnalliset toimijat oman toimijuutensa tunnistamiseen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien toteutumisen edistämiseksi. Eettisyys on ”olennaisesti sellaista hyvän ja pahan vuoropuhelua, missä ne koittavat

ymmärtää itseään toistensa kautta” (Lindqvist 2006, 177). Hyvän ja pahan välinen raja kulkee ensisijaisesti jokaisessa ihmisessä itsessään. Jotta on mahdollisuus ymmärtää, tarvitaan mahdollisuuksia nähdä kokonaisuuksia ja niiden merkityksiä ihmisten omista tarinoista. (Mt. 177–178.) Pahuus ja siitä syntyvä pahoinvointi muodostuvat yksilön ja järjestelmän vuorovaikutuksessa ja saavat kulttuurissa tulkitun merkityksen. Ihmisen henkilökohtaisella kärsimyksellä on näin myös heijastuspintansa yhteiskunnan rakenteissa, joissa pahan ja hyvän väliseltä rajanvedolta ei voida välttyä. (Hurtig ym. 2014, 272.)

Autetuksi tulemisessa ovat läsnä kysymykset vastuusta ja vallasta sekä vallan jakamisesta (Hokkanen 2014, 79). Salongin saamien merkitysten perusteella voidaan todeta, että työntekijän mahdollistavan ja yhteistoiminnallisen vallan käyttö muiden valtaistamiseksi voi saada aikaan merkittävien muutosten syntymisen rakenteellisella tasolla. Kysymykset vastuusta asiakkaan aseman ja tilanteen parantamisesta voidaan jakaa eri toimijoiden kesken, joilla on omalla alueellaan valtaa toimia asioiden muuttamiseksi. Yhteistoiminnallisen vallan käyttö vaatii työntekijältä nöyryyttä jakaa omaa ammatillista tietoa muiden hyväksi sekä viisautta kunnioittaa muiden työntekijöiden työtä ja asiantuntijuuden eri muotoja. Asiakkaan autetuksi tulemisen kannalta on olennaista, käyttääkö auttaja valtaansa sellaiseen toimintaan, joka tuottaa autetuksi tulemistä (Hokkanen 2014, 74). Autetuksi tuleminen vaatii resurssien olemassa oloa, niiden luomista ja niiden uudelleen jakoa. Resurssit, joita autetuksi tulemisen prosessissa jaetaan, luodaan ja vallataan, voivat olla taloudellisia, henkisiä, tiedollisia, emotionaalisia ja toiminnallisia. (Mt.)

Salongin rouvien avun saaminen vertaistuen muodossa on esimerkki työntekijän jaetusta vallasta, joka on saanut aikaan merkittävän prosessin ja tuottanut kuulluksi tulemisen kokemuksia. Työntekijä on käyttänyt omaa valtaansa asiakkaiden tilanteissa mahdollistaakseen vertaistuen löytymisen. Jaettu valta ei merkitse sitä, että työntekijän vastuulle jäisi kaikkien muutosten aikaan saaminen. Sosiaalisen tuen muotona vertaistuki on ollut rouville sosiaalisten suhteiden verkosto, jossa on syntynyt uudenlaisia merkityksiä omalle elämäntarinalle: väkivalta-kokemuksista on löydetty voimavaroja. Nämä näköalat ovat viestineet haastateltavilleni uskoa

omaan selviytymiseen ja toivoa siitä, että omista kokemuksista puhuminen voisi helpottaa tulevaisuuden sukupolvia. Vertaistuki Salongin kohtaamisen mahdollistajana on ollut Salongin yksi menestystekijöistä myös rakenteellisten muutosten aikaansaamisessa.

Salonki esimerkkinä palvelujärjestelmän käytäntöjen kehittämisessä

Salongin asetelmassa on mahdollistunut tila toisen tiedon syntymiselle, vahvistumiselle ja sen välittymiselle. Palvelujärjestelmän rakenteisiin ja instituutionaaliin kohtauksiin kytkeytyvien ongelmien tavoittaminen ja ymmärtäminen edellyttää kokemustiedon ja asiantuntijatie-don yhdistymistä sekä yhteiskunnallisten toimijoiden kykyä toimia yhteiskunnallisina vaikut-tajina. Jotta väkivaltaa kokeneet tulevat autetuiksi, on väkivalta välttämätöntä kohdata myös rakenteellisena oikeudenmukaisuuskysymyksenä. Tarvitaan työn tekemiseen ja asiakkaiden kanssa työskentelyyn liittyvien rajojen rikkomista, oman työn kriittistä reflektointia sekä sosi-aalista asianajoa. (Hurtig ym. 2014, 272.)

Sektoroitunut palvelujärjestelmä edellyttää asiakkaalta aktiivisuutta ja valmiuksia hakea apua. Väkivaltaa kokeneilta odotetaan väkivallan seuraamuksiin nähden vahvaa toimijuutta ja aktii-visuutta sekä vastuun ottamista. (Ronkainen 2008.) Asiakkaiden vastuuttaminen viestii väki-valtaan liittyvästä traumakeskeisestä ajattelutavasta; väkivalta paikannetaan ihmisen henki-lökohtaiseksi ongelmaksi, joka hänen on itse ratkaistava. Traumaan keskittyvässä ajatteluta-vassa väkivallan rakenteelliset ja kulttuuriset ulottuvuudet ohitetaan. (Ks. myös Granfelt 2011, 225.) Samalla myös väkivallan tekijään liittyvät kysymykset vastuun ottamisesta sivuutetaan. Väkivallassa on kysymys väärin tai huonosti paikannetusta vastuusta (Laing & Humphreys 2013, 141). Mikäli avun hakeminen kuuluu ihmisen omalle vastuulle, kenelle kuuluu vastuu tarjota hänelle apua? Samuutta palvova ja virallisen tiedon varaan rakennettu palvelujärjes-telmä instituutioineen ei myöskään tunnista erilaisia väkivaltakokemuksia tai näkymättömiä asiakkaita. Onko väkivaltaiseen parisuhteeseen jäävällä mahdollisuutta saada palveluja? Edel-lytetäänkö häneltä eroa puolisoista, jotta hän olisi oikeutettu avun ja tuen saamiseen? Palve-lujen kehittämisessä asiakaslähtöisyyttä pidetään arvossaan, mutta millä tavoin tämä ajattelu

sopii massoittavan palvelujärjestelmän periaatteeseen, jossa myös ikäihmiset nähdään ”yhtenäisenä ryhmänä samankaltaisine tarpeineen ja voimavaroineen” (Paasivaara 2004, 32). Väki-valtaa kokeneet ikäihmiset ovat tässä suhteessa haavoittavassa asemassa ja he ovat myös vaarassa jäädä ilman heidän tarpeisiinsa vastaavia palveluja. Yksilön vastuuta korostavan eetoksen tulisi merkitä myös sitä, että yhteiskunnan ja yksilön välisen vuorovaikutuksen merkitystä korostetaan ja sen onnistumista arvioidaan (ks. Vikström 2004, 16).

Tutkielmani tulosten perustella voidaan todeta erityisosaamisen tarve väkivaltatyössä sekä tämän työn rahoittamisen ja tarvittavien resurssien mahdollistamisen tärkeys. Toisaalta tutkielmani tulokset osoittavat myös sen, että väkivaltaan liittyvää osaamista on tarpeen lisätä myös yleisiä palveluja tarjoavissa organisaatioissa. Salongista syntyneet kokemukset osoittavat, että yhteiskunnallisella tasolla ymmärrystä väkivallasta on tarpeen laajentaa ja monipuolistaa erilaista asiantuntijatietoa jakamalla sekä eri instituutioiden välisiä raja-aitoja madaltamalla ja yhteistyötä lisäämällä. Erityisesti päätöksentekoa koskeva kysymys on, saako kokemusasiantuntijan tieto sellaisen roolin, että se oikeuttaa kokemukseen perustuvaa tiedollista valtaa päätöksenteossa ja erilaisten linjausten tekemisessä.

VIOLA -väkivallasta vapaaksi ry:n merkitys alueellisena väkivaltaerityisen työn toimijana on yleisiä palveluja tarjoavia organisaatioita edustavien haastateltavieni kokemuksissa huomattava. VIOLA erityisosaamista tarjoavana paikkana mahdollistaa väkivaltaan puuttumisen ja väkivaltaan liittyvän osaamisen ja yhteistyön kehittämisen myös muissa palveluissa. Toisaalta erityisosaamisen merkityksellisyyden alleviivaamisen voidaan tulkita olevan pakoreitti, joka mahdollistaa vastuun välttelyn sekä väkivallan ja pahuuden kieltämisen yleisiä palveluja tarjoavissa organisaatioissa. (Ks. Hurtig ym. 2014, 272.) Voidaan myös kysyä siirretäänkö ihmiset, joiden ongelmat eivät kuulu työnjaollisesti kenenkään vastuulle, hakemaan apua jostain muualta vain sen vuoksi, ettei vastuuta haluta ottaa. Asiakkaiden siirtelyssä ja muualle ohjaamisessa väkivaltaan ei oteta kantaa ihmisoikeuskysymyksenä, joka näyttäytyy jokaisessa organisaatiossa ja jokaisella auttamistaholla, vaan vastuu siirretään aina niille muille: toisille viranomaisille, uhrille tai se jätetään muiden asioiden varjolla kohtaamatta. Tässä ketjussa rakenteet tuottavat väkivaltaa, mikä tulisi tunnistaa palvelujärjestelmässä. (Mt.)

Tutkielmani aineiston paikallisuus Salonkiin rajattuna ja sen myötä syntyvä tulosten yleistämisen mahdottomuus herättää kysymään sitä, mikä on tilanne muualla Suomessa väkivallan tunnistamisen ja kokemusasiantuntijoiden tiedon hyödyntämisen suhteen palvelujen kehittämisessä? Millä tavoin ja millä resursseilla väkivaltaerityistä työtä tehdään ja millaisia yhteistyön mahdollisuuksia on rakennettu muilla paikkakunnilla yleisiä palveluja tarjoavien organisaatioiden kesken? Vaikka Suomessa lähtökohtana on tasa-arvoinen palvelujärjestelmä, väkivallan uhrien auttaminen on alueellisesti sattumanvaraista ja suurilta osin hankkeiden sekä järjestöjen työn varassa (Ronkainen 2008, 392). Salonkiin osallistuneet ovat olleet tästä näkökulmasta onnekaassa asemassa.

Väkivaltaerityisten palvelujen sattumavarainen saatavuus merkitsee monilla paikkakunnilla sitä, että väkivaltatyö jää yleisiä palveluja tarjoavien organisaatioiden tehtäväksi, koska muita palveluja ei ole saatavilla. Sosiaalityön näkökulmasta pohdin sitä, kangistaako palvelujärjestelmä vaatimuksineen myös sosiaalityöntekijät yleisiä palveluja tarjoavissa organisaatioissa noudattamaan lain kirjainta; hoitamaan lakisääteisiä tehtäviä ja noudattamaan määräaikoja, olemaan portinvartijana eri etuisuuksiin ja toimimaan rahan jakajan roolissa sen sijaan, että olisi aikaa asiakkaan kuulemiselle. Määrittyykö myös sosiaalityön paikka näissä tilanteissa byrokraattiseksi lain noudattamiseksi? Onko sosiaalityön asiakastyöstä katoamassa ihmisen kokoinen tila? Yhden rouvan esimerkki Salongissa oli viesti yhden välittävän kohtaamisen merkityksestä. Yhden kohtaamisen merkitys on auttamistyön ja myös sosiaalityön ytimessä. Rouva tarvitsi työntekijältä aikaa tulla kuulluksi. Autetuksi tulemisen prosessi alkoi asiakkaan kuulemisesta, ei papereiden täyttämisestä tai lain pykälän noudattamisesta.

Salonki on esimerkki asiakaslähtöisesti suunnitellusta sosiaalityön toimintamallista. Tällaisissa dialogisissa toimintamalleissa on mahdollisuus käytäntöjen muuttamiseen (ks. myös Carr 2007). Ne ovat vastaamassa sosiaalityön kehittämisen haasteeseen ja mahdollistavat asiakkaan osallisuuden ja asiantuntijuuden vahvistumisen. Sosiaalityön asiantuntijuus Salongin toimintamallissa näyttäytyy yhdistyneenä ymmärryksenä väkivallasta henkilökohtaisesti koettuna ja rakenteissa kohdattavana ilmiönä sekä kyynä tuoda asioita esiin asiakkaiden näkökulmasta eri viranomaisissa. Tällaisessa työskentelytavassa sosiaalityölle mahdollistuu sillan ra-

kentajan rooli niin erilaisten tietojen välittäjänä kuin eri organisaatioiden välillä toimijana. Vä-kivaltakokemusten kommunikoimattomuus ja asiakkaiden kohtaamattomuuden kokemukset rakenteellisen tason kysymyksinä avaavat mahdollisuudet sosiaalityön roolin vahvistamiseen rakenteiden asiantuntijana sekä asiakkaiden asianajajina. Sosiaalityön vahvuus on ”yksilökoh-tainen yhteiskunnallisten tilanteiden tarkastelu” (Hokkanen 2014, 79). Tämä edellyttää työn-tekijöiltä kykyä analysoida kriittisesti asiakasprosessien kulkua sekä palvelujärjestelmän tuot-tamia kohtuuttomia tapauksia (Hurtig ym. 2014, 276).

Asiakaslähtöinen ajattelu palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä on merkittävä resurssi sosiaalityössä ja myös osana palvelujärjestelmän muita käytäntöjä. Sosiaalityöllä on mahdol-lisuus olla Salongin kaltaisten työkäytäntöjen avulla vahvistamassa ajatusta kokemustiedon merkityksellisyydestä professionaalisen tiedon rinnalla. Kokemuksellisen tiedon merkitys mahdollistaa eri ilmiöihin liittyvien tulkintojen muuttamisen. Vuorovaikutus, jossa työntekijä suostuu inhimilliseksi ja on sitä kautta avoin asiakkaan kokemuksille, on keskeinen kasvun ja uuden oppimisen lähtökohta (Granfelt 2011, 228). Uudet asiakaslähtöiset toimintatavat voi-vat syntyä valtatyöstä, joka parhaimmillaan etsii kumppaneita kansalaisista, asiakkaista, muista työntekijöistä, eri viranomaistahoilta ja myös päätöksentekijöistä (Pohjola ym., 2014, 292). Mahdollisuus oikeudenmukaisuuden kokemuksen saamiseen on jokaisen ihmisoikeus ja jokaisen vastuulla. Oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi on otettava kantaa hyvän lisäksi pa-haan. Pahan kohtaaminen on joskus ”yhteisen matkan taittamista tunnelin kaltaisessa tilassa”, jossa on asettauduttava alttiiksi sille, että ”emme ymmärrä, emme tiedä, emmekä osaa vas-tata” (Hurtig & Laitinen 2006, 195). Salongin saamat merkitykset ovat osoittaneet, että par-haimmillaan tällaisiin tunneleihin suostuminen mahdollistaa sen, että ihmisten elämäntilan-teissa myös yhteiskunnallisilla toimijoilla on mahdollisuus hyvän tukemiseen eikä vain pahan pois kitkemiseen.

Tutkielman arviointi

Tutkielman tekeminen on ollut sanalla sanoen prosessi. Se on tuntunut keskipitkältä oppimäärältä tutkimuksen tekoon ja sen eri vaiheisiin. Aloittaessani tutkielmani hahmottamista ymmärsin, että tutkimukselliset valinnat ja oma esiymmärrykseni luovat tutkielman perustan, joka tekee tutkielmani aiheen näkyväksi. Omien valintojeni merkitys korosti oman esiymmärrykseni selkiyttämisen tarpeellisuutta sekä omaa vastuutani tutkijan ääneni löytymisestä. Tutkielman kokonaisuuden haltuun ottaminen ja aiheen rajaaminen veivät minulta paljon aikaa ja vaativat rohkeutta valita. Valinnat edellyttivät niin metodologisia valintoja kuin eettistä puntarointia.

Koen onnistuneeni haastattelujen tekemisessä ja tutkimusasetelman rakentamisessa. Haastattelurungon rakenne oli sopiva haastattelutilanteisiin, joissa haastateltavieni täytyi muistella vuosien takaisia asioita. Teemahaastattelurungon jäsenitys auttoi haastateltaviani muistamaan. Salonki-tapaamisen lähestyminen eri näkökulmista helpotti asioista puhumista ja niiden merkitysyhteyksien löytämistä haastattelutilanteessa. Tutkimusasetelmassani yhteiskunnallisten toimijoiden näkökulma kokemusasiantuntijuuteen on uusi näkökulma väkivaltatutkimusten joukossa. Väkivaltatyön kehittämistä ajatellen yhteiskunnallisten toimijoiden kokemus on merkityksellinen, jotta eri osapuolten näkökulmat tulevat huomioon otetuksi. Yhteiskunnallisten toimijoiden ja kokemusasiantuntijoiden yhdistynyt toinen tieto muuttaa ja monipuolistaa väkivaltailmiöön liittyvää ymmärrystä.

Hyvän aineiston vuoksi koin analyysivaiheen haastavaksi. Koska aineisto oli monipuolinen ja sisällöllisesti rikas, minusta tuntui, että aineiston sisältämää tietoa kunnioittavan analyysin tekeminen on minulle mahdoton matka yksinäisille vuorille. Aineiston analyysivaiheesta tulikin prosessin raskain ja työllistävin vaihe. Työstettyäni aineistoa ja saatuaani siihen myös etäisyyttä, aloin kuitenkin hahmottaa kokonaisuuksia ja ymmärtää niiden välisiä suhteita ja merkityksiä. Analyysiprosessi edellytti kykyä katsoa asioiden taakse ja rohkeutta tehdä tulkintoja, jotka syntyvät merkityssuhteiden oivaltamisesta. Minun täytyi oppia olemaan pitkäjänteinen ja uskaltautua epämurkuisuuksialueille, joissa en aluksi osannut tehdä mitään eikä ymmärtänyt mistä on kysymys. Tässä prosessissa yksinäisyyden kokemukset opettivat minulle paljon. Ne

raivasivat tilaa ajattelun avaruudelle ja pakottivat pysähtymään. Koen, että onnistuin vastaamaan tutkimuskysymyksiini ja tuottamaan sitä puuttuvaa tietoa, jota tutkielmani on tarkoitus tavoittaa.

Jos voisin prosessissani muuttaa jotain, harkitsisin valitsemiani käsitteitä vielä uudelleen. Eri-tyisesti vallan käsite on laaja ja sitä voi tarkastella monitasoisesti. Laajojen käsitteiden haltuun ottaminen on ollut haasteellista. Toisin valitessani olisin saanut teoreettiseen kehykseni enemmän prosessiani tukevaksi. Tutkielmani monitasoisuus olisi voinut jäsentyä selkeämmäksi, jos olisin osannut tehdä toisenlaisia valintoja. Tutkielmaani osallistui kuusi Salonkivierasta, joten en voi yleistää tuloksiani kaikkiin Salongissa vierailleisiin enkä yhteiskunnallisiin toimijoihin eri tahoilla. Tutkielmani kuitenkin tuo esiin näkökulmia väkivaltailmiön tulkintoihin, asiakkaan ja työntekijöiden kohtaamiseen sekä palvelujärjestelmän rakenteisiin, jotka ovat yleistettävissä.

Sosiaalityöhön ja yhteiskunnallisten toimijoiden työhön tutkielmani tuo uutta näkökulmaa ikäihmisiin kohdistuvasta väkivallasta, joka on ilmiönä vielä näkymätön. Jatkotutkimuksellisesti väkivaltaa kokeneiden ikäihmisten kokemustiedon puute osoittaa sen, että jatkotutkimusta tarvitaan. Tutkimuksellista tietoa tarvitaan myös ikääntyneiden väkivaltaa kokeneiden ja väkivallan tekijöiden avun ja sosiaalisen tuen tarpeista. Kokemusasiantuntijoiden tiedon hyödyntämiseen liittyvää tutkimusta olisi myös tarpeen tehdä eri toimintamuotoja ja työkäytäntöjä koskien, jotta todennettaisiin kokemustiedon vaikuttavuus.

Salongin rouvat puolisoineen ovat nuoruudessaan eläneet sodan jälkeistä aikaa, jolloin perheväkivallasta ja sodan vaikutuksista ei puhuttu. Sotiin liittyvän ”kokemushistorian kartoitustyö on yhä kesken” (Kivimäki 2013.). Itseäni on mietityttänyt se, millainen merkitys Suomen historian sotiin liittyvillä kokemuksilla on ollut ikäihmisten lähisuhdeväkivaltakokemuksiin. Pohdin, millä tavoin sodan käsittelemättömät traumat ovat siirtyneet sukupolvilta toiselle ja onko niillä joku yhteys ikääntyneiden väkivaltakokemuksiin.

Salongin rouvien ratkaisut jäädä väkivaltaiseen avioliittoon keskinäisen riippuvuuden sekä irtautumisen vaikeuden ja mahdottomuuden ristiaallokossa sisältävät eettisiä ja moraalisia sitoumuksia, joissa he ovat pitäytyneet väkivallasta huolimatta. Väkivallan tekijän ja teon erottaminen toisistaan on ollut minulle oppitunti ihmisyydestä ja toivosta. Sen lisäksi, että kiitän lämpimästi tutkielmaani osallistuneita yhteiskunnallisia toimijoita, Sirkku Mehtolaa, tutkielmani ohjaajia sekä tutkimusprosessini matkan kanssakulkijoita, tahdon osoittaa suuren kunnioitukseni ja arvostukseni Salongin rouville. He ovat muistuttaneet minua siitä, että ”viimeiseen hetkeemme asti meillä on sekä ammattilaisina että yksityishenkilöinä mahdollisuus yllätyä siitä, mitä elämä on. Se ei suostu meidän hienoimpiinkaan kaavoihimme” (Lindqvist 2002, 189).

Lähteet

- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria 2010: Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 372–392.
- Alasuutari, Pertti 1996: Erinomaista rakas Watson. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Alasuutari, Pertti 2007: Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Suom. Kaisa Koskinen Gaudeamus. Helsinki.
- Bardy, Marjatta 2005: Toinen tieto taiteen ja politiikan rajoilla. Teoksessa: Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) 2005: Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Helsinki, 151–172.
- Beresford, Peter 2000: Service Users' Knowledge and Social Work Theory: Conflict or Collaboration? *British Journal Of Social Work* 30 (4), 489–503.
- Beresford, Peter & Croft, Suzy 2004: Service Users and Practitioners Reunited: The Key Component for Social Work Reform, *British Journal Of Social Work* 34 (1), 53–68.
- Berger Peter. L & Thomas Luckmann, (suom & toim.) Raiskila Vesa 1994: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen; tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus. Helsinki.
- Burr, Vivien 1995: *An Introduction to Social Constructionism*. Routledge. Lontoo.
- Carr, Sarah 2007: Participation, power, conflict and change: Theorizing dynamics of service user participation in the social care system of England and Wales. *Critical Social Policy* 27(2), 266–276.
- Crotty, Michael 1998: *The foundations of social research: meaning and perspective in the research process*. Sage. Lontoo.
- Dominelli, Lena 1997: *Sociology for social work*. Macmillan. Basingstoke.
- Duros, Rachel & Ardern, Heidi & McMillan, Colleen & Tome, Allison 2009: What is The Battered Women Syndrome? Teoksessa: Walker, Leonore E, A (toim.): *Battered Woman Syndrome (3rd Edition)* Springer publishing company. New York, 41–68.
- Eskola, Jari 2010: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 3. painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 179–203.
- Fook, Jan 2002: *Social work. Critical theory and practice*. Sage. Lontoo.
- Flinck, Aune 2006: *Parisuhdeväkivalta miehen ja naisen kokemana: rikottu lemменmarja*. Tampere University Press. Tampere.
- Freire, Paulo 2005: *Sorrettujen pedagogiikka*. (suom.) Kuortti, Joel. (toim.) Tomperi, Tuukka. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä.
- Gergen Kenneth J 2009: *An invitation to Social Construction*. 2nd. edit. Lontoo. Sage.
- Glasby, Jon & Beresford, Peter 2006: Who knows best? Evidence-based practice and the service user Contribution, *Critical Social Policy* 26 (1), 268–284.

- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Granfelt, Riitta 2006: Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 127–141.
- Granfelt, Riitta 2011: Vankila auttamistyön ympäristönä. Teoksessa: Pehkonen, Aini & Väänänen Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus. Jyväskylä, 215–231.
- Granfelt, Riitta 2013: Asumissosiaalinen työ läsnäolotyönä – Kokemuksia naisten yhteisöstä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 219–243.
- Hague, Gill 2005: Domestic Violence Survivor's Forums in the UK: Experiments in Involving Abused Women in Domestic Violence Services and Policy Making. *Journal of Gender Studies* 14 (3), 191–203.
- Heiskala, Risto 2000: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus. Helsinki.
- Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina 2010: Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Kriminaalipoliittikan instituutti. Julkaisusarja nro. 66. Verkkajulkaisu: http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KHnLcUwR/Full_report_66.pdf
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.
- Hacking, Ian 2009: Mitä sosiaalinen konstruktionismi on? (suom.) Inkeri Koskinen. Vastapaino. Tampere.
- Healy, Karen 2005: *Social work theories in context: creating frameworks for practice*. Palgrave Macmillan. Basingstoke.
- Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Pohjois-Suomen osaamiskeskus. Oulu.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa: Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.). *Sosiaalityö ja teoria*. PS-kustannus. Jyväskylä, 315–338.
- Hokkanen, Liisa 2013: Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 55–86.
- Hokkanen, Liisa 2014: Autetuksi tuleminen. Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. *Acta Universitatis Lapponiensis*. 278. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hokkanen, Liisa & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2014: Individual, Group, and Organised Experiential Expertise in Recovery from Intimate Partner Violence and Mental Health Problems in Finland. *British Journal of Social Work, Special Issue 2015: Social Work and Recovery*. Käsikirjoitus.
- Holma, Juha M 2005: Parisuhde- ja perheväkivallan turvallinen ehkäisy ja hoito. Teoksessa: Holma, Juha M & Jarl Wahlström (toim.) 2005: *Iskuryhmä – Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle - ryhmissä*. Yliopistopaino. Helsinki, 154–175.

- Honkasalo, Marja-Liisa 2004: "Elämä on ahasta täällä." Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa: Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Vastapaino. Tampere, 51–81.
- Honkasalo, Marja-Liisa 2008: Reikä sydämessä. Sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa. Vastapaino. Tampere.
- Hulkko, Annukka 2011: Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa: Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): Veitsen terällä: naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto. Hämeenlinna, 109–132.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2003: Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä. Teoksessa: Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 87–107.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja 2006: Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 8–17.
- Hurtig, Johanna 2013: Murretuista murtajiksi – muutoksia vanhoillislestadiolaisten naisten yhteisösuhteessa ja toimijuudessa. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): Varjoja naiseudessa. UNIpress. Kuopio, 113–147.
- Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja 2014: Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppälä, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. UNIpress. Kuopio, 250–280.
- Husso, Marita 2003: Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.
- Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3. Tietosanoma Oy. Vammala.
- Hyväri, Susanna 2005: Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa: Nylund, Marianne & Yeung Anne Birgitta (toim.): Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot. Osallisuus. Vastapaino. Tampere, 214–235.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) 2005: Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Helsinki.
- Häkli, Jouni 1999: Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen. Vastapaino. Tampere.
- Ife, Jim 1999: Postmodernism, critical theory and social work. Teoksessa: Pease, Bob & Fook, Jan (toim.): Transforming social work practice. Routledge. Lontoo, 211–224.
- Isola, Arja & Backman, Kaisa 2004: Vaiennettu ääni – vanhusten kaltoinkohtelun olemus. Teoksessa: Kankare, Harri & Lintula, Hanna (toim.): Vanhuksen äänen kuuleminen. Tammi. Helsinki, 94–136.
- Jolanki, Outi & Karhunen, Sanna 2010: Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa: Ruusuvoori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 395–410.
- Joona, Tarja 2003: Alkuperäiskansojen tutkimuksen etiikasta. Teoksessa: Teoksessa: Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 111–126.

- Juhila, Kirsi 2004: Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa: Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus. Helsinki, 20–32.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2009: Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä – Michael Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa: Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.). Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Jyväskylä, 47–66.
- Juhila, Kirsi 2012: Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa: Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suominen, Eero (toim.): Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Johdatus kategorianalyysiin. Vastapaino. Tampere, 131–174.
- Jäppinen, Maija 2013: Lähisuhdeväkivallan kokemus ja toimijuuden jännitteet – etnografinen tutkimus naisista venäläisten sosiaalikeskusten kriisiosastoilla. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): Varjoja naiseudessa. UNIpress. Kuopio, 148–175.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2010: Ongelmanratkaisuperinne ja kriittinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 247–276.
- Keskinen, Suvi 2005: Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat: sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press. Tampere.
- Keskinen, Suvi 2012: Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalit kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa: Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 291–320.
- Kivimäki, Ville 2013: Murtuneet miehet: taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939–1945. WSOY. Helsinki.
- Kiviniemi, Kari 2010: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 70–85.
- Kivipelto, Minna 2006: Sosiaalityön kriittinen arviointi: sosiaalityön kriittisen arvioinnin teoriat, perustelut ja menetelmät. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A, Tutkimuksia. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Seinäjoki.
- Komulainen, Katri 2002: Kansallisen ajan esitykset oppikoulun juhlissa. Teoksessa: Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino. Tampere, 133–154.
- Krok, Suvi 2009: Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Acta Universitatis Tamperensis 1437. Tampere University Press. Tampere.
- Kurki, Leena 2000: Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Vastapaino. Tampere.
- Kurki, Leena 2011: Sosiokulttuurinen innostaminen yhteisötyönä. Teoksessa: Ruuskanen, Petri T & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIpress. Kuopio, 39–68.
- Kääriäinen, Juha 2006: Väkiältä ja apuun turvautuminen. Teoksessa: Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino (toim.): Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225. Helsinki, 103–122.

- Laing, Lesley & Humphreys, Cathy with Cavanagh, Kate 2013: *Social work & domestic violence: developing critical practice*. Sage. Lontoo.
- Laitinen, Merja 2004: *Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä*. Vastapaino. Tampere.
- Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna 2006: *Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 8–17.
- Laitinen, Merja & Kempainen, Tarja 2010: *Asiakkaan arvokas kohtaaminen*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus University Press. Helsinki, 138–180.
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2010: *Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): *Asiakkuus sosiaalityössä*. Gaudeamus University Press. Helsinki, 7–18.
- Laitinen, Merja 2011: *Naiseuden narratiivit*. Teoksessa: Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä: naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13*. Ensi- ja turvakotien liitto. Hämeenlinna, 55–76.
- Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna 2013: *Kokemusasiantuntijuus väkivaltatyössä*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. Tampere, 427–458.
- Laine, Timo 2010: *Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma*. Teoksessa: Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. 1. Painos 2001. PS-Kustannus. Jyväskylä, 28–45.
- Laine, Terhi 2005: *Turvakotityön käytännöt. Asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset*. *Palmenia-sarja*, 1795–8598; 5. Helsingin yliopistopaino. Helsinki.
- Lattu, Emmi 2008: *Naisten tekemä väkivalta*. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi. (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 168–189.
- Lindqvist, Martti 2006: *Paha, ymmärtämisen rajat ja auttajan varjo*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 168–191.
- Lindqvist, Raija 2009: *Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä*. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*: 354. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Markkola, Pirjo 2002: *Vahva nainen ja kansallinen historia*. Teoksessa: Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino. Tampere, 75–90.
- Marttala, Pia 2011: *Parisuhdeväkivallan monet muodot*. Teoksessa: Hannus, Riitta & Mehtola, Sirkku & Natunen, Luru & Ojuri, Auli (toim.): *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13*. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Matinlompola, Unto 2006: *Pahan keskellä*. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. PS-kustannus. Jyväskylä, 18–41.

- McLaughling, Hugh 2009: What's in a Name: 'Client', 'Patient', 'Customer', 'Consumer', 'Expert by Experience', 'Service User' – What's Next?, *British Journal Of Social Work*. 39 (6), 1101–1117.
- Mehtola, Sirkku 2013: Asiantuntijaryhmät. Teoksessa: Ojuri, Auli (toim.): Vertaisryhmä: väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja, 2323-3753 ; 1. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki, 42–48.
- Metteri, Anna 2012: Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys.
- Moilanen, Pentti & Rähä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. 1. Painos 2001. PS-Kustannus. Jyväskylä, 46–69.
- Mullaly, Bob 2007: *The New Structural Social Work*. Oxford University Press. Oxford.
- Murray, Suellen 2008: "Why doesn't she just leave?": Belonging, disruption and domestic violence. *Women's Studies International Forum*. 31, 35–72.
- Mäkinen, Olli 2006: *Tutkimusetiikan ABC*. Helsinki. Tammi.
- Niemi, Petteri 2013: Hyvä, paha valta. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 31–54.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2004: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY. Helsinki.
- Nietola, Vuokko 2011: Väkivaltatyö asiantuntijayhteistyönä. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia: 30*. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki.
- Nikunen, Minna 2002: "Viimeinen erhe" – suomalainen henkirikos ja itsemurha. Teoksessa: Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino. Tampere, 269–291.
- Niskala, Asta 2008: Salatusta suhteesta kahden kimppaan. Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Nousiainen, Kirsi 2013: Lyöty äiti. Väkivaltainen koti sisäisenä tilana. Teoksessa: Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.): *Varjoja naiseudessa*. Unipress. Kuopio, 83–112.
- Notko, Marianne 2011: Väkivalta, vahingoittuminen ja vallankäyttö naisten perhesuhteissa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research: 406*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Nyqvist, Leo 2001: Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos: prosessinarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Nyqvist, Leo 2004: Sukupuoli parisuhdeväivallan ammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa: Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.): *Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 3*. PS-Kustannus. Jyväskylä, 101–130.
- Nyqvist, Leo 2008: Seksuaalinen väkivalta parisuhteessa. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.) 2008: *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen vallan dynamiikkaa*. Juvenes Print. Tampere, 129–167.
- Nätkin, Ritva 2002: Hyvinvointia perheille – väestöpolitiikka ja naisten toimijuus. Teoksessa: Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.): *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Vastapaino. Tampere, 176–194.

- Oikeusministeriö 2005: Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi: Julkaisu 2005:4. Helsinki. Oikeusministeriö. Verkkolähde. http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/20052kansallinenohjelmavakivallanvahentamiseksi/Files/OMJU_2005_2_Vakivallan_vahentaminen.pdf. Viitattu 28.8.2014.
- Ojuri, Auli (toim.) 2001: Hukasta kukkaan: naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Ojuri, Auli 2004: Väkiältä naisen elämän varjona. Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Ojuri, Auli 2011: Miina-projektin väliarviointiraportti. Ensi- turvakotien liitto. Helsinki.
- Ojuri, Auli 2013: ”Toivo ja tulevaisuus takaisin” Miina-väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen-projekti (2008–2012). Työpapereita 4/2013. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Oksanen, Atte & Salonen, Marko 2011: Loukuista toimiviin yhteisöihin. Teoksessa: Salonen, Marko & Oksanen, Atte (toim.): Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 214–216.
- Paasivaara, Leena 2004: Kuuleeko palvelujärjestelmä vanhuksia? Teoksessa: Teoksessa Kan-kare, Harri & Lintula, Hanna (toim.) 2004: Vanhuksen äänen kuuleminen. Dark Oy. Vantaa. 19–34.
- Perttu, Sirkka 1995: Ikääntyviin kohdistuva perheväkivalta: palveluiden kehittäminen kunnan vanhustenhuollossa: raportti perheväkivallan hoitokokeilusta Vantaalla 1992–1993. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Aiheita ; 32. Stakes. Helsinki.
- Pesäpuu ry, 2014: Selviytyjät-tiimi, lastensuojelun nuoret kehittäjät. <http://www.pesapuu.fi/toiminta/nuoret-lastensuojelussa/kehittaminen/> . Viitattu 27.8.2014.
- Phelan, Mary Beth 2007: Screening for Intimate Partner Violence in Medical Settings. Trauma, Violence & Abuse. 8 (2), 199–213.
- Phillips, Linda 2000: Domestic Violence and Aging Women. Geriatric Nursing. 21 (4), 188–194.
- Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus 2014: Asiakkaasta asiantuntijaksi. http://www.sosiaalikollega.fi/hankkeet/kaste/lappi/kehittajaasiakastoiminta/main_page. Viitattu 27.8.2014.
- Pohjola, Anneli 1999: Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa: Virtanen, Päivi (toim.): Verkostoituva asiakastyö. Kirjayhtymä. Helsinki, 110–128.
- Pohjola, Anneli 2003a: Eettisyys tutkimuksen lähtökohtana. Teoksessa: Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 5–10.
- Pohjola, Anneli 2003b: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa: Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C . Työpapereita. 47. Rovaniemi, 53–67.
- Pohjola, Anneli 2006: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42–62.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa: Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) 2007: Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki. Tammi, 11–31.

- Pohjola, Anneli 2009: Tabut auttamisen paradoksina. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Tabujen kahleet. Vastapaino. Tampere, 69–89.
- Pohjola, Anneli 2010: Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki, 19–74.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana 2014: Rakenteellisen sosiaalityön jäsentymisen. Teoksessa: Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppälä, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja. UNIpress. Kuopio, 281–294.
- Price, Joshua M 2012: Structural violence: Hidden Brutality in the Lives of Women. State University of New York Press.
- Puolimatka, Tapio 2002: Opetuksen teoria: konstruktivismista realismiin. Tammi. Helsinki.
- Pösö, Tarja 2006: Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa: Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 108–126.
- Raatikainen, Panu 2004: Ihmistieteet ja filosofia. Gaudeamus. Helsinki.
- Rantala, Irma 2010: Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa: Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. Uudistettu ja täydennetty painos. 1. Painos 2001. PS-Kustannus. Jyväskylä, 106–126.
- Ray, Mo & Bernard, Miriam & Phillips, Judith 2009: Critical Issues in Social Work With Older People. Palgrave Macmillan. New York.
- Rolin, Kristina 2002: Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa: Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.): Tutkijan eettiset valinnat. Gaudeamus. Helsinki, 92–104.
- Romakkaniemi, Marjo & Kilpeläinen, Arja 2013: Asiakkuus terveydenhuollon sosiaalityössä – Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät asiakkaiden toimijuuden tilojen rakentajina. Teoksessa: Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. Tampere, 244–271.
- Ronkainen, Suvi 2008: Kenen ongelma väkivalta on?: Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka. 73 (4), 388–401.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari 2008: Intiimin haavoittava valta. Teoksessa: Näre, Sari & Ronkainen, Suvi (toim.): Paljastettu intiimi: Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 7–40.
- Ruuhonen, Marita 2006: Perhe- ja lähisuhdeväkivallan vastaisen työn kehitys Suomessa. Teoksessa: Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Auttamisen käytäntöjä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu. Ensi- ja turvakotien liitto. Helsinki.
- Saarenpää, Ahti 2010: Kansalainen, yksilö oikeudellisesti kaiken keskipisteenä. Teoksessa: Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus University Press. Helsinki, 75–138.
- Salonen, Marko & Oksanen, Atte 2011: Yksilölliset ja yhteiskunnalliset ansat. Teoksessa: Salonen, Marko & Oksanen, Atte (toim.): Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press. Tampere, 7–13.
- Sormanti Mary & Shibusawa, Tazuko 2008: Intimate Partner Violence Among Midlife and Older Women: A Descriptive Analysis of Women Seeking Medical Services. Health And Social Work. 33 (1), 33–41.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2008: Tunnista, turvaa ja toimi: lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn suositukset sosiaali- ja terveystoimelle paikallisen ja alueellisen toiminnan ohjaimiseen ja johtamiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja: 9. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2012: Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012–2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012: 1. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.
- Stöckl, Heidi & Watts, Charlotte & Penhale, Bridget 2012: Intimate Partner Violence Against Older Women In Germany: Prevalence and Associated Factors. *Journal of Interpersonal Violence* 27 (13), 2545–2564.
- Säävälä, Hannu & Nyqvist, Leo & Salonen, Santtu 2006: Väkivallan olemus. Teoksessa: Säävälä, Hannu & Pohjoisvirta, Riitta & Keinänen, Eero & Salonen, Santtu: Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulun Ensi- ja turvakoti ry. Oulu, 17–30.
- Takala, Juha T. 2010: Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3.painos. PS-kustannus. Jyväskylä, 12–25.
- Tenkanen, Raija 2007: Sosiaalityö ja kotona asuvien vanhusten ongelmat. Teoksessa: Seppänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.): Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS-Kustannus. Jyväskylä, 181–192.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010: Ikääntyneet naiset vaikenevat 2010: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tiedote?id=23667. Viitattu 26.7.2014.
- Tew, Jerry 2006: Understanding power and powerlessness: Towards a framework for emancipatory practice in social work. *Journal of Social work* 6 (1), 33–51.
- Tienari, Janne & Vaara, Eero & Meriläinen, Susan 2005: Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa: Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 103–124.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvoori, Johanna 2005: Johdanto. Teoksessa: Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tampere, 9-21.
- Tetterton, Summer & Fansworth, Summer 2011: Older women and interpersonal violence: Effective interventions. *Journal of Interpersonal Violence*. 26 (14), 2929–2942.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Tammi.
- Toikko, Timo 2011: Kokemusasiantuntija palvelujen kehittäjänä. Teoksessa: Ruuskanen, Petri T & Savolainen, Katri & Suonio, Mari (toim.): Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIpress. Kuopio, 103–117.
- Toikko, Timo 2012: Sosiaalipalvelujen kehityssuunnat. Tampere. Tampere University Press.
- Törrönen, Jukka 2005: Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa: Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka (toim.) 2005: Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Helsinki, 15–37.
- Töttö, Pertti 1983: Hermeneutiikka ja pehmeät menetelmät. Teoksessa: Suhonen, Pertti (toim.) Pehmeät menetelmät sosiaalitutkimuksessa. Käytännön kokemuksia ja keskustelua. Sarja B 38/1983. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto. Tampere, 17–32.

- Ulkoasiainministeriö 2012: YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 1325 (2000) ”Naiset, rauha ja turvallisuus” Suomen kansallinen toimintaohjelma 2012–2016. Korpiljyvä Oy, Jyväskylä.
- Utriainen, Terhi & Honkasalo, Marja-Liisa 2004: Kärsimys, paha ja kulttuuritutkimus. Teoksessa: Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.): Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Vastapaino. Tampere, 13–47.
- Vilka, Hanna 2005: Tutki ja kehitä. Tammi. Helsinki.
- Van Wormer, Katherine & Kaplan, Laura & Juby, Cindy 2012: Confronting oppression, restoring justice. From Policy Analysis to Social Action. 2nd Ed. Council On Social Work Education. Alexandria.
- Vikström, John 2004: Vanhuksen äänen arvo. Teoksessa Kankare, Harri & Lintula, Hanna (toim.) 2004: Vanhuksen äänen kuuleminen. Dark Oy. Vantaa, 13–18.
- Virkki, Tuija 2004: Vihan voima: toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Athena. Jyväskylä.
- Zink, Therese & Jacobson, Jeff, C & Pabst, Stephanie & Reagan, Sandra & Fisher, Bonnie S 2006: A Lifetime of Intimate Partner Violence. Coping Strategies for Older Women. Journal of Interpersonal Violence, 21 (5), 634–651.

Liitteet

Liite 1: Saatekirje haastatteluun tulijalle

Hyvä xxx,

Kiitos, että suostuit haastateltavaksi tutkimustani varten ja järjestit sille aikaa.

Olen tekemässä maisteriopintojeni loppuvaiheeseen kuuluvaa pro gradu-tutkimustani Lapin yliopistossa. Tutkimukseni ohjaaja on sosiaalityön professori Merja Laitinen Yhteiskuntatieteiden tiedekunnasta.

Käsittelen tutkimuksessani yhteiskunnallisen toimijan ja kokemusasiantuntijan välisen kohtaamisen merkityksiä. Tutkimukseni tausta liittyy Ensi- ja turvakotien liiton Miina projektiin. Tarkastelen Salonki-tapaamisiin osallistuneiden yhteiskunnallisten toimijoiden kokemuksia väkivaltaa elämässään kokeneiden kokemusasiantuntijoiden kohtaamisesta.

Väkivaltaerityistä työtä kehitetään koko ajan. Toimivien palvelujen ja palveluverkkojen kehittämisessä niiden käyttäjien kuuleminen on merkityksellistä ja heidän äänensä kuuleminen on tärkeää. Kehittämistyössä erilaisiin toimintamuotoihin osallistuneiden toimijoiden haastattelulla pyritään lisäämään tietoa siitä, millaisia kokemuksia eri toimijoilla on toimintatavoista ja mitkä asiat toiminnassa on koettu merkityksellisiksi. Salonki-tapaamisiin kutsuttujen yhteiskunnallisten toimijoiden haastattelu on yksi tapa lisätä tätä tietoa. Saadulla tiedolla palvelujen kehittämiseen saadaan väkivaltatyöhön ja väkivallan ehkäisemiseen eri tavoin osallistuvien yhteiskunnallisten toimijoiden ääni ja kokemus.

Tutkimuksen aineiston kerään teemahaastattelulla. Haastattelut nauhoitetaan ja kirjoitetaan puhtaaksi. Haastattelun kesto on noin yksi tunti. Tutkielman eri vaiheissa noudatan tutkimuksen eettisiä periaatteita: luottamuksellisuutta, puolueettomuutta ja salassapitovelvollisuutta. Tutkimus valmistuu kevään 2014 loppuun mennessä.

Haastattelun aikana on tarkoitus käydä läpi Salonki-tapaamiseen liittyviä ajatuksiasi ja kokemuksiasi. Pyydän Sinua palaamaan ajatuksissasi Salonki-tapaamiseen tai tilanteeseen, johon Sinut kutsuttiin tapaamaan kokemusasiantuntijoita - väkivaltaa kokeneita naisia.

Toivoisin, että palauttaisit mieleesi kokemuksiasi ja ajatuksiasi Salonki-tapaamista ennen, tapaamisen aikana ja tapaamisen jälkeen. Seuraavassa on muutamia näkökulmia, joita toivoisin Sinun miettivän ennen haastattelua.

Millä tavoin perhe- ja lähisuhdeväkivalta näkyy työssäsi? Mitä ajattelit perhe- ja lähisuhdeväkivallasta ilmiönä ennen tapaamista? Millaisin ajatuksin tulit tapaamiseen, millainen tapaaminen oli, mistä asioista tapaamisessa keskusteltiin – jäikö jokin asia Sinulle erityisesti mieleen? Onko kohtaaminen vaikuttanut työhösi jollain tavalla? Onko joitain asioita, jotka Sinua ovat erityisesti puhutelleet tapaamisen jälkeen? Olisitko toivonut tapaamiselta jotain muuta? Millä tavalla ajattelet, että tällä hetkellä työssäsi pystyt vaikuttamaan väkivaltaa ehkäisevään työhön ja ilmiön näkyväksi tekemiseen?

Näiden asioiden äärelle palaamme sitten haastattelussa xx.xx.xx. klo xx. Mikäli herää kysymyksiä, vastaan niihin mielelläni. Nähdään! ☺

Ystävällisin terveisin

Elina Björninen, 0400 771 268

Liite 2: Haastattelurunko

YHTEISKUNNALLISEN TOIMIJAN HAASTATELU

Taustatiedot

Ammatti ja työtehtävät

Kun pohdit tästä kertomastasi näkökulmasta perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa yleisesti, millaisia asioita ja asiayhteyksiä sinulle nousee mieleen?

Kertoisitko muutamalla ajatuksella siitä, millä tavoin perhe- ja lähisuhdeväkivalta näyttäytyy työssäsi?

YMMÄRRYS VÄKIVALTAIMIÖSTÄ JA VÄKIVALTAAN KOKENEIDEN TIEDOSTA

ENNEN SALONKIA

Sinua pyydettiin osallistumaan Salonkiin. – Muistatko, miten pitkä aika siitä on?

Mikä oli ymmärryksesi siitä, mihin sinut kutsuttiin ennen kuin tulit tapaamiseen?

Mikä on ymmärryksesi siitä, miksi sinut kutsuttiin tapaamiseen? Missä roolissa osallistuit tapaamiseen?

Löydätkö mielestäsi ajatuksia siitä, minkä vuoksi päädyit osallistumaan Salonkiin?

Olitko aiemmin tavannut väkivaltaan kokeneita? – millaisissa yhteyksissä?

Millä tavoin huomioit väkivaltaan kokeneiden kokemukset työssäsi?

Mikä merkitys väkivaltaan kokeneiden kokemuksilla/tiedolla oli työssäsi?

Millaisia odotuksia sinulla liittyi tapaamiseen?

Millainen ymmärrys sinulla oli siitä, millä tavoin väkivaltaan kokeneita autetaan / pystytään auttamaan?

KOKEMUS SALONKI-TAPAAMISESTA

Kuvailisitko tapaamista oman kokemuksesi näkökulmasta.

Mistä teemoista keskustelitte tapaamisessa?

Millä tavoin tapaaminen toteutettiin? Keskustelu? Ajatusten vaihto? Luento?

Millainen kokemus sinulle oli kohdata väkivaltaan kokenut asiakas Salonki-mallin puitteissa?

Muistatko, oliko tapaamisessa jotain, mikä jäi sinulle erityisesti mieleen?

Koitko tapaamisen olleen siinä hetkessä sellainen kuin odotit sen olevan?

- jos oli, millaiset odotukset täyttyivät?
- jos ei, koitko jotain yllättävää? Olisitko odottanut jotain toisenlaista?

YMMÄRRYS VÄKIVALTAIMIÖSTÄ SALONKI-TAPAAMISEN JÄLKEEN

Voisitko kuvailla sitä, millainen kokemus Salonki-tapaaminen on sinulle ollut?

Muuttuiko käsityksesi väkivaltaimiöstä tapaamisen johdosta?

- o jos muuttui – mitkä asiat olivat merkityksellisiä tapaamisessa?
- o jos ei – miksi ei muuttunut?

Muuttuiko ajatuksesi asiakkaiden kokemuksen ja mielipiteen kuulemisen merkityksestä tapaamisen seurauksena?

- o jos muuttui – mitkä asiat olivat merkityksellisiä tapaamisessa?
- o jos ei – miksi ei muuttunut?

Mikä merkitys tapaamisella on ollut työllesi?

Onko tapaamisesta seurannut jotain konkreettista työssäsi?

Oletko toiminut jossain tilanteissa toisin Salonki-tapaamisen jälkeen?

Jos ajattelet työsi vaikuttamistyön näkökulmasta - millä tavalla ajattelet, että tällä hetkellä työssäsi pystyt vaikuttamaan väkivaltaa ehkäisevään työhön ja ilmiön näkyväksi tekemiseen?

- onko Salonki-tapaamisella ollut vaikutusta ajatuksiisi väkivaltatyön ehkäisemiseen ja mahdollisuuksiin vaikuttaa siihen?

Kun nyt mietit sitä mistä olemme keskustelleet ja mitä näkökulmia käyneet läpi liittyen Salonkiin -

Onko jotain oleellista jäänyt kysymättä tai hyvä sinulla sanoa koskien haastattelua ja käsittelemiämme asioita?